

T.C.
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI

ADİL YARGILANMA HAKKI BAĞLAMINDA MASUMİYET KARİNESİ

TEZİ YAZAN

Muhammed Enver GÖKKILIÇ

Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Yasin AYDOĞDU (Osmangazi Üniversitesi)

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Korhan MASTI

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Sami DOĞRU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MERSİN/OCAK 2024

ONAY

T.C

ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ' NE

2021003025 numaralı öğrencimiz olan **Muhammed Enver GÖKKILIÇ** tarafından hazırlanan “**Adil Yargılanma Hakkı Bağlamında Masumiyet Karinesi**” başlıklı bu tez çalışması jüri üyelerimiz tarafından oy birliği ile **Kamu Hukuku** Anabilim Dalında **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

“Enstitü Müdürlüğünde kalan asıl sureti imzalıdır.”

Üniv. Dışı- asıl üye - Tez Danışmanı : Dr. Öğr. Üyesi Yasin AYDOĞDU (Osmangazi Üniversitesi)

“Enstitü Müdürlüğünde kalan asıl sureti imzalıdır.”

Üniv. İçi – Jüri asıl Üyesi- Jüri Başkanı: Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Korhan MASTI

“Enstitü Müdürlüğünde kalan asıl sureti imzalıdır.”

Üniv. İçi - Jüri asıl Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Sami DOĞRU

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.

“Enstitü Müdürlüğünde kalan asıl sureti imzalıdır.”

22/01/2024

Prof. Dr. Murat KOÇ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu’ndaki hükümlere tabidir.

İTHAF

Sevgili Eşime ve Biricik Yavrumuza...

ETİK BEYANI

Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

22/01/2024

Muhammed Enver GÖKKILIÇ

TEŞEKKÜR

Beni lisansüstü eğitime yönlendiren ve bu süreçte şahsımı yalnız bırakmayan değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Yasin AYDOĞDU'ya; tez savunma jüri üyeliğini yaparak beni onurlandıran Dr. Öğr. Üyesi Sami DOĞRU ve Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Korhan MASTI'ya; yüksek lisans ders dönemim zarfında Taşköprü'den Mersin iline her gelişimde beni evinde ağırlayan ablam Zeliha AYDIN'a, kaynaklara ulaşma noktasında yardımcı olan abim Vedat AÇAR'a, desteklerini arkamda her zaman hissettiğim ve bebekliğimden bu yaşma kadar sayısız emekleri olan babaannem Hacer GÖKKILIÇ'a, amcam Cengizhan GÖKKILIÇ'a, yengem Sehavat GÖKKILIÇ'a, babam Tefik İsmail GÖKKILIÇ'a, annem Tülay GÖKKILIÇ'a ve hayata benden 7 sene sonra merhaba diyen küçük kardeşim, değerli dost Alperen GÖKKILIÇ'a teşekkür ederim. Ayrıca hayat yolculuğunda beraber yürüdüğüm ve varlığıyla beni her daim mutlu eden sevgili eşim ve değerli meslektaşım Av. Gülnur GÖKKILIÇ'a şükranlarımı sunarım. Son olarak doğumu ile hayatımıza neşe katan oğlum Göktuğ GÖKKILIÇ'a beni dünyanın en tatlı çocuğunun babası yaptığı için teşekkür ediyorum.

22/01/2024

Muhammed Enver GÖKKILIÇ

ÖZET

ADİL YARGILANMA HAKKI BAĞLAMINDA MASUMİYET KARİNESİ

Muhammed Enver GÖKKILIÇ

Yüksek Lisans Tezi, Kamu Hukuku Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Yasin AYDOĞDU

Ocak 2024, 114 Sayfa

Bu tezde, adil yargılanma hakkı bağlamında masumiyet karinesi konusu incelenmiştir.

Tez, üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, adil yargılanma hakkı, masumiyet karinesi ve ceza yargılamasında masumiyet karinesi kavramları üzerinde durulmuştur.

Tezin ikinci bölümünde, uluslararası belgelerde ve mukayeseli hukukta masumiyet karinesi anlatılmaya çalışılmıştır.

Tezin son bölümünde ise adil yargılanma hakkı ve masumiyet karinesi ilişkin hukuki düzenlemeler ele alınarak Türkiye Cumhuriyeti tarihinde yaşanan ve ağır hak ihlallerinin meydana geldiği yargılamalar incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Adil Yargılanma Hakkı, Masumiyet Karinesi, Hak İhlalleri

ABSTRACT

PRESUMPTION OF INNOCENCE IN THE CONTEXT OF THE RIGHT TO A FAIR TRIAL

Muhammed Enver GÖKKILIÇ

Master / Ph. D. Thesis, The Department of Public Law

Thesis Supervisor: Dr. Yasin AYDOĞDU

January 2024, 114 Page

In this thesis, the issue of presumption of innocence is examined in the context of the right to a fair trial.

The thesis consists of three main parts. In the first part, the concepts of the right to a fair trial, the presumption of innocence and the presumption of innocence in criminal proceedings are emphasized.

In the second part of the thesis, the presumption of innocence in international documents and comparative law is tried to be explained.

In the last part of the thesis, the legal regulations regarding the right to a fair trial and the presumption of innocence are discussed and the trials in the history of the Republic of Türkiye in which serious human rights violations occurred are examined.

Key Words: Right to Fair Trial, Presumption of Innocence, Rights Violations

İÇİNDEKİLER

KAPAK	i
ONAY SAYFASI	ii
İTHAF	iii
ETİK BEYANI	iv
TEŞEKKÜR	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	x
EKLER LİSTESİ	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVDE ADİL YARGILANMA HAKKI VE MASUMİYET KARİNESİ

1.1. Adil Yargılanma Hakkı.....	4
1.1.1. Hak ve Anayasal Hak Kavramları.....	6
1.1.2. Adil Yargılanma Hakkının Tarihçesi.....	10
1.1.3. Adil Yargılanma Hakkının Kapsamı.....	17
1.2. Masumiyet Karinesi.....	18
1.2.1. Karine Kavramı.....	19
1.2.2. Masumiyet Karinesinin Tarihçesi.....	21
1.3. Ceza Yargılamasında Masumiyet Karinesi.....	24
1.3.1. Şüpheden Sanık Yararlanır İlkesi.....	25
1.3.2. Susma Hakkı.....	28
1.3.3. Hukuka Aykırı Deliller.....	31
1.3.4. Bireysel Başvuru Yöntemi.....	33

İKİNCİ BÖLÜM
ULUSLARARASI BELGELERDE VE MUKAYESELİ HUKUK
SİSTEMLERİNDE MASUMİYET KARİNESİ

2.1. Uluslararası Belgelerde Masumiyet Karinesi.....	37
2.1.1. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi.....	38
2.1.2. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi.....	41
2.2. Mukayeseli Hukukta Masumiyet Karinesi.....	43
2.2.1. Roma Hukukunda Masumiyet Karinesi.....	44
2.2.2. Anglo-Sakson Hukukunda Masumiyet Karinesi.....	46
2.2.2.1. Amerikan Hukuku.....	47
2.2.2.2. İngiliz Hukuku.....	52
2.2.3. Fransız Hukukunda Masumiyet Karinesi.....	55
2.2.4. İslam Hukukunda Masumiyet Karinesi.....	56

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE ADİL YARGILANMA HAKKI ve MASUMİYET KARİNESİ

3.1. Türk Hukuk Mevzuatında Adil Yargılanma Hakkı ve Masumiyet Karinesi.....	62
3.1.1. Anayasalardaki Düzenlemeler.....	62
3.1.1.1. 1924 Anayasasındaki Düzenlemeler.....	62
3.1.1.2. 1961 Anayasasındaki Düzenlemeler.....	63
3.1.1.3. 1982 Anayasasındaki Düzenlemeler.....	66
3.1.2. 5271 Sayılı Ceza Muhakemeleri Kanununda Yer Alan Düzenlemeler....	69
3.2. Hak İhlalleri.....	70
3.2.1. Yassıda Yargılamaları.....	71
3.2.2. Ergenekon Davası.....	75
3.2.3. Balyoz Davası.....	80
3.2.4. Mor Beyin Hadisesi.....	83
SONUÇ	87
KAYNAKÇA	89
EKLER	99

KISALTMALAR

AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AHİS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
ABD	: Amerika Birleşik Devleti
AYM	: Anayasa Mahkemesi
BM	: Birleşmiş Milletler
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
CGNAT	: Carrier Grade NAT
CMK	: Ceza Muhakemeleri Kanunu
d.	: Doğum
HAGB	: Hükmün Açıklanmasının Geriye Bırakılması
KYOK	: Kovuşturmaya Yer Olmadığı Kararı
md.	: Madde
MİT	: Milli İstihbarat Teşkilatı
M.Ö	: Milattan Önce
M.S	: Milattan Sonra
ö.	: Ölüm
s.	: Sayfa
s.s.	: Sayfa Sayısı
S.	: Sayı
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TMK	: Türk Medeni Kanunu
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
vb.	: Ve Benzeri
YCGK	: Yargıtay Ceza Genel Kurulu
YİBK	: Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kurulu
yy	: Yüz Yıl

EKLER

EK A: Etik Kurulu Onay Belgesi.....	99
EK B: Tez Etik Kurulu İzin İstek Yazısı.....	102
EK C: Etik Kurul Kararı.....	103

GİRİŞ

Adil yargılanma hakkı, uluslararası sözleşmeler ve anayasalarla güvence altına alınan evrensel bir insan hakkıdır. Başka bir anlatımla adil yargılanma hakkı hiçbir suretle ırk, din, dil ve farklı bir ayrıma tabi tutulmaksızın insanın sadece insan olması nedeniyle doğuştan sahip olduğu bir haktır.

Adil yargılanma hakkı kapsamında, hakkın öznesi olarak bireye koruma sağlayan karinelere biri olan “masumiyet karinesi” ise günümüzde, insan ilişkilerinin yoğunlaşması ve suç tiplerinin karmaşıklaşması sebebiyle adil yargılanma hakkının muhtevası olmanın ötesinde insan onurunun ve kişi hürriyetinin korunması bakımından özel olarak korunması gereken bir ilke halini almıştır.

Masumiyet karinesi ister adil yargılanma hakkı başlığı altında isterse de münhasıran bağımsız bir başlık altında bir değerlendirmeye tabi tutulsun bugün gerek hukukun genel ilkeleri çerçevesinde gerekse de evrensel ceza normları kaidelerince son derece hassas bir konuma sahiptir. Nitekim dijitalleşen ve küreselleşen dünyada teknolojinin son sürat gelişmesi ile birlikte birçok hak ihlali de meydana gelebilmektedir. Bu doğrultuda masumiyet karinesi, masum bireyleri ayırmak noktasında kutup yıldızı misali yol gösterici olmaktadır. Mamafih böylesine bir ihtiyacın varlığı günümüzde daha çok adil yargılanma hakkının ve masumiyet karinesinin önemini ortaya koymaktadır.

Birçok ülkede hâlihazırda bir ceza müeyyidesi olarak tatbik edilen ölüm cezaları müteaddit bir şekilde bir kere daha masumiyet karinesinin önemini vurgulamaktadır. Dünyada onlarca insan ölüm cezalarının müeyyide olarak tatbik edildiği ülkelerde yanlış ve haksız yargılamalar sebebiyle geri dönülemez bir zararla karşılaşmaktadır. Hukukun en üstün bir hak olarak benimsediği yaşam hakkı böylece feda edilerek suçsuz birçok insanın kanına girme faciası ile bizleri karşı karşıya bırakmaktadır.

İslam Hukukunda günümüze değin adil yargılanma hakkı ve masumiyet karinesi güncelliğini hiçbir zaman yitirmeyen ve insanlık var olduğu sürece her daim tazeliğini koruyacak esaslı konulardır. Bu iki hakkın ihlali özellikle günümüzde ve Türkiye’de sıklıkla yaşanır hale gelmiştir. Yakın zamanda Ergenekon ve Balyoz davaları ile ülke gündemi alt üst olmuştur. Adeta bir cadı avı sistemi içinde suçlu suçsuz ayrımı yapılmaksızın özellikle Türk Silahlı Kuvvetleri bünyesinde vazifeli birçok asker aynı torba içine konularak hain damgası yemiştir. Nereden geldiği belli olmayan gizli tanıklar ile davalar sürdürülmeye çalışılmış ve tutuklamalara yine bu tanıkların beyanı

gerekçe gösterilmiştir. Yine bir kısım doğruluğu şimdi bile ispat edilemeyen sözde deliller ile yargılamalar sürdürülmüştür. Tutukluluk halinin öncelikle bir tedbir olduğu hususu göz ardı edilerek birçok asker ve şahıs yakalanmış, yıllarca cezaevi köşelerinde perişan edilmiştir. Bu süreçte maalesef Kuddisi OKKIR örneğinde olduğu gibi yaşam savaşını kaybeden insanların durumu ile karşı karşıya kalınmıştır. Diğer yandan onurlu ve gururlu bir asker olan Yarbay Ali TATAR hakkındaki ithamlara daha fazla dayanamayarak intihar etmiştir. Geçen zaman zarfında ağırlaşmış müebbet hapis cezalarına çarptırılan sanıklardan Yargıtay'ın bozmak kararı sonrası hâlihazırda tek bir tutuklu sanık kalmadığı gibi dosya da örgüt üyeliği suçlamasından sanık olarak yargılanan kişiler açısından tümü açısından beraat kararı ile neticelenmiştir.

Ergenekon ve Balyoz Davalarının yargılaması kesinleşmeden bu defa başka bir gündem ile yine adil yargılanma hakkının ihlalleri ile masumiyet karinesinin önemi bir kez daha anlaşılmıştır. 15 Temmuz hain darbe girişimi sonrası süreçte maalesef masumiyet karinesi ve adil yargılanma hakkı bir kere daha çiğnenir hale gelmiştir. Ergenekon ve Balyoz Davalarında olduğu gibi birçok insan Bylock kullanımı isnadı ile tutuklanarak cezaevine konulmuştur. Bu şahısların örgüt bağlantısının araştırılması ve hakkaniyet noktasında yargılanması ve dahi isnatlara karşı söyleyecekleri sorulması gerekirken tam bir olağanüstü hâl koşulları altında hukuken yerleşik tüm kriterler de ihmal ve ihlal edilerek tutuklama yolu seçilmiştir. Neticede kamuoyunda Morbeyin olarak bilinen hadise ile 11.480 kişinin esasında Bylock kullanıcısı olmadığı tespit edilmiştir. Maalesef tespit yapıldığı tarihe kadar geçen zaman zarfından bahsedilen bu sayının çoğunluğu hürriyetlerini kaybederek yaşamalarını cezaevi şartlarında sürdürmek durumunda bırakılmıştır. Bahsedilen bu iki vakıa göstermektedir ki adil yargılama hakkı ve masumiyet karinesi hukuk devleti açısından olmazsa olmaz öneme haiz kaidelerdir. Bu iki hakkın olmadığı yerde hukuki güvenlik ve istikrardan bahsetme imkânı da bulunmamaktadır. Adil yargılanma hakkı ve masumiyet karinesinin ihlali birçok temel hak ve özgürlüğü kullanılamaz hale getirerek hukuk devleti ilkesine ciddi anlamda zarar vermektedir.

Bu çalışmanın amacı adil yargılanma hakkı ve masumiyet karinesinin önemini vurgulayarak hak ihlallerinin meydana gelmemesine hizmet etmektir. Bu kapsamda tez muhtevasında değinilecek hususlar ve sunulacak öneriler ile bir katre de olsa bu tarz ağır hak ihlallerinin önüne geçilmesi için öneriler oluşturmaktır.

Bu amaçla kaleme alınan çalışma üç bölümden oluşacaktır. İlk bölümde adil yargılanma hakkının ve masumiyet karinesinin kapsam ve tarihçesi üzerinde durulmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte masumiyet karinesinin ceza yargılamasına etkisi dört başlık (susma hakkı, şüpheden sanık yararlanır ilkesi, hukuka aykırı deliller ve bireysel başvuru yöntemi) halinde incelenmiştir.

İkinci bölümde öncelikle uluslararası belgelerde masumiyet karinesi konusu irdelenmiştir. Karşılaştırmalı hukukta masumiyet karinesi, İslam Hukuku ve Roma hukuku gibi kadim hukuklarda da yerini bulmuştur. Tez muhtevasında karşılaştırmalı hukukta yer alan yansımaları da değinilerek günümüze yönelik örnek prototipler çıkarılmak amaçlanmıştır. Tezde bu kavramlar açısından yapılacak araştırma ve incelemeler hadisenin önemini ortaya koymak noktasında belki küçük ama değerli bir adım olma gayesini gütmektedir.

Üçüncü bölümde ise “Yassıada Yargılamaları” ile Türkiye’nin yakın geçmişte gündemini meşgul eden Ergenekon Davası, Balyoz Davası ve Mor Beyin Hadisesi ele alınacaktır. Bu örnekler elbette daha fazla arttırılabilir ancak bunları seçmemizin sebebi oluşturduğu etki ve çıkarmamız gereken derslerin büyüklüğüdür.

Çalışmada yöntem olarak açıklama, tartışma ve yorumlama metotları kullanılacak olup konunun önemi ortaya konulduktan sonra Türkiye özelinde öneriler sunulacaktır.

İnsanlık tarihi boyunca mevcut olan bu iki hakkın tam manası ile incelenmesi elbette ki yüksek lisans tezi gibi mütevazı bir çalışma açısından mümkün değildir. Amacımız deryayı gösterip deryadan bir katreyle de olsa gönülleri ferahlatmaktır. Tezde umulan maksadın hâsıl olması durumunda çalışmamız daha da genişletilerek hacimce dışı dokunur bir eser meydana getirmek esas gayemizi oluşturmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVEDE ADİL YARGILANMA HAKKI VE MASUMİYET KARİNESİ

Şüpheli ve sanık hakları bağlamında çok önemli haklardan bahsedilebilir ise de en değerli olarak ifade edebileceğimiz iki hak bulunmaktadır. Bunlardan ilki, adil yargılanma hakkı diğeri ise masumiyet karinesidir. Nitekim bu iki hak öylesine iç içe geçmiştir ki çoğu zaman masumiyet karinesi, adil yargılanma hakkının bir uzantısı olarak görülmektedir.¹ Kanaatimizce masumiyet karinesi, adil yargılanma hakkının bir unsuru olmamakla birlikte adil yargılanma hakkı ile olan ilişkisi yadsınamayan “*sui generis*” bir hak türüdür.

Bu bölümde öncelikle adil yargılanma hakkının tarihçesi ve kapsamı ifade edilmeye çalışılmıştır. Daha sonra masumiyet karinesi kavramını anlayabilmek için öncelikle karine kavramı izah edilmiş, masumiyet karinesinin tarihçesine yer verilmiş ve ceza yargılamasında masumiyet karinesinin önemi vurgulanmıştır.

1.1 Adil Yargılanma Hakkı

İnsanlığın var olduğu ilk andan itibaren sosyal hayatta var olan ilişkilerin nasıl düzenlenmesi gerektiği ve sosyal nizamdaki ahengin bozulmaması için yapılması gerekenler her daim tartışılmıştır. Gündelik hayatta toplumsal düzeni sarsan kimi zaman da bireylerin hak ve özgürlüklerine zarar veren menfur fiiller karşında yaptırımların² ne olacağı sorunsalı var olagelmıştır. Bu sorunun insanlar tarafından düşünülmesi zamanla hukukun oluşmasına zemin hazırlamıştır. Daha ilk andan itibaren oluşmaya başlayan hukuk kuralları zamanla bir kartopu misali büyüyerek çığ haline gelmiş ve münferit bir bilim olma vasfına haiz olmuştur.³

---

¹ Hatice Derya Ormanoğlu, “Anayasal Bağlamda ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Boyutuyla Suçsuzluk Karinesi”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 65, S. 4, Ankara 2016, s. 2257-2258.

² Yaptırımlar ile başkaca yöntemler kullanılarak bireylerin kurallara uyulması hedeflemektedir. Bireylerin din ve ahlak kurallarına aykırı davranması halinde yaptırımlar manevi niteliğe haiz iken hukuk kurallarına uyulmaması halinde maddi nitelik arz etmektedir. Hukukta yaptırımı ceza müeyyidesi olarak ifade etmek daha doğrudur. Bu haliyle hukuk kurallarının uygulanabilmesi ve toplumda barışın temini için yaptırım olmazsa olmazdır. Yaptırım hukuk normlarının çiğnenmesi halinde geçerlik kazanır. Nilüfer Boran Güneysu, “Sosyal Düzen Kuralları ve Hukuk”, **Ufuk Aydın/Elvan Sütken (E.d), Hukukun Temel Kavramları**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2018, s. 9.

³ Hukukun ortaya çıkışı ve gelişimine ilişkin detaylı açıklamalar için bkz. Kemal Gözler, **Hukuka Giriş**, Genişletilmiş 15. Baskı, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa 2018, s. 25-34.

Konulan kuralların ilk tatbikleri bağımsız ve tarafsız mahkemeler olmaksızın birtakım kişi ya da kişilerce sağlanmıştır. Bu kişiler müeyyide sağlama gücünü kimi zaman zenginliklerinden kimi zaman kan bağlarından kimi zamansa dini normlardan almıştır. İnsanlığın ilk dönemlerinde toplumsal düzen ve nizamın sağlanması din kuralları ile mümkün olmuştur. Semavi dinlerin kitaplarında toplumsal düzenin teminini sağlamak adına çokça kural bulunmaktadır. Bu haliyle ilk dönemlerden itibaren din kuralları aynı zamanda hukuk kuralları olarak da nitelendirilmiştir. Semavi dinlerde ortaya konulan toplumsal düzenin teminine yönelik kurullarda çok farklılık bulunmamaktadır. İnsan öldürmek, başkasının malına zarar vermek, cinsel nitelikli suçlar işlemek vb. yasaklanmıştır. Bu fiilleri işleyen kişiler dinin belirlediği yaptırımlara maruz kalmışlardır.⁴

Din kuralları⁵, ahlak kuralları⁶ ve örf ve âdet kuralları⁷ ile zenginleşen birikim zamanla hukuk kurallarının oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bu noktadan sonra farklılaşan hukuk kurallarının uygulanması fiili bağımsız ve tarafsız yargı erki olan mahkemelere ve yargıçlara bırakılmıştır.

Bağımsız ve tarafsız mahkemelerin dünya genelinde yaygınlaşması ile birlikte sırf hukuk kurallarının uygulanması hali başlı başına bir iş haline gelmiştir. Artık mahkemeler hukuk kurallarının tatbik edildiği yegâne müesseseler konumuna haiz olmuşlardır. Bununla birlikte salt hukuk kurallarının uygulanması işi başlı başına adalet zemin hazırlamadığı gerçeği ile de insanlık kısa sürede tanışmıştır.

Yargının maksadına daha iyi hizmet edebilmesi fikri akabinde adil yargılanma hakkı ve masumiyet karinesi gibi esasında hukuk açısından olmazsa olmaz iki normun doğmasına zemin hazırlamıştır. Adil yargılanma hakkının ve masumiyet karinesinin, insan hak ve özgürlüklerine hizmet eden önemli ilkeler olduğu günümüzde daha iyi

---

⁴ Haluk Hadi Sümer, **Hukuka Giriş**, 5. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2022, s. 3-4.

⁵ Din kuralları esas olarak yaratıcı ile yaratılmış olan insan arasındaki ilişkileri düzenlemektedir. Bu bağa uhrevi ilişki denilmektedir. Bunun yanında insanlar arası ilişki ve insan-toplum ilişkisini de dini kurallar düzenlemiştir. Dini kuralları ifade edilen sınıflandırma doğrultusunda ikiye ayırmak gerekmektedir. Bunlardan ilki dünyevi düzenin temini yönelik kurullar diğeri ise inanç ve ibadet esaslarıdır. Ahmet Çiftçi, **Hukuka Giriş ve Vatandaşlık Bilgisi Demokrasi ve İnsan Hakları**, 7. Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara 2019, s. 5.

⁶ İçtima-i hayatta birlikte yaşayan insanların kendileri ve toplum ile olan rabitalarını düzenlemek için ortaya konan kurullar silsilesine ahlak kuralları denilmektedir. Ahlak kurallarının oluşmasında din kurallarının etkisi yadsınamaz şekilde açıktır. Din kuralları, ahlak kurallarını şekillendirmiştir. İhsan Erdoğan, **Hukuka Giriş**, 3.Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2021, s. 23.

⁷ Örf ve âdet kuralları belirli bir davranışın daim olarak, çok uzun zaman zarfında tekrarı ile ve toplumca bu davranış biçime uyulmasına yönelik inancın oluşmasıyla ortaya çıkan kurullardır. Örf ve âdet kurallarının mahiyeti itibariyle bölgeden bölgeye, ülkeden ülkeye değişiklik göstermesi mümkündür. Örf ve âdet kuralları doğrudan toplumun sinelerinden çıkmaktadır. Ömer Anayurt, **Hukuka Giriş ve Hukukun Temel Kavramları**, 22. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2022, s. 31.

kavranır hale gelmiştir. Unutulmamalıdır ki bu iki norm, bireyin bireye karşı hakkını koruduğu gibi bireyin devlet karşısında hakkını da korumasını sağlamaktadır. Yine bireyler uluslararası yargı organları vesilesiyle de haklarını müdafaa edebilmektedirler.

Adil yargılanma, kanunlarca teşekkül ederek kurulan bağımsız ve tarafsız bir mahkeme huzurunda elverişli ve tatmin edici müdafaa imkânları sağlanılarak hukuka uygun bir şekilde, daha önce belirli sistematik dâhilinde derdest edilen normlara aykırı olmamak koşulu ile herhangi bir haksızlık ve hile unsuru olmaksızın açık bir şekilde yargılanmak demektir.⁸ Bu hak başta uluslararası hukuki düzenlemeler ve anayasalar olmak üzere hukuk normları tarafından teminat altına alınmaktadır. Bu ilke 1982 Anayasası metninde açık bir şekilde (md. 36, 125, 138 vb.) vücut bulduğu gibi Türkiye'nin taraf olduğu başta AİHS ve İHEB olmak üzere uluslararası sözleşmelerde de yer almaktadır. Anayasanın sistematüğinde uluslararası sözleşmelerin konumu dikkate alındığında⁹, adil yargılama hakkının ilk ve öncül bir norm olarak hukuk sistemimizde yer aldığı görülebilir. Adil yargılanma hakkının normlar hiyerarşisinde en üst bir norm olan anayasada açık bir şekilde düzenlenmesi yine uluslararası sözleşmeler içinde son derece değerli bir sözleşme olan AİHS'de düzenlenmesi elbette ki hakkın denli ehemmiyetli olduğunu ortaya koymaktadır.

Adil yargılama hakkının önemi yukarıda ayrıntılı bir şekilde izah edilmeye çalışılmıştır. Adil yargılama hakkını daha iyi anlayabilmek ve adil yargılama hakkının değerini kavrayabilmek maksadı ile öncelikle hak kavramının üzerine durulması gerekmektedir.

1.1.1 Hak ve Anayasal Hak Kavramları

Türk Dil Kurumu Sözlüğüne göre hak kavramından anlaşılması gerekenler şunlardır: “*adalet*”, “*doğruluk*”, “*verilen emek karşılığı doğan manevi yetki*”, “*pay*”, “*emek karşılığı hak edilen ücret*” ve “*doğru-gerçek*”¹⁰ Sözlük anlamından anlaşılacağı

---

⁸ Handan Yokuş Sevük, “Adil Yargılanma Kapsamında Ceza Yargılamasında Aleniyet İlkesi”, Köksal Bayraktar (E.d), **Prof. Dr. Çetin Özek Armağanı**, Galatasaray Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2004, s. 747.

⁹ Anayasa 90. maddenin son fıkrası ile normlar hiyerarşisine yönelik izahatı yapmıştır. Buna göre “*Usulüne göre yürürlüğe konulmuş Milletlerarası antlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz. Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletler arası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınır.*”

¹⁰ <https://sozluk.gov.tr/>, e.t:20/05/2023.

üzere hak, bütün olarak hukuk sistematığının bireylere özgülediği yetki olmakla birlikte söz konusu bu yetkiye dayanarak bireylerin talep imtiyazına sahip olması halidir.¹¹

Hak kavramı doktrinde sıklıkla tartışılmış ve birçok farklı tanımı yapılmıştır. Doktrin üç değişik teoriyi dikkate alarak farklı tanımlar yapmıştır. Bunlardan ilki irade teorisi. İrade teorisine göre, hak kavramının tanımlanabilmesi için öncelikle irade unsurunun ön plana çıkarılması gerekmektedir. Böylece hak kavramından anlaşılması gerekenin hukuk sistematığının bireylere tanıdığı irade gücü olduğu belirtilmektedir. Şayet bir şahıs başkaca bir şahsı kendi iradesine tabi olmayı zorla kabul ettirebiliyor veyahut da o şahsı kendi iradesiyle aynı minvalde davranmaya itebiliyorsa bu şahsın hak sahibi olduğu kabul edilmelidir. Bu görüşün en önemli savunucu Alman yazar Friedrich Carl von Savigny'dir. (d. 21 Şubat 1779 Frankfurt – ö. 25 Ekim 1861 Berlin) Görüşün zayıf yanları dış görünüşe olduğundan çok fazla önem vermesi, hadiselere şekilci olarak yaklaşması ve hakkın içeriğinde kısıtlı kalmasıdır. Bu görüşün kabul edilmesi halinde yaşları küçük çocukların, akli melekelerinde sıkıntı olan bireylerin ve akıl rahatsızlığı mevcut olan şahısların hak sahibi olamayacağını kabulü gerekir.¹²

Hak kavramı ile ilgili tanımlamayı yapan ikinci teori menfaat teorisi. Söz konusu teoriye göre hak, hukuk sistematığı tarafından muhafaza altına alınan çıkarıdır. Teorinin ortaya çıkmasına sebep olan fikriyat ise irade teorisine olan karşıtlıktır. Bu görüşün en önemli savunucusu Alman yazar Caspar Rudolph Ritter von Jhering'dir. (d. 22 Ağustos 1818, ö. 17 Eylül 1892) Menfaat teorisinde, irade unsuruna gereken önemin verilmediği gerekçesiyle doktrinde sıklıkla eleştirilmektedir. Unutulmamalıdır ki hukuk sistematığının muhafaza altına aldığı her çıkarı hak olarak nitelemek son derece yanlıştır.¹³

Hak kavramı ile ilgili tanımlamayı yapan üçüncü ve son teori ise karma teoridir. Karma teori, irade teorisinin ve menfaat teorisinin tam anlamı ile hak kavramını izah edememesi durumundan bahisle ortaya çıkmıştır. Böylece her iki teorisinin olumlu yanları karma teoride vücut bulmuştur. Doktrinde farklı karma teoriler öne sürülmüştür. Bunlardan bazıları irade unsurunu öne çıkarırken bazıları da menfaat teorisini öne

---

¹¹ Erol Cansel ve Çağlar Özel, **Hukuk Başlangıcı-Hukukun Temel Kavramı ve Kurumları**, 4. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2009, s. 127.

¹² Enver Bozkurt, **Hukukun Temel Kavramları**, 6. Baskı, Asil Yayın Dağıtım, Ankara 2007, s. 207-208.

¹³ Ender Ethem Atay, **Hukuk Başlangıcı**, 8.Baskı, Gazi Kitapevi, Ankara 2020, s. 366.

çıkarmaktadır. Karma teoride kabul edilen tanıma göre hak, hukuk sistematığının muhafaza altına aldığı ve yararlanılması bireyin iradesine özgülenen çikardır.¹⁴

Hakların korunması, yerine getirilmesi mevcut bir hakka karşılık olarak yapılan fiilin toplumsal yaşamda aykırılık teşkil etmesi haline uygulanacak müeyyideler bir bütün halinde hukuku ortaya çıkarmıştır. O nedenle denilebilir ki hukuk esasından bir hak bilimidir.

Hukuk sistematığı, hukuk çevresinin normatif yönünü, adalet kavramı ise etik kısmını ifade etmektedir. Hakkın tam manası ile korunduğu yerde ancak adalet kavramından bahsedilebilecektir. Kanun oluşturmaktaki asıl hedef içtimai hayatta istikrar ve adaleti sağlayarak hakları korumak ve bununla birlikte en optimum kuralları ve müeyyideleri bularak yazılı hale getirmektir.¹⁵ Kısaca hakkın korunması ile birlikte toplumsal barışa katkı sağlanabilir.

Hak kavramı incelenirken araştırmacılar meselenin özünün daha iyi kavranılabilmesi maksadı ile belirli tasnifler içinde hakları sıralanmıştır. Bu tasnif çeşitli hukuk dallarında farklı terminolojiler ile ifade edilmiştir. 1982 Anayasasında kamu hakları “negatif statü hakları” (Anayasa md. 17-40), “pozitif statü hakları” (Anayasa md. 41-65) ve “aktif statü hakları” (Anayasa md. 66-74) olmak üzere üçlü bir tasnifle vazedilmiştir. Bunlardan ilk ve öncül olanı “Koruyucu Haklardır” ki bu tarz haklar insanın sadece insan olması nedeniyle doğuştan kazandığı, devredilemeyen, dokunulamayan, vazgeçilemeyen ve belirli bir çaba neticesinde elde edilmeyen haklardır. Yine bu haklar salt vatandaşlara uygulanan haklar olmayıp vatandaş-yabancı ayrımı olmaksızın tüm insanlara tatbik edilen en temel haklardır. Bu haklar negatif statü hakları olarak da anılmaktadır. Koruyucu haklar 1982 Anayasası’nın 17. maddesi ile başlayıp 40. maddesi ile son bulan oldukça geniş kapsamlı hak külliyyatıdır.

1982 Anayasa’sı ikincil hak türü olarak Anayasa’nın ikinci kısım üçüncü bölümünde “Sosyal ve Ekonomik Haklar” bölümünü tanzim etmiştir. Bu hakların diğer bir ismi de pozitif statü haklarıdır. Bu kısım 1982 Anayasası’nın 41. maddesi ile başlayıp 65. maddesi ile biten alanda ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiştir.

1982 Anayasa’sı üçüncü ve son hak türü olarak da Anayasa’nın ikinci kısım dördüncü bölümünde “Siyasal Haklar” bölümünü düzenlemiştir. Bu kısım 1982

---

¹⁴ Bozkurt, s. 208.

¹⁵ Yaşar Karayalçın ve Aynur Yongalık, **Hukuk da Öğretim-Kaynaklar-Metod Proplem Çözme**, 7. Baskı, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Ankara 2008, s. 122.

Anayasası'nın 66. maddesi ile başlar ve 74. maddesi ile son bulur. Siyasi haklar¹⁶ gerek temel hak ve özgürlükler bölümüne bakarak gerekse de sosyal ve ekonomik haklar kısmına bakarak daha az kazuistik ve kapsadığı metin itibariyle daha dardır. Bu hakların diğer bir ismi de aktif statü haklarıdır.

Türk Anayasa'sı yukarıda izah edildiği üzere çok geniş bir şekilde hak sınıflarını düzenlemiştir. Kavramsal açıdan hak kavramının tanımı 1982 Anayasasında yapılmamışsa da hakların anlam ve özellikleri kazuistik bir şekilde ifade edilmiştir. Dolayısıyla hak kavramının ehemmiyetinin ortaya konulması için anayasa kavramını açıklamak gerekmektedir. Anayasa terminolojik olarak iki kelimenin ardı ardına gelmesiyle meydana gelen birleşik bir tümcedir. Birleşik kelime “ana” ve “yasa” kelimelerinden oluşmaktadır. “Ana” kelimesi yavruyu dünyaya getiren dişiye karşılık şekilde kullanılmaktadır. Bu haliyle “anayasa” kavramından anlaşılması gereken anlam “yasaları doğuran” ifadesidir.¹⁷ Kelime anlamı da göstermektedir ki anayasa hiyerarşik olarak en üstün normu işaret etmektedir. Nasıl ki canlılık ana vesilesi ile sağlanmakta ise ve annesi olmaksızın bir yavru hayatını sürdüremeyecekse öyle ki anayasaya uygunluk arz etmeyen bir normunda geçerliliğini devam ettiremeyeceği aşikârdır. Terminolojik olarak anayasaya biçilen değer de budur.¹⁸

Anayasanın tam anlamı ile kavranabilmesi için şu örnek çok yerindedir. Devletleri bir an için binalara benzetirsek söz konusu bu binaların temeli ancak ve ancak anayasalar tarafından oluşur. Bu haliyle anayasalar devlet teşkilatlanmasında vücut bulan kurumları ve dahi bu kurumların birbirleri ile olan rabitalarını, devlet teşkilatlanmasını meydana getiren organların yetkilerini ve görevlerini, temel hak ve özgürlükleri, devletin temel erklerini ve dahi bütüncül derece tüm hukuki yapıyı ifade eder.¹⁹

Hakkın özünün tam anlamı ile korunması için anayasada çok sağlam bir şekilde temellendirilmesi gerekir. Anayasalarda keyfiliğe ve yoruma açık alanların olduğundan çok fazla alan teşkil etmesi halinde hakların özünün zarara uğrayacağı ihtimali oldukça fazladır. Bir ölçüde anayasalar hakların bekçisi vazifesini görmektedir.

---

¹⁶ 1982 Anayasasında yer alan siyasi hak ve ödevlere ilişkin detaylı açıklamalar için bkz. Yasin Aydoğdu, “Türk Hukukunda Siyasi Haklar ve Siyasi Hakların Kullanılmasının Engellenmesi Suçu”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, C. 29, S. 128, Ankara 2017, s. 51-56.

¹⁷ Kemal Gözler, **Anayasa Hukukunun Genel Esasları**, 2. Baskı, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa 2011, s. 20.

¹⁸ Muhammed Enver Gökkılıç, “1876 Kanun-i Esasi ve Anayasa Yargısı”, **Bursa Barosu Dergisi**, C. 4, S. 121, Konya 2022, s. 42.

¹⁹ Utkan Araslı, **Anayasa Mahkemesi İptal Kararları Açısından Anayasal Temel İlke ve Kavramlar**, 1. Baskı, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara 2015, s. 13.

Anayasa, siyaset alanının ve siyaset kurumunun nasıl sürdürülmesi gerektiğini de ifade eder. İktidar sınırsız ve mutlak bir iradeye sahip olmamalıdır. Hukuk güvenliğine önem veren rejimlerim totaliter rejimlerden en önemli farkı da burada ortaya çıkmaktadır. Mamafih anayasalar bu haliyle iktidarın yetkilerini sınırlar aynı zamanda kısıtlama ölçütlerini ortaya koyar. Böylece birey ve toplumu belirli kurallara belirli bir sistematik içinde uymaya zorlar²⁰. Anayasalarda düzenlenen temel haklar herkesin kişiliğine münhasıran sıkı sıkıya bağlı olup; dokunulmaz, devredilmez ve vazgeçilmez niteliklere sahiptir.

1.1.2. Adil Yargılanma Hakkının Tarihçesi

İnsanlık tarihinin başlangıcından itibaren var olan hukuk sistemleri ile ilgili sayısız düşünceler toplumun bünyesinde her daim var olagelmıştır. Yargılama neticesinde haklı olan tarafın hakkını en iyi ve hızlı bir şekilde alabilmesi diğer taraftan da suçlu olarak hükmolunan kişilerin ise gerçekten adalete uygun müeyyidelere çarptırılabilmesi fikri, adil yargılama ile ilgili tezlerin öne atılmasına zemin hazırlamıştır. Tarihsel süreçte farklı hukuk sistemlerinde tartışılan adil yargılanma ilkesi esasen günümüzde de tartışılarak canlılığını sürdürmeye devam etmektedir.

Hammurabi kanunlarından²¹ bu yana oluşturulan hukuk normlarının birçoğunda karşımıza çıkan adil yargılanma hakkı günümüzde anayasalarda düzenlenmekte ve anayasal bir hak olarak korunmaktadır. Bu noktada adil yargılanma hakkının düzenlendiği belirli tarihi gelişmeleri ayrıca ele almakta fayda görüyoruz.

Büyük özgürlükler sözleşmesi olarak bilinen Magna Carta Libertatum 1215 tarihinden İngiltere Kralı John ile feodal beyler arasından imzalanan ve kralın yetkilerinden bazılarının feodal beyler lehine sınırlandırıldığı önemli bir belgedir. Belge ile sınırlı sayıda insanı kapsayacak şekilde yani feodal beylerle kısıtlı olmak üzere

---

²⁰ Ender Ethem Atay, “Anayasa Kavramının Tanımı, Hazırlanması ve Değiştirilmesi Arasındaki İlişki”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 7, S. 1-2, Ankara 2008, s. 503.

²¹ Hammurabi Kanunları, bilinen en eski beşeri kanunlardır. Bilindiği üzere insanlığın var olduğu ilk andan beri dini kanunlar ve kurallar mevcuttur. Bununla birlikte en iyi şekilde korunmuş kanunlardır. Hammurabi Kanunları, M.Ö yaklaşık 1760 senesinde Mezopotamya da hüküm süren devletlerden bir tanesi olan Babil Devletinde uygulanmıştır. Kanunlar dönemin Babil Hükümdarı Hammurabının taht süresince vazedildiğinden bu isimle anılmaktadır. Detaylı bilgi için bkz. Tahsin Saygılı, “Babil Hukuku ve Hammurabi Kanunları”, **Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Dergisi**, C. 2, S. 2, Antalya 2015 s. 1-22.

hukukun üstünlüğü vurgulanmıştır. Şüphesiz ki bu özelliği nedeniyle doktrinde sıklıkla ilk anayasal belge olarak nitelendirilmektedir.²²

Her ne kadar doktrinde adil yargılama ilkesinin bir tezahürü olarak bireysel hak ve özgürlüklerin korunduğu ilk belge Magna Carta Libertatum²³ olarak değerlendirilse de kanaatimizce bu niteliklere sahip ilk belge 623 tarihli Medine Vesikası'dır.²⁴ Medine Vesikası²⁵ çağının çok ötesine geçen bir özgürlük manifestosudur. Bununla birlikte Medine Vesikası, Magna Carta Libertatum'a nazaran daha geniş bir kesime hitap etmiştir.

Medine Vesikası, Medine Site Devleti'nde yaşayan toplulukları, bu toplulukların birbirleriyle olan karşılıklı ilişkilerini ve yine aynı şekilde yabancılar ile olan münasebetlerini düzenlemiştir. Medine Site Devleti'nde tanzim edilen idari ve adli yapı bu önemli belge ile oluşturulmuştur. Medine Vesikasının belki de en önemli yanı din ve vicdan hürriyetini koruyan (özellikle 25-a maddesi) maddeleridir.

Her ne kadar günümüzdeki anayasalardan farklılık arz eden yönleri olsa da tüm bu özellikleri ve mahiyeti nedeniyle ilk anayasal belge olma niteliğine haizdir. Batılı bilim adamları da Medine Vesikası'nı "*The Constitution of Medina*" olarak adlandırmaktadır. Nitekim bu görüşü savunan önemli İslam âlimlerinden Muhammed Hamidullah da Medine Vesikası'nı ilk yazılı anayasa olarak nitelemektedir.²⁶

Medine Vesikası, farklı dini toplulukları hak ve adalet çatısı altında birleştiren ve bu toplulukların hukuki özerkliğe sahip olmasına dayanan siyasi bir projedir. Topluluk fertlerin kurallara uydukları müddetçe can ve mal güvenlikleri ile din hürriyetlerinin korunacağı garanti altına alınmıştır. Medine Vesikası esasında çok farklı siyasi ve dini fikirlere sahip olan bireylerin birlikte yaşamasının mümkün olduğunu ispat etmiştir. Günümüzde bu denli bir hoşgörü ortamına ulaşamayan birçok siyasi sistem bulunmaktadır.²⁷

---

²² Cem Alper Akdoğan, **Türk Hukuku ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Açısından Temel Bir İnsan Hakkı Olarak Adil Yargılanma Hakkı**, 1. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2022, s. 18.

²³ Magna Carta Libertatum tam metni için bkz. <https://www.istanbulbarosu.org.tr/files/docs/Magna2017-2.pdf>, e.t:22/01/2024.

²⁴ Magna Carta Libertatum tam metni için bkz. <https://www.raporlar.org/temel-metinler/medinevesikasi/>, e.t:22/01/2024.

²⁵ Medine Vesikası Medine'de yaşayan Müslümanlar, müşrik Araplar ve Yahudiler arasından Hz. Muhammed (sav.) önderliğinde hazırlanan önemli bir haklar bildirgesidir. 47 madde ve 2 bölümden oluşmaktadır. Bayram Doğan ve Mehmet Turan, "Anayasa Hukuku Bağlamında Medine Vesikası", **Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 11, S. 1, Isparta 2021, s. 78-80.

²⁶ Mustafa Özkan, "Medine Vesikası", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, <https://islamansiklopedisi.org.tr/medine-vesikasi>, e.t.: 07/06/2023.

²⁷ Yılmaz Ceylan, "Medine Vesikası: Öteki'ne Tahammül Mü Hoşgörü Mü?", **Ekev Akademi Dergisi**, C. 25, S. 85, Erzurum 2021, s. 496.

Medine Vesikası, yıllarca Mekke şehrinde türlü türlü eziyet ve cefalara katlanan Müslümanların zulme uğrasalar bile zulmetmediklerini, ezilseler dahi kimseyi incitmediklerini göstermesi bakımından son derece dikkate değerdir. Şüphesiz bu özelliği ile bir zümrenin istek ve menfaatlerinden ziyade çoğunluğunun optimum huzuruna hizmet etmiş ve toplumsal barışın teminine zemin hazırlamıştır. Yukarıda ifade edilen hususlar Medine Vesikasının 13, 16, 17, 21, 37/a ve 37-b maddelerinde korunmuştur. Kanaatimizce Medine Vesikası ile esasında İslam dininin ne denli özgürlükçü ve barışçı bir din olduğu gerçeği tüm dünyaya gösterilmiştir.

Adil yargılanma ilkesinin korunduğu üçüncü önemli metin ise 1628 tarihli Petition of Rights²⁸ yani İngiliz Haklar Bildirgesi'dir. Bu bildirge ile Magna Carta ile elde edilen kazanımlar pekiştirilmiştir. Parlamentonun gücü bir kez daha vurgulanarak günümüze değin uzanan güçlü İngiliz Parlamentosunun özerkliği sağlanmıştır.

Bildirinin en dikkat çekici madde lafızları (3., 4. ve 7. maddeler) şu şekilde ifade edilebilir:²⁹

“...Magna Charta nizamnamesiyle, kendi zümresi tarafından ya da ülke kanunlarıyla yargılanmaksızın hiçbir özgür kişinin yakalanamayacağı, hapse atılamayacağı ya da kişisel özgürlüğünden, haklarından ve serbestçe hareket edebilmekten mahrum bırakılamayacağı, yasadışı kılınamayacağı, sürülemeyeceği, hiçbir biçimde zarara uğratılamayacağı emir ve ilan edilmişti. Ve Kral III. Edward'ın hükümdarlığının 28. yılında, parlamento yetkisinin onayı alınarak hangi zümre ve dereceden olursa olsun, kimsenin mülkünden ya da kiraladığı topraktan uzaklaştırılamayacağı, tutuklanamayacağı, mirastan iskat ettirilemeyeceği ve yasal bir dava içerisinde hesap verme olanağını elde etmeden idam edilemeyeceği de emir ve ilan edilmişti..... Ama suçlu kişiler, eğer bu ülkenin yasaları ve nizamnameleri uyarınca ölümü hak ettilerse yine bu yasa ve nizamnamelere göre yargılanmaları ve idam edilmeleri gerekmektedir; başka hiçbir suretle yargılanamaz, idam edilemezler....”

Madde lafızlarından (3., 4. ve 7. maddeler) açıkça anlaşılacağı üzere; kanunsuz suç ve ceza olmaz ilkesi, yargılama olmaksızın keyfe keder hüküm verilememesi ve kanunilik ilkesi güvence altına alınmıştır. Bununla birlikte hukuka uygun bir yargılama neticesinde ceza verilenlerin durumu da açıklığa kavuşturularak sanık hakları güvence

---

²⁸ Petition of Rights 17 Haziran 1628 tarihinde İngiltere'de ilan edilmiştir. Özellikle parlamentonun yetkilerinin sınırlandırılması gerektiğine yönelik fikirlerin ayyuka çıktığı bir ortamda Kral I.Charles'e parlamentonun güçlenmesi lehine kabul ettirilmiştir. Ferruh Tuzcuoğlu, “Demokratik Parlamenter Sistemin Beşiği İngiltere'nin Tarihinden İlginç Anekdotlar”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C. 1, S. 1, Isparta 1996, s. 285.

²⁹ Belgenin Türkçesi için bkz. https://tr.wikisource.org/wiki/%C4%B0ngiliz_Haklar_Bildirgesi, e.t:08/06/2023. Belgenin orijinal metni için bkz. <https://www.legislation.gov.uk/aep/Cha1/3/1>, e.t:22/01/2024

altına alınmıştır. Metinde sıklıkla Magna Carta Libertatum'a değinilmiş ve İngiltere açısından biricik ve kıymetli özelliği vurgulanmıştır. Petition of Rights koruduğu ve kapsam altına aldığı birçok bireysel hak ve özgürlük açısından dünya hukuk tarihinde önemli bir yer tutmaktadır.

Adil yargılanma ilkesinin korunduğu dördüncü önemli belge ise 1679 tarihli Habeas Corpus'dur.³⁰ Bu metin ile Petition of Rights'ın daha da ötesine geçilerek günümüzde de varlığını devam ettiren birçok hukuk normunun temeli atılmıştır. Bu özelliği itibariyle kendisinden önce uygulama bulan diğer iki belgeden (Magna Carta-Petition of Rights) daha çağdaş ve özgürlükçüdür. Mahiyeti itibariyle çağdaş normlara çok yakın bir hukuk dili kullanarak; bireysel hak ve özgürlüklerin korunması ile birlikte ceza yargılaması bağlamında çok önemli prensipler ihdas edilmiştir.

Habeas Corpus'un muhtevasına bakılacak olursa idarenin işlem ve eylemleri yargı denetimine tabi tutulmuş, keyfi tutuklamaların önüne geçilmeye çalışılmış ve gözaltında bulunan bir şahsın azami sürede yargıç önüne çıkarılması usulü getirilmiştir. Nitekim Habeas Corpus'dan 300 yıl sonra yürürlüğe konulan 1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası da yukarıda bahsedilen kaideleri şu başlıklar altından düzenlemiştir: Kişi Hürriyeti ve Güvenliği³¹ ile Yargı Yolu.³²

İngiltere de yaşanan bu tarz hak ve özgürlük hareketler şüphesiz ki Kuzey Amerika'da bulunan İngiliz Kolonilerini de derinden etkilemiştir. Habeas Corpus'dan³³ yaklaşık 100 yıl sonra 1776 tarihli Virginia Haklar Bildirgesi³⁴ Amerika'da ilan

---

³⁰ Habeas Corpus 1679 yılında İngiltere de yürürlüğe konulan önemli bir yasadır. Türkçesi İhzar Müzekkeresi Hareketi olarak adlandırılmaktadır. Detaylı bilgi için bkz. Metin Feyzioğlu, "Anglo Sakson ve Anglo Amerikan Hukuk Düzenlerinde Habeas Corpus Kurumu", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 44, S. 1, Ankara 1995 s. 665-688.

³¹ 1982 Anayasa'sının 19.maddesi Kişi Hürriyeti ve Güvenliği başlığına taşımaktadır. Madde lafzına göre; "...Suçluluğu hakkında kuvvetli belirti bulunan kişiler, ancak kaçmalarını, delillerin yok edilmesini veya değiştirilmesini önlemek amacıyla veya bunlar gibi tutuklamayı zorunlu kılan ve kanunda gösterilen diğer hallerde hâkim kararıyla tutuklanabilir. Hâkim kararı olmadan yakalama, ancak suçüstü halinde veya gecikmesinde sakınca bulunan hallerde yapılabilir; bunun şartlarını kanun gösterir. Yakalanan veya tutuklanan kişilere, yakalama veya tutuklama sebepleri ve haklarındaki iddialar herhalde yazılı ve bunun hemen mümkün olmaması halinde sözlü olarak derhal, toplu suçlarda en geç hâkim huzuruna çıkarılıncaya kadar bildirilir. Yakalanan veya tutuklanan kişi, tutulma yerine en yakın mahkemeye gönderilmesi için gerekli süre hariç en geç kırksekiz saat ve toplu olarak işlenen suçlarda en çok dört gün içinde hâkim önüne çıkarılır. Kimse, bu süreler geçtikten sonra hâkim kararı olmaksızın hürriyetinden yoksun bırakılamaz..."

³² 1982 Anayasa'sının 125. maddesi Yargı Yolu başlığına taşımaktadır. Madde lafzına göre; "İdarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır".

³³ Belgenin Türkçesi için bkz. <https://hukukbook.com/habeas-corpus-bildirgesi/#>, e.t:22/01/2024

³⁴ Virginia Haklar Bildirgesi 29 Haziran 1776 tarihinden Amerika da ilan edilmiştir. 16 maddeden oluşmaktadır. Belge de John Locke, Rousseau ve Montesquieu'nun fikirlerinin etkisi görülmektedir. Kendinden önceki insan hak ve özgürlükleri içeren metinlerinden etkilen Virginia Haklar Bildirgesi şüphesiz ki kendisinden sonra ilan edilen Amerikan Bağımsızlık Bildirgesini ve 1789 ihtilali akabinde doğan İnsan ve Vatandaşlık Hakları Bildirgesini son derece derinden etkilemiştir. Detaylı bilgi için bkz.

edilmiştir.³⁵ Bildiri o zamana kadar siyasette hiçbir şahsın cesaret edemediği ifadeleri dile getirmektedir. Metinde geçen bazı önemli hususlar şunlardır: Temel hak ve özgürlüklerin korunmasına hizmet etme noktasında yasama, yürütme ve yargı organlarının ayrılması gerektiğini içeren düşüncesi ile sert kuvvetler ayrılığı fikrini, seçimler serbestliği ilkesini, kişilerin kendi aleyhlerine isnat olunan suçlamaları öğrenme hakkını ve isnat olunan fillere karşı savunma yapabilme ilkesini içermektedir.³⁶

Virginia Haklar Bildirgesi'ni izleyen ve onu temel yapan Amerikan Anayasa'sı hak ve özgürlükler açısından ehemmiyetli hukuki belgelerden bir başkasıdır. 1787 tarihli Amerikan Anayasa'sı aynı zamanda dünyanın ilk yazılı ve modern anayasasıdır. Her ne kadar Virginia Haklar Bildirgesinde ve 1787 tarihli Amerikan Anayasasında eksiklikler mevcut ise de her iki belgenin de ortak özelliği yüksek insanlık ülküsüne katkı sağlamalarıdır. Nitekim ABD'nin kurulması ile birlikte özgürlükler alanında yeni bir çığır açılmış yaşanan gelişmeler sonucu Fransız İhtilali'nin ortaya çıkması ile de tüm dünya derinden etkilenmiştir. Bu sürecin sonu da bir çağın açılması diğer bir çağın kapanması ile nihayet bulmuştur.³⁷

“Yakınçağ”³⁸ kavramı Fransız İhtilali³⁹ ile başlamaktadır. Şüphesiz ki ihtilal fikrinin güçlenmesinde Amerika'da elde edilen bireysel hak ve özgürlük kazanımları önemli bir yer tutmaktadır. Fransız ihtilali neticesinde ilan edilen 1789 tarihli İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi'nde⁴⁰ adil yargılanma hakkı ve masumiyet karinesine yönelik son derece önemli hususlar yer almıştır.⁴¹

Özgür Saraç ve Abdülkerim EROĞLU, **Vergilendirme İlkelerinin Anatomisi: Tarihsel Kökenler ve Ülke Anayasaları Üzerine Değerlendirmeler**, 1. Baskı, Efe Akademi Yayıncılık, İstanbul 2021, s. 89-90.

³⁵ Bahar Başaran, “Adil Yargılanma Hakkı”, **Yayımlanamamış Yüksek Lisans Tezi**, Ankara Üniversitesi SBE, Ankara 2007, s. 8.

³⁶ Ahmet Mumcu ve Elif Küzeci, **İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri**, 7. Bası, Turhan Kitapevi, Ankara 2015, s. 69.

³⁷ Mumcu/Küzeci, s. 70.

³⁸ Yakınçağ, genel tarihsel doktrinel görüşe göre 1789 tarihli Fransız İhtilali ile başlayan ve günümüze değin süren çağ kavramını ifade etmektedir. Tarihi çağlar, yazının bulunuşu ile başlatılır 4 kısma ayrılır. Bunlar; İlk Çağ, Orta Çağ, Yeni Çağ, Yakın Çağ'dır. <http://www.lugatim.com/s/yak%C4%B1n+%C3%A7a%C4%9F>, e.t:22/01/2024

³⁹ Fransız ihtilali, 1789-1799 tarihleri arasında yaklaşık 10 yıl sürmüş ve neticesinde Fransa'da mutlak monarşi yıkılmıştır. Mutlak monarşi sistemi yerine cumhuriyet sistemine geçilmiştir. İhtilalin belki de en önemli yanı güçlü milliyetçilik söylemin öncelikle Kıta Avrupası'na daha sonra da tüm dünyaya yayılmasıdır. Detaylı bilgi için bkz. İsmet Giritli, “Fransız İhtilali ve Etkileri”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C. 5, S. 15, Ankara 1989, s. 539-541.

⁴⁰ İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi 26 Ağustos 1789 tarihinde yayımlanmıştır. 17 maddeden oluşmaktadır. İçerisinde birçok temel hak ve özgürlükleri barındıran hususlar bulunmaktadır. Nitekim muhtevası itibarıyla İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ne de zemin hazırlamıştır. Oğuz Dönmez, “İnsan

Şimdiye kadar incelenen belgelerde adil yargılama hakkının günümüzde anladığımız haliyle incelenmediği ortada olup metinlerdeki değerlendirme sanık hakları bağlamı ile sınırlı tutulmuştur. Bunlara ek olarak İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi'nde ilk defa masumiyet karinesine de yer verilmiştir. Zamanla elde edilen hak ve özgürlükleri birikimin adil yargılanma açısından taçlanması 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirisi⁴² ile mümkün olmuştur.

İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin oluşmasında şüphe yok ki ABD ve Fransa'da yaşanan özgürlük hareketlerinin etkisi yadsınamaz bir gerçektir. Bildiride son derece güçlü bir şekilde eşitlik, özgürlük ve adalet gibi kavramlar dile getirilmektedir.⁴³ 9119 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin Resmî Gazetede yayımlanmasına ve yayımdan sonra da okullarda ve diğer eğitim kuruluşlarında okutulmasına, bununla birlikte radyo ve gazetelerde de gerekli neşriyatın yapılmasına karar verilmiştir. 27 Mayıs 1949 tarihli 7217 mükerrer sayılı Resmî Gazetede İnsan Hakları Evrensel Bildirisi yayımlanmıştır. Bildiri, Resmî Gazete'nin Bakanlar Kurulu Kararı bölümünde ve 16199 ile 16201 sayfa sayıları aralığında yayımlanmıştır.⁴⁴

Adil yargılanma hakkı terminolojik olarak ilk defa İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nde açık bir şekilde yerini bulmuştur. Bildirinin 10. maddesindeki "*Herkes, haklarının, vecibelerinin veya kendisine karşı cezai mahiyette herhangi bir isnadın*

Haklarının Milletlerarası Alanda Korunması", **Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 3, S. 3, Diyarbakır 1989, s. 229.

⁴¹ Adil Yargılanma Hakkı ve Masumiyet Karinesine yönelik önemli maddeler (5., 6., 7., 8. ve 9. maddeler) şu şekilde sıralanabilir; "...Yasa sadece topluma zarar verebilecek eylemleri yasaklar. Yasaların yasaklamadığı hiçbir şey engellenemez ve kimse yasanın emretmediği bir şeyi yapmaya da zorlanamaz. Yasa genel iradenin ifadesidir. Bütün yurttaşlar bizzat veya temsilcileri aracılığıyla yasaların oluşturulmasına katılma hakkına sahiptir. Koruyan veya cezalandıran olarak yasa herkes için aynı olmalıdır. Bütün yurttaşlar yasalar önünde eşit olduğu için yeteneklerine uygun olarak ve özellikler ile yetenekleri konusunda ayırım görmeden, her türlü rütbe, mevkii ve göreve de eşit olarak getirilirler. Yasanın belirlediği haller veya yasanın öngördüğü biçimin dışında başka bir yoldan hiç kimse suçlanamaz, yakalanamaz ve tutuklanamaz. Keyfi düzenlemeler yapılmasını isteyen, keyfi emirler veren, bunları uygulayan veya uygulanmasına izin verenler cezalandırılmalıdır. Ancak yasaya uymaya davet edilen veya yasalarca yakalanan her yurttaş yasalara itaat etmelidir. Yasalara karşı gelmek onu suçlu kılar. Yasalar sadece kesin ve açık bir şekilde gerekliliği olan cezalar belirlemelidir ve hiç kimse suçun işlenmesinden önce ilan edilen ve gereği şekilde uygulanan yasalar dışındaki başka bir yasa nedeniyle cezalandırılmaz. Her insan suçlu olduğuna karar verilinceye kadar masum sayıldığı için; tutuklanması kaçınılmaz olduğunda, yani suçlu olduğu karar verildiğinde göreceği sertlik yasa tarafından ağır bir şekilde cezalandırılmalıdır..."https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0nsan_ve_Yurtta%C5%9F_Haklar%C4%B1_Bildirisi, e.t:10/06/2023.

⁴² İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu tarafından hazırlanmış ve 10 Aralık 1948 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda kabul edilmiştir. İş bu nedenden ötürü 10 Aralık tarihi her yıl dünya genelinde Dünya İnsan Hakları Günü olarak kutlanmaktadır. Bildiri önsöz ve 30 maddeden oluşmaktadır. Tam metin için bkz. <https://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/Dosyalar/9a3bfe74-cdc4-4ae4-b876-8cb1d7eeae05.pdf>, e.t:22/01/2024.

⁴³ Mumcu, s. 115.

⁴⁴<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/7217.pdf>, e.t:11/06/2023.

*tespitinde, tam bir eşitlikle, davasının bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından adil bir şekilde ve açık olarak görülmesi hakkına sahiptir.*⁴⁵” ifadesi adil yargılanma hakkı ile doğrudan ilgilidir.

Dünyada yaşanan hak ve özgürlük hareketlerine karşın ülkemizde de bu alanlara değinen ilk metinlerin incelenmesi konunun anlaşılması bakımından son derece önemlidir. Ülkemiz de bu meyanda anayasal düzeyde en önemli metin 1876 Kanun-i Esasi'dir.⁴⁶ Kanun-i Esasi'nin metninde değinilen çok önemli temel ilkelerinden bazıları şunlardır: Tüm Osmanlı Vatandaşların kanun önünde eşitliğini ifade eden 17. madde, kanun ile teşekkül eden bir yargı organı dışında kimsenin yargılanamayacağı gösteren 23. madde, hâkimlerin azlını yasaklayan 81. madde, aleni yargılamayı kural haline getiren 82. madde, silahların eşitliği prensibinin usul hükümlerine tatbikini sağlayan 17 ve 83. maddeler ve mahkemelerin tam bağımsız olduğu hususunu deruhte eden 86. madde...⁴⁷

7 Zilhicce tarihli Kanun-i Esasi'nin Bazı Mevadd-ı Muaddelesine Dair Kanun ile 1909 yılında yapılan değişiklik neticesinde özellikle masumiyet karinesine yönelik önemli bir adım atılarak kanunda olmayan bir halden ötürü tutuklama tedbirine başvurulamayacağı belirtilmiştir. Bununla birlikte adil yargılama hakkı açısından önemli sayılabilecek ilke bir norm imza atılarak padişahın sürgün yetkisi de kaldırılmıştır.⁴⁸

Tüm bu hususlar birlik değerlendirildiğinde, Kanun-i Esasi Türk Anayasa Hukukunun başlangıcı olmakla birlikte günümüzde çağdaş anayasalarda yer alan temel hak ve özgürlüklerden geriye düşmeyen bir içeriğe sahiptir. Bu haliyle Türkiye Cumhuriyeti kadar dünya açısından çok önemli bir hukuku metindir. Türkiye'de adil

---

⁴⁵ <https://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/Dosyalar/9a3bfe74-cdc4-4ae4-b876-8cb1d7eeae05.pdf>, e.t:11/06/2023.

⁴⁶ Kanun-i Esasi'nin ortaya çıkmasında birçok iç ve dış nedenin etkisi bulunmaktadır. İç faktörlerden en önemlisi 1865 yılında kurulan ve devrin muhalefet hareketine öncülük eden “Yeni Osmanlıların” etkisidir. Bu cemiyete birçok ünlü sima üyeydi. Bunlardan birkaçı, Ziya Paşa, Namık Kemal ve Mithat Paşa'dır. Cemiyetin temel düşüncesini Osmanlı'nın içinde bulunduğu zor durumdan ancak meşruti bir sistem ile çıkılabileceği fikri oluşturmaktaydı. Osmanlı da yaşanan karışıklıklar ve birtakım gelişmeler neticesinde Sultan Abdülaziz hal edilmiştir. Akabinde tahta çıkan 5.Murat'ın saltanı da çok uzun sürmemiştir.2.Abdülhamit, meşrutiyet sözü vermesi ve bununla birlikte özellik Mithat Paşa'nın yadsınamaz ağırlığı ile tahtın yeni sahibi olmuştur. Tüm bu gelişmelerden sonra 23 Aralık 1876 tarihinde Kanun-i Esasi ilan edilmiş ve tarihimizde ilk defa meşruti sisteme geçilmiştir. Nitekim bu dönem 1.Meşrutiyet dönemi olarak da adlandırılmaktadır. Doktrinde Kanun-i Esasi ilk Türk Anayasa'sı olarak nitelendirilmektedir. Müzehher Yamaç, “ İlk Anayasa (1876 Kanun-i Esasisi)”, **Balkan Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 3, S. 5, Tekirdağ 2014, s. 57-58.

⁴⁷ İbrahim Ülker, “Hukukun Genel İlkeleri Bağlamında Kanun-i Esasi'deki Yargılamaya İlişkin Hükümlerin Değerlendirilmesi”, **Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 21, S. 2, Konya 2013, s. 108-109.

⁴⁸ <https://www.tbmm.gov.tr/files/anayasa/docs/1876/1876-1/1876-1-degisiklik.pdf>, e.t:12/06/2023.

yargılanma ve masumiyet karinesine yönelik 1921-1924-1961 ve 1982 Anayasalarında da çok önemli hususlar yer almıştır. Bahsedilen bu dört anayasanın da adil yargılanma hakkı ve masumiyet karinesi yönünden incelenmesi tezin üçüncü bölümünde yapılacaktır.

1.1.3. Adil Yargılanma Hakkının Kapsamı

İHEB başta olmak üzere adil yargılanma hakkı ile ilgili Türkiye Cumhuriyeti'nin taraf olduğu farklı sözleşmeler bulunmaktadır. 1982 Anayasası iç hukuk yönünden en üstün hukuk normumuzdur. AİHS ise anayasanın 90. maddesindeki düzenlemeden ötürü normlar hiyerarşisinde çok önemli bir konuma sahiptir. Bununla birlikte AİHM kararları doğrudan Türkiye Cumhuriyeti'ni bağlamaktadır. AİHM yargılama faaliyetlerini AİHS'e aykırı bir durumun olup olmadığı üzerinden sürdürmektedir. Tüm bu nedenlerden ötürü Türk hukuku bağlamında adil yargılanma hakkının dayandığı iki temel metin bulunduğunu kabul etmek gerekir. Bunlar 1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'dir. Anayasanın 36. maddesi ile AİHS'in 6. maddesi adil yargılanma hakkı ile doğrudan ilgilidir.

AİHS, 6/1. maddesi⁴⁹ ile adil yargılama hakkının kapsamını açıklığa kavuşturmuştur. Madde lafzında iki tür alanda adil yargılanma hakkının vücut bulduğu izah edilmiştir. Bunlardan ilki, medeni hak ve yükümlüler ile ilgili uyuşmazlıklar ikincisi ise ceza davalarına müteallik arz eden hususlardır. Meseleye bu zaviyeden bakıldığı takdirde adil yargılanma hakkının kapsamı dışında kalan alanların da olduğu anlaşılacaktır.

Sözleşmenin 6. maddesinin 1. fıkrasının 2. cümlesi ile aleni duruşmalara getirilebilecek kısıtlamalar tahdidi olarak sayılmıştır. Maddenin devam eden fıkrasında ise diğer bir önemli ilke olan masumiyet karinesi izah edilmiştir. Son fıkrada ise beş bent halinde şüpheli/sanık hakları olarak değerlendirilebilecek önemli hususlar vazedilmiştir.

AİHM'in yargılama usulü AİHS'in 19. ve 51. maddeleri arasında ve mahkeme iç tüzüğünde yer almaktadır. AİHM'de sözleşmeyi kabul ederek taraf olan tüm devletlerin sayısı kadar hâkim vazife yapmaktadır. Güncel hâkim sayısı 47'dir. Hâkimlerin seçimleri Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi tarafından yapılır. Sözleşmeye üye

---

⁴⁹ “Herkes davasının, medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili uyuşmazlıklar ya da cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamaların esası konusunda karar verecek olan, yasayla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından, kamuya açık olarak ve makul bir süre içinde görülmesini isteme hakkına sahiptir.”

olan devletlerin sunduğu 3 hâkim arasından belirlenen hâkim AİHM yargıcı olmaktadır. Hâkimler 9 yıllık süre için seçilirler ve ikinci defa seçilmeleri mümkün değildir. Yaş nedeniyle emeklilik sınırı 70'dir. Hâkimler tarafsız ve bağımsız bir şekilde yargılama faaliyetlerini sürdürürler. Bu nedenle seçildikleri ülkenin temsilcisi konumunda değildirler.⁵⁰

AİHM, önüne gelen her uyuşmazlığa bakmamaktadır. Mahkemenin uyuşmazlığa bakması için bu uyuşmazlık alanın AHİS ve ek protokollerde açık bir şekilde düzenlenmesi gerekmektedir. Dolayısıyla sözleşme metninde protokollerde düzenlenmeyen konular AHİM yargısı açısından kapsamı dışı kalmaktadır. Her ne kadar bu tarz uyuşmazlıklar açısından AHİM yolu kapalı ise de Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yöntemi bir hak arama yolu olarak dikkate alınmalıdır. Kanaatimizce teknolojinin son sürat geliştiği ve adeta bireylerin kapı komşusu olduğu şu zamanlarda AHİS sözleşmesi ve ek protokollerinin de güncelleme ihtiyacı hâsıl olmuştur. Bu konuyu bir örnek ile açıklamak meselenin açıklığı kavuşmasına hizmet edecektir. AHİM, vatandaşlık bağı olmayan bir kişinin sözleşmeye üye devletin ülkesine girme hususunu sözleşme ile bağdaşmaz bulmuştur.⁵¹ AHİM verdiği karar ile salt madde lafzına bağlı kalarak hareket etmiştir. Günümüzde sınır güvenliği son derece ciddi bir problem arz eder hale gelmiştir. Ülkemizde hâlihazırda binlerce mülteci, göçmen ve sığınmacı bulunmaktadır. Bu haliyle bu insanlara sırf vatandaşlık bağı dolayısıyla adil yargılanma hakkı kapsamı dışında tutmak eşitlik ve hakkaniyet ilkelerine aykırılık teşkil edecektir. Esasen AHİS'e imza altına alan taraf devletleri her türlü şart ve koşulda adil yargılanma ilkesi ile mesul tutmaktadır. Yoksa bireylerin karşısında son derece güçlü ve kudretli bir devlet gücü ile hukuk dışında baş etme imkânı bulunmamaktadır.

1.2.Masumiyet Karinesi

Önceleri adil yargılanma hakkının bir alt başlığı olarak değerlendirilip bu şekilde bir incelemeye tabi tutulan masumiyet karinesi, zaman içerisinde alanın kapsam genişliği ve ihtiyacın hâsıl olması ile birlikte ayrı bir başlık altında çalışmalara konu olmuştur. Masumiyet karinesinin kanaatimizce adil yargılanma hakkından ayrı incelemeye tabi

---

⁵⁰<https://www.anayasa.gov.tr/tr/yayinlar/insan-haklari-bilgi-bankasi/avrupa-insan-haklari-mahkemesi/aihm-yapisi/>, e.t:18/06/2023.

⁵¹ Güney Dinç, **Adil Yargılanma Hakkı**, 1. Baskı, İzmir Barosu Yayınları, İzmir 2006, s. 15.

tutulması gerektiğine dair en önemli metin AHİS'in 6. maddesidir.⁵² Maddenin 1. fıkrasında esasen kazuistik ve uzun sayılabilecek bir paragraf ile adil yargılanma hakkına ışık tutulmuşken 2. fıkra bağımsız bir şekilde masumiyet karinesine ayrılmıştır. AHİS ile istenilse idi 2. fıkra, 1. fıkra ile birleştirilir ve masumiyet karinesi adil yargılanma hakkının bir devamı niteliğinde olabilirdi. Mamafih bu durum dahi bize göstermektedir ki her iki kurumunda her ne kadar birbirleri ile ilişki içerisinde olduğu ve birbirlerine benzerliği söz konusu ise de esasen birtakım farklılar yönüyle ayrışmaları istenmiştir.

Masumiyet Karinesi, özünü Anglo-Sakson hukukundan alan adil yargılanma hakkı ile bütünleşen ve bu haliyle evrensel hukuk sistemlerinin önemli bir parçası olan çok değerli bir ilkedir. Nitekim masumiyet karinesi bu öneminden ötürü birçok ulusal ve uluslararası hukuk normu ile korunmaktadır.⁵³ Masumiyet karinesi en kısa anlatımla, suçu ispatlanana kadar şüpheli olarak değerlendirilen bireylerin masum sayılmaları gerekliliği şeklinde tanımlanabilir. Farklı hukuk sistemlerinde evrensel hukuk ilkelerinden biri olarak kabul edilen ve Osmanlı-Türk anayasalarının tamamında koruma altına alınan masumiyet karinesi hakkında açıklamalarımıza devam etmeden evvel karine kavramını ayrı bir başlık altında açıklamakta fayda görüyoruz.

1.2.1 Karine Kavramı

Masumiyet karinesi kavramı iki kelimedenden teşekkül etmekte olup ikinci kelime "karine" sözcüğüdür. Bu haliyle karine kavramının açıklığa kavuşturulması masumiyet karinesini anlamlandırmada son derece ehemmiyet arz etmektedir. Karine, Türk Dil Kurumu Sözlüğüne göre Arapça kökenden gelmekte olup çetrefilli bir meselenin açıklığa kavuşturulmasına hizmet eden bir belirteç ve ipucudur.⁵⁴

Karinenin yasal olarak korunduğu ve normlarda yer alan türü de bulunmaktadır. İşte bu karine çeşidine yasal karineler adlandırılması yapılmaktadır. Yasal karineler,

---

⁵² "1. Herkes davasının, medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili uyumsuzluklar ya da cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamaların esası konusunda karar verecek olan, yasayla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından, adil ve kamuya açık olarak ve makul bir süre içinde görülmesini isteme hakkına sahiptir. Karar alenî olarak verilir. Ancak, demokratik bir toplum içinde ahlak, kamu düzeni veya ulusal güvenlik yararına, küçüklerin çıkarları veya bir davaya taraf olanların özel hayatlarının gizliliği gerektirdiğinde veyahut, aleniyetin adil yargılamaya zarar verebileceği kimi özel durumlarda ve mahkemece bunun kaçınılmaz olarak değerlendirildiği ölçüde, duruşma salonu tüm dava süresince veya kısmen basına ve dinleyicilere kapatılabilir.

2. Bir suç ile itham edilen herkes, suçluluğu yasal olarak sabit oluncaya kadar masum sayılır..."

⁵³ Akif Yıldırım, "Anayasa Mahkemesi Uygulamasında Masumiyet Karinesi", **Uyumsuzluk Mahkemesi Dergisi**, C. 5, S. 9, Ankara 2017, s. 492.

⁵⁴ <https://sozluk.gov.tr/>, e.t:19/06/2023.

mevcudiyeti bilinmeyen bir gerçek hakkında netice çıkarmaya yarayan ve yasal normlarda düzenlenmiş belirtilerdir. Böylesine hallerde mevcudiyeti tam olarak bilinmeyen gerçekliğin somut bazı belirtiler ile ispatı halinde yargıç yasal normlarda yer alan hükmü uygulamak mecburiyetindedir.⁵⁵

Hukukumuzda en çok bilinen ve en sık karşılaşılan karine türleri ölüm karinesi ve birlikte ölüm karinesidir. Ölüm karinesi Türk Medeni Kanunu 31. madde ile şu şekilde tanımlamıştır: *“Bir kimse, ölümüne kesin gözle bakılmayı gerektiren durumlar içinde kaybolursa cesedi bulunamamış olsa bile gerçekten ölmüş sayılır.”* Birlikte ölüm karinesi esasen ölüm anının tespit edilmesine yönelik bir karine çeşididir. Dolayısıyla aynı hadisede vefat edenlerin vefat anları açık ve şüphesiz bir şekilde tespit edilemiyorsa o şahısların aynı anda vefat ettiklerinin kabulü gerekmektedir. Türk Medeni Kanunu’nun 29/2. maddesine göre *“Birden fazla kişiden hangisinin önce veya sonra öldüğü ispat edilemezse hepsi aynı anda ölmüş sayılır.”* Konuya dair en güzel örnek aynı trafik kazasında vefat eden baba ve oğlunun durumudur. Kimin daha önce vefat ettiğinin açık bir şekilde belirlenemediği bu hallerde birlikte ölüm karinesi devreye girecektir. Bu karinenin özel hukuk açısından son derece önemli olmasının belki de en ehemmiyetli yanı miras hukukundan doğan hak ve yükümlülerin ortaya konulmasıdır.⁵⁶

Masumiyet karinesi çok önemli bir karine çeşidi olmakla birlikte esasen bireyin masum olduğunun kabulü ile hareket edilmesini gerekli kılan evrensel bir insan hakkıdır. Masumiyet karinesi diğer karine çeşitlerinden yöntemsel olarak bazı noktalarda ayrılmaktadır. Karineler bir gerçekliğe ulaşmak noktasında adeta ispat araçları fonksiyonu görevi icra etmektedirler. Masumiyet Karinesinde ise belirli bir gerçekliğe ulaşmak saikiyle hareket edilmesi söz konusu değildir.⁵⁷ Burada temel muhteva şahsın masum olduğu tezini güçlü bir şekilde savunmaktır. Suçu ispat edilene kadar şahsın masum olduğu fikri temel ve vazgeçilmez bir insan hakkı olarak dile getirilir.

---

⁵⁵ Fatma Tülay Karakaş, “Karine Kavramı, Kanuni Karineler ve Varsayımlar”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 62, S. 3, Ankara 2013, s. 736.

⁵⁶ Mehmet Ayan ve Nurşen Ayan, **Kişiler Hukuku**, 3. Baskı, Mimoza Yayınları, Konya 2011, s. 133-134.

⁵⁷ Metin Feyzioğlu, “Suçsuzluk Karinesi: Kavram Hakkında Genel Bilgiler ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 48, S. 1, Ankara 1999, s 138-139.

1.2.2. Masumiyet Karinesinin Tarihçesi

Masumiyet karinesinin ilk ve basit örneğini Hammurabi kanunlarında görmekteyiz. Kanun metnine bakılacak olursa suç isnadında bulunan kişinin iddia ettiği fiili kanıtlaması gerektiği aksi halde iddia olunan şahsın masum sayılacağı ve iddia edenin ise cezalandırılacağı hususu belirtilmiştir.⁵⁸ Bu haliyle tarihte ilk defa bir hukuki metinde masumiyet karinesine yer verilmiştir.

Masumiyet karinesinin korunduğu köklü hukuk sistemlerinden bir tanesi de Roma hukukudur. Corpus Iuris Civilis'e göre suçlamaların ancak dürüst tanıklar ile ispat edilmesi gerektiği, yine isnat edilen fiillerin her türlü şüpheden uzak ve kesin kanaat uyandıracak deliller ile kanıtlanması gerektiği açıkça belirtilmiştir. Dolayısıyla suçluluğu kanıtlanmayan bir şahsın cezalandırılmayacağı hususu da vurgulanmıştır.⁵⁹

İmparator 1. Justinianus zamanında yürürlüğe konulan Corpus Iuris Civilis'de⁶⁰ günümüzdeki hukuk normlarına denk bir masumiyet karinesi yaklaşımı benimsenmiştir. Bu haliyle Corpus Iuris Civilis şüpheli ve sanık hakları bağlamında çağının çok ötesinde kıymetli bir hukuk külliyyatıdır. Masumiyet karinesinin Roma hukukundaki yansımaları tezin 2. bölümünde ayrıca incelenecektir. Bu bakımdan bu başlık altında açıklamalarımıza karinenin tarihsel gelişimine katkı sağlayan diğer gelişmeler üzerinden devam edilecektir.

Masumiyet karinesinin ihtivasını oluşturan önemli örneklerini İslam fıkında bulabilmekteyiz. Özellikle İslam tarihinin ilk dönemlerinden⁶¹ itibaren birçok eserde

---

⁵⁸ Hammurabi Kanunu'nun üçüncü maddesi şu şekildedir. “Bir kimse büyüklerinin huzurunda bir suç iddia eder ve yaptığı suçlamayı kanıtlayamazsa iddia ettiği büyük bir suç ise ölümlü cezalandırılır.” Normun muhtevası masumiyet karinesinin basit bir hali olarak değerlendirilse de metinde masumiyet karinesine yönelik bir düzenlemenin olması üstelik milattan önce yaklaşık 1760 yılında uygulanması oldukça dikkate değerdir. Hammurabi Kanunu'nun tam metni için bkz. <https://www.hukukihaber.net/torba-degil-hammurabi-kanunlari-tam-metni>, e.t:06/07/2023.

⁵⁹ Gökhan Çayan, “Masumiyet Karinesi Doktrini”, **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, C. 11, S. 42, Ankara 2020, s. 54.

⁶⁰ Corpus Iuris Civilis İmparator 1. Justinianus zamanında yürürlüğe konulan son derece önemli bir hukuk külliyyatıdır. İmparator 1. Justinianus emri ile zamanın saray idare amir olan Tribonianus tarafından milattan sonra 528-534 yılları arasında hazırlanmıştır. Külliyyat klasik dönem hukuku tekrar işler hale getirmek istemektedir. Külliyyat 4 farklı eserden teşekküldür. Bunlar: Institutiones, Digesta, Codex, Novellae'dır. Institutiones kısa tabiri itibariyle hukuk kurumları anlamını taşımaktadır. Digesta, klasik dönem hukukçularının eserlerinin çağa uyarlanmış halini ifade eder. Codex, İmparator 1. Justinianus ve selef imparatorların emirnamelerinden oluşur. Son olarak Novellae ise İmparator 1. Justinianus'ın 534-564 yılları arasında çıkarmış olduğu emirnameleri içermektedir. Haluk Emiroğlu, “Roma Hukuku'nun Bilgi Kaynaklarından Corpus Iuris Civilis ve Türkiye'de Hukuk Resepsiyonu”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 51, S. 3, Ankara 2002, s. 85-94.

⁶¹ İslam hukuku açısından normlar hiyerarşisinin zirvesinde yer alan Kuran-ı Kerim'de masumiyet karinesine dair birçok örneği görmek mümkündür. İki ayet üzerinden konuyu açıklığa kavuşturmak istiyoruz. Ayetlerden ilki Hucurat Suresi 12. ayetidir. “Ey iman edenler zannın birçoğundan sakının. Çünkü zannın bazıları günahıdır...” İkinci ayet ise Necm Suresi'nin 28. ayetidir. “Oysa ona dair bir

masumiyet karinesi irdelenmiş ve incelenmiştir.⁶² Masumiyet karinesi bir insan hakkı olarak değerlendirilip korunması gerekli olan bir prensip olarak görülmüştür.

Nitekim İslam dini, insanı yaratılmış en değerli varlık olarak görmesinden mütevellit Hristiyanlık inancının aksine insanları doğuştan günahsız olarak kabul etmektedir. Bilindiği üzere Hristiyanlık inancında insanlar doğuştan günahkâr olarak dünyaya gelmektedir. İslam inancı, insanı doğumundan ölümüne kadar geçen zaman zarfında şerefli bir şekilde yaşaması için gerekli birtakım kuralları ihdas etmiştir. İslam dininin insana verdiği bu kıymetten mütevellit günümüzde temel insan hakları olarak değerlendirilen birçok insan hak ve özgürlüğü yine günümüzden 15 asır önce insanlara bahsedilen bu haliyle armağan edilmiştir. Bu haklardan biri de şüphesiz ki masumiyet karinesidir. İslam hukukunda en temel prensiplerden bir tanesi bireyin borçsuzluğunun ve suçsuzluğunun esas olması halidir. Bu durumun derli toplu hale getirilerek külli kaide şekline sokulmuş hali Mecelle'nin⁶³ sekizinci madde lafzında işaret buyrulan "Beraat-i Zimmet Asıldır" prensibidir.⁶⁴ Mecellenin⁶⁵ külli kaidelerinden bir tanesi olan "Beraat-i Zimmet Asıldır" prensibi bugün dahi gerek doktrinden gerekse de yargılamalardaki sözlü savunmalarda sıklıkla kullanılmaktadır. Masumiyet karinesinin İslam hukukundaki yansımaları da tezin 2. bölümünde ayrıca incelenecektir.

Hammurabi kanunları, Roma hukuku ve İslam hukukundaki düzenlemelerden sonra masumiyet karinesine yönelik dikkate değer bir yaklaşım da 1215 tarihli Magna Carta

---

bilgileri de yok, sırf zanna uyuyorlar. Halbuki zan, gerçek namına bir şey ifade etmez." Elmalılı Hamdi Yazır, **Kuran-ı Kerim ve Yüce Meali**, 1. Baskı, Merve Yayınları, İstanbul 2002, s. 516-526.

⁶² İlk dönem İslam hukukçularından Ebu Hanife (699-767), Ebu Yusuf (738-798) ve Muhammed bin Eş'Şeybani (749-805) de eserlerinde ve fetvalarında masumiyet karinesinin esaslarına değinerek tanıkların dürüst olması gerektiği, ispat külfetinin davacıya ait olduğu ve kesin delil ile ispatlanmadıkça kimsenin suçlu olarak değerlendirilemeyeceğini beyan etmişlerdir. Detaylı bilgi için bkz. Çayan, s. 58-60.

⁶³ Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerinde hazırlanarak yürürlüğe konulan kapsam itibariyle daha çok borçlar hukukunu ve medeni hukuku içeren son derece önemli bir hukuk külliyyatıdır. Külliyyatın tam olarak isimlendirilmesi Mecelle-i Ahkâmı Adliyye'dir. 1868-1876 yılları arasında hazırlanmıştır. Külliyyata 1917 yılında eklenen aile hukukuna müteallik hususlar ise Hukuk-ı Aile Kararnamesi ismi ile kanunlaşmıştır. Mecelle ve Hukuk-ı Aile Kararnamesi'nin kaynağını İslam hukuku oluşturmaktadır. Dolayısıyla her iki metinde de Türk Hukuk Tarihi açısından önemli olduğu kadar İslam hukuku açısından kıymetli eserlerdir. Mecellenin külli kaideleri bugün dahi hukuk literatüründe sıklıkla kullanılmaktadır. Mecelle 1 mukaddime, 16 kitap ve 1951 maddeden teşekküldür. Mehmet Akif Aydın, "Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, <https://islamansiklopedisi.org.tr/mecelle-i-ahkam-i-adliyye>, e.t.: 06/07/2023.

⁶⁴ Ali Bardakoğlu, "Berâet", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, <https://islamansiklopedisi.org.tr/beraet-fikih>, e.t.: 06/07/2023.

⁶⁵ Mecelle, Avrupalılarca Kavâni-i Mülkiye-i Devlet-i Aliyye yani Osmanlı Devleti'nin Mülki Kanunları olarak isimlendirmişlerdir. Kaynağı bütünüyle İslam hukukundan oluşan Mecelle, birkaç istisna konu dışında Hanefi Mezhebinin görüşlerini esas alarak hazırlanmıştır. Detaylı bilgi için bkz. Ahmet Akgündüz, **Karşılaştırmalı Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye**, 2. Baskı, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 2017, s. 25.

Libertatum ile gerçekleşmiştir. Anglo-Sakson menşeli Magna Carta Libertatum' u yine aynı kökten gelen 1679 tarihli Habeas Corpus izlemiştir.

Magna Carta Libertatum'da masumiyet karinesi ile ilgili dikkat çeken kısım şu şekilde ifade edilebilir.⁶⁶

“...Magna Charta nizamnamesiyle, kendi zümresi tarafından ya da ülke kanunlarıyla yargılanmaksızın hiçbir özgür kişinin yakalanamayacağı, hapse atılamayacağı ya da kişisel özgürlüğünden, haklarından ve serbestçe hareket edebilmekten mahrum bırakılamayacağı, yasadışı kılınamayacağı, sürülemeyeceği, hiçbir biçimde zarara uğratılamayacağı emir ve ilan edilmişti...”

Habeas Corpus da Magna Carta Libertatum'da elde edilen kazanımları daha da öteye taşıyarak masumiyet karinesinin önemli esaslarını oluşturan keyfi tutuklamaların önüne geçilmeye çalışmıştır. Masumiyet karinesinin Anglo-Sakson hukukundaki yansımaları tezin ikinci bölümünde bilahare incelenecektir.

Anglo-Sakson hukukunda yaşanan bu denli önemli gelişmelere karşın modern anlamda masumiyet karinesinin esas doğuş yeri Fransa olarak kabul edilmektedir. 1789 tarihli Fransız İhtilali neticesinde ihtilalin adeta bir manifestosunu konumuna haiz olan İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirgesinde masumiyet karinesi açıkça belirtilmiştir. Bildiri muhtevasında suçu ispatlanana kadar bir bireyin masum olarak kabul edilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Masumiyet karinesinin bu denli açık bir şekilde belirtilmiş olması elbette ki tüm dünyayı da derinden etkilemiştir. Daha önce tüm dünya da var olan sanığın veya şüphelinin suçluluğundan hareket etme fikriyatı terk edilerek sanığın veya şüphelinin masum olabileceği fikriyatı önem kazanmıştır. Masumiyet karinesi, 1789 İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirgesi'nin şekillendirdiği 1945 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ve 1950 tarihli Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde de kendine oldukça güçlü bir yer edinmiştir. Günümüzde masumiyet karinesi tüm insanlık açısından hayati bir öneme sahip olup hiçbir suretle vazgeçilmesi düşünülemeyen bir insan hakkı konumundadır.

Nitekim Türk hukuku da özellikle 1954 yılında AIHS'in onaylanması ile birlikte masumiyet karinesi ile rabitasını kuvvetlendirmiştir. Mamafih 1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 15. maddesinde⁶⁷ ve 38. maddesinde⁶⁸ masumiyet karinesine yer vermiştir.

---

⁶⁶ Metin için bkz. https://tr.wikisource.org/wiki/%C4%B0ngiliz_Haklar_Bildirgesi, e.t:08/06/2023.

⁶⁷ “...Birinci fıkrada belirlenen durumlarda, savaş hukukuna uygun fiiller sonucu meydana gelen ölümler dışında, kişinin yaşama hakkına, maddi ve manevi varlığının bütünlüğüne Dokunulamaz; kimse din, vicdan, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz ve bunlardan dolayı suçlanamaz; suç ve cezalar geçmişe yürütülemez, suçluluğu mahkeme kararı ile saptanıncaya kadar kimse suçlu sayılamaz.”

1.3.Ceza Yargılamasında Masumiyet Karinesi

Tüm hukuk normlarında olduğu gibi ceza hukuku normları da iki taraftan müteşekkildir. Taraflardan birini devlet oluştururken diğerini ise ceza normlarına aykırı davranan veyahut davrandığı iddia eden kişi oluşturmaktadır. Bu haliyle ceza normları içerisinde mevcut olan müeyyideleri uygulama yetkisi devlet erkine tanımıştır. Bu nedenle ceza hukuku fail ile devlet arasından çok sıkı bir ilişki kurmaktadır. Söz konusu ilişkinin asıl dayanağını suç fiili oluşturmaktadır. Devlet ile fail arasındaki ilişkinin aktif süjesini suçlu olduğu değerlendirilen kişi oluştururken pasif tarafını ceza müeyyidelerini tatbik edebilme kudretine haiz olan devlet oluşturur.⁶⁹

Masumiyet karinesinin belki de en çok etkilediği ve yine en çok işlerlik kazandığı hukuk alanı ceza hukukudur.⁷⁰ Bilindiği üzere ceza yargılamasının temel gayesi maddi gerçekliği açıklığa kavuşturmadır. Nitekim maddi gerçekliğe ulaşılırken de genel hukuk muhakemelerinden farklı olarak hukuka uygun olan tüm deliller yargılama safahatının her aşamasında kullanılabilir. Yine ceza yargılamasında, genel hukuk yargılamasının aksine delilleri sunmakta belirli bir zaman sınırı bulunmamakta olup başkaca usulü şekil şartları nispeten esnek bir şekilde tatbik edilmektedir. Ceza yargılaması devletin her daim göz önünde tuttuğu bir alandır. Kamu Hukukuna müteallik arz eden davalar sayıca hiç de küçümsenemeyecek bir seviyededir.

Ceza yargılamasının bu denli güçlü konumunun yanında bireylerin hak ve menfaatlerini koruyan bir hukuk prensibinin elbette mevcut olmaması düşünülemez bir hakikattir. İşte bu haliyle masumiyet karinesi şüpheli ve sanık hakları bağlamında adeta kutup yıldızı misali bir yol göstericidir. Bireylerin haklarını koruyan en temel hukuk kaidelerinden biridir.

Ceza yargılamasında masumiyet karinesine yönelik Yargıtay Ceza Genel Kurulunun aşağıda bahsedilen içtihadı son derece önemli ve atlanmaması gereken bir rehberdir.⁷¹

---

⁶⁸ "...Suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar, kimse suçlu sayılamaz..."

⁶⁹ Sulhi Dönmezer, **Genel Ceza Hukuku Dersleri**, 1. Baskı, Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2003, s. 247.

⁷⁰ TCK'nin 1. Maddesinde kanunun amacı ifade edilmiştir: "Ceza Kanununun amacı; kişi hak ve özgürlüklerini, kamu düzen ve güvenliğini, hukuk devletini, kamu sağlığını ve çevreyi, toplum barışını korumak, suç işlenmesini önlemektir. Kanunda, bu amacın gerçekleştirilmesi için ceza sorumluluğunun temel esasları ile suçlar, ceza ve güvenlik tedbirlerinin türleri düzenlenmiştir."

⁷¹ Yargıtay CGK., T. 17/03/2015, E. 66, K. 52, **Kaynak:** <https://karararama.yargitay.gov.tr/>, e.t:09/07/2023.

“...Sanığın bir suçtan cezalandırılmasına karar verilebilmesinin temel şartı, suçun hiçbir şüpheye mahal bırakmayacak kesinlikte ispat edilebilmesidir. Gerçekleşme şekli şüpheli veya tam olarak aydınlatılmamış olaylar ve iddialar sanığın aleyhine yorumlanarak mahkûmiyet hükmü kurulamaz. Ceza mahkûmiyeti, toplanan delillerin bir kısmına dayanılıp, diğer kısmı göz ardı edilerek ulaşılan kanaate veya herhangi bir ihtimale değil, kesin ve açık bir ispata dayanmalı, bu ispat, hiçbir şüphe ya da başka türlü oluşa imkân vermemelidir. Yüksek de olsa bir ihtimale dayanılarak sanığı cezalandırmak, ceza muhakemesinin en önemli amacı olan gerçeğe ulaşmadan hüküm vermek anlamına gelecektir...”

Yargıtay, yukarıda ifade edilen karar ile masumiyet karinesinin ehemmiyetini vurgulamıştır. İhtimali bir zan veya kanı ile cezalandırma yolunun tercih edilmemesi gerektiği belirtilmiştir. Şüpheli ve sanık hakları bağlamında çok değerli bir içtihat olan bu karar esasen hukuk devleti ilkesine hizmet etmektedir.

1.3.1. Şüpheden Sanık Yararlanır İlkesi

Masumiyet karinesinin ceza yargılaması bağlamında en önemli uzantısı hiç tereddütsüz şüpheden sanık yararlanır kaidesidir. Hâlihazırda bu ilke dünyanın hemen hemen her noktasında kabul gören ve bireyleri olası haksız ceza müeyyidelerine karşı koruyan önemli bir ceza hukuku ilkesidir.

Şüpheden sanık yararlanır ilkesini kavrayabilmek için öncelikle şüpheli ve sanık kavramlarının ne olduğunun bilinmesi gerekmektedir. Şüpheli kavramından anlaşılması gereken hususu şu şekilde açıklayabiliriz: Ceza yargılamasının soruşturma evresinde aleyhine suç isnadı olan kişileri ifade eden hukuk terimine şüpheli denilmektedir.⁷² Sanık kavramını ise şu şekilde tanımlayabiliriz: Kovuşturma evresinin başladığı andan hükmün kesinleşmesi anına kadar geçen zaman zarfında suç isnadı altında olan kişidir.⁷³ Sanık teriminin kapsamlı tanımı ise hakkında ceza davası açılarak yargılaması başlamış ve birtakım isnatlar ile mevcut suçu işlediği zannedilen ve dahi zanlı ve maznun olarak da isimlendirilebilen kişiler olarak yapılmaktadır.⁷⁴

Şüpheli ve sanık kavramlarının yanında ispat kavramını da açıklamak konunun anlaşılabilirliği bakımından elzemdir. Ceza yargılamasında uyumsuzluk konusu fiilinin fail tarafından işlenip işlenmediğinin tespiti noktasında hukuk normlarınca korunup

⁷² Ejder Yılmaz, **Öğrenciler İçin Hukuk Sözlüğü**, 4. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2012, s. 710.

⁷³ Ersan Şen ve Bilgehan Özdemir, **Tutuklama-Uygulamada Şüpheli ve Sanık Haklarının Korunması**, 3. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2011, s. 94.

⁷⁴ Yılmaz, s. 644.

kabul gören vasıtalarla yargılamayı sürdüren makamların tereddütsüz bir kanaate ulaşmasına yönelik işlemlere ispat denilmektedir.⁷⁵

İlkenin en hayati noktası yargılama safahatından gerçekliğe ulaşmak noktasından bir şüphenin ortaya çıkması durumunda, şüphenin daima şüpheli ve sanık yararına uygulamasını zorunlu kılmasıdır. İspatlanamayan her hal mutlak suretle tereddüt durumunu ortaya çıkarır. Tereddüt halinde bir şahsı cezalandırmak elbette ki vicdanen kabul edilebilecek bir durum değildir.

Gerçekte masum olan bir bireyin cezalandırılması hali adalete olan güveni mutlak manada sarsar. Böylesine durumlar mükerrer derece de yaşanması halinde toplumsal huzur ve sükûn sekteye uğrar. Bundan mütevellit ceza normları masumiyet karinesini bir başat aktör olarak kabul ederek, suçlu bir kişinin cezasız kalmasını, suçsuz olan bir bireyin mahkûm olmasına tercih etmişlerdir.⁷⁶

Kovuşturma evresinde şüphenin sanık yararına işletilmesi hali beraat kararının sanık lehine tatbik edilmesidir. Ceza Muhakemeleri Kanunu 223/2. maddesinde⁷⁷ beraat hükmü verilebilecek halleri beş fıkrada tahdidi olarak saymıştır. Bu fıkralardan bir tanesi olan 223/2-e fıkrasını doğrudan şüphe durumunda sanık lehine uygulanacak beraat hükmüne ayırmıştır.

Uygulamada sanığın cezalandırılmasına hükmedilebilmesi için her türlü şüpheden uzak ve kesin kanaat uyandıracak delillerin mevcut olmaması halinde sıklıkla “delil yetersizliği nedeni ile beraat” tabiri kullanılarak kararlar verilmektedir. Bu tarz kararlar beraat hükmünü içermesi bakımından doğru olsa bile beraat hükmünün söyleniş tarzı nedeniyle hatalıdır. Hukukumuzda “delil yetersizliği nedeni ile beraat” şeklinde düzenlenen bir beraat normu bulunmamaktadır. Hatalı yaklaşımın bir nevi ihsas-ı rey içermesi bakımından son derece sıkıntılı tarafı olmakla birlikte gelecekte yargılamanın yenilenmesi yoluna başvurulması halinde yapılacak olan yargılamayı menfi yönden etkileyebilecek olması bakımından da masumiyet karinesine aykırılık arz etmektedir.

---

⁷⁵Ahmet Gökçen ve diğerleri, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 4. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2020, s. 119.

⁷⁶ Gökçen/Alşahin/Çakır/Balcı, s. 121.

⁷⁷ “Beraat kararı;

- a) *Yüklenen fiilin kanunda suç olarak tanımlanmamış olması,*
- b) *Yüklenen suçun sanık tarafından işlenmediğinin sabit olması,*
- c) *Yüklenen suç açısından failin kast veya taksirinin bulunmaması,*
- d) *Yüklenen suçun sanık tarafından işlenmesine rağmen, olayda bir hukuka uygunluk nedeninin bulunması,*
- e) *Yüklenen suçun sanık tarafından işlendiğinin sabit olmaması, hallerinde verilir”*

Bu gibi hallerde Ceza Muhakemesi Kanunu 223/2-e maddesinin işletilmesi ve madde lafzına göre beraat hükmüne karar verilmesi gerekmektedir.⁷⁸

Soruşturma evresinde kamu davasının açılmasının önüne geçecek ciddi şüphenin ortaya çıkması halinde şüpheli yararına tatbik edilen norm kovuşturmayaya yer olmadığı karardır. KYOK,⁷⁹ savcılık makamınca verilir.

Kanaatimizce şüpheden sanık yararlanır ilkesi modern hukuk açısından vazgeçilmesi dahi düşünülmemeyen ve her daim korunması gereken bir insan hakkıdır. Devletin ceza yargılamasında bireyler karşısında orantısız gücü bilinen hakikattir. Bu güç öylesine orantısız bir şekilde ortadadır ki bu kuvveti ceza yargılamasının her safhasında rahatlıkla hissedebiliriz. Örnekleri çoğaltmak mümkün olmakla birlikte tanıkların gerektiği takdirde zorla mahkemeye celbinden, bilirkişi raporlarının dosyaya kazandırılmasından, olay mahalline yönelik gerçekleştirilen keşiflerden, ölümlere yönelik otopsi çalışmasından, şüpheli ve sanığın vücudundan örnek alınmasından, fiziki muayenelerden ve dahi HTS kayıtlarının dosyalara kazandırılmasından bu gücü anlayabiliriz. Böylesine bir güç karşısında elbette ki şüpheli ve sanık lehine bir tereddüttün ortaya çıkması halinde bu durumun mutlak olarak şüpheli ve sanık lehine yorumlanması gerekmektedir. Aksi takdirde bireyler haksız ve hukuksuz yargılamalara maruz kalmakla birlikte netice olarak hiç de istenmeyen sonuçlar ile karşılaşılabilir. Hatta ölüm cezalarının tatbik edildiği ülkelerde şüphenin sanık yararına işletilmemesi hali geri dönüşü olmayan bir netice ile sonuçlanarak masum insanların ölümü ile sonuçlanabilir.

Yargıtay Ceza Daireleri ve Ceza Genel Kurulu istikrar arz eden birçok karardan şüpheden sanık yararlanır ilkesinin önemini vurgulayarak uygulayıcılara ilkenin doğru tatbiki bağlamında yol göstermektedir. Nitekim verilen birçok kararda ilkenin mahkemeler tarafından göz ardı edilmesi hali bozma sebebi sayılmakla birlikte dosyalar bidayet makamlarına geri gönderilmektedir. Anayasa Mahkemesi de şüpheden sanık yararlanır ilkesine aykırı verilen kararları inceleyerek başvuruçuların başvurularını kabul etmekle birlikte hak ihlalleri kararı vermekte ve başvuruçulara ödenmek üzere

---

⁷⁸ Yener Ünver ve Hakan Hakeri, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 10. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2015, s. 711.

⁷⁹ Bu hükmü Ceza Muhakemeleri Kanunu 172. maddesinde şu şekilde düzenlemiştir. “*Cumhuriyet savcısı, soruşturma evresi sonunda, kamu davasının açılması için yeterli şüphe oluşturacak delil elde edilememesi veya kovuşturma olanağının bulunmaması hâllerinde kovuşturmayaya yer olmadığına karar verir...*”

yüksek tazminatlara hükmetmektedir. Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nun aşağıda belirtilen güncel tarihli kararı konunun anlaşılması bakımından son derece önemlidir.⁸⁰

“...Amacı somut olayda maddi gerçeğe ulaşarak adaleti sağlamak, suçu işlediği sabit olan faili cezalandırmak, kamu düzeninin bozulmasını önlemek ve bozulan kamu düzenini yeniden tesis etmek olan ceza muhakemesinin en önemli ve evrensel nitelikteki ilkelerinden biri de öğreti ve uygulamada; “suçsuzluk” ya da “masumiyet karinesi” olarak adlandırılan kuralın bir uzantısı olan ve Latince; “in dubio pro reo” olarak ifade edilen “şüpheden sanık yararlanır” ilkesidir. Bu ilkenin özü, ceza davasında sanığın mahkûmiyetine karar verilebilmesi bakımından göz önünde bulundurulması gereken herhangi bir soruna ilişkin şüphenin, mutlaka sanık yararına değerlendirilmesidir. Oldukça geniş bir uygulama alanı bulunan bu kural, dava konusu suçun işlenip işlenmediği, işlenmişse sanık tarafından işlenip işlenmediği veya gerçekleştirilme biçimi konusunda bir şüphe belirmesi halinde de geçerlidir. Sanığın bir suçtan cezalandırılmasına karar verilebilmesinin temel şartı, suçun hiçbir şüpheye mahal bırakmayacak kesinlikte ispat edilebilmesidir. Gerçekleşme şekli şüpheli veya tam olarak aydınlatılamamış olaylar ve iddialar sanığın aleyhine yorumlanarak mahkûmiyet hükmü kurulamaz. Ceza mahkûmiyeti, toplanan delillerin bir kısmına dayanılıp, diğer kısmı göz ardı edilerek ulaşılan kanaate veya herhangi bir ihtimale değil, kesin ve açık bir ispata dayanmalı, bu ispat, hiçbir şüphe ya da başka türlü oluşa imkân vermemelidir. Yüksek de olsa bir ihtimale dayanılarak sanığı cezalandırmak, ceza muhakemesinin en önemli amacı olan gerçeğe ulaşmadan hüküm vermek anlamına gelecektir...”

Uygulamada ne yazık ki şüpheden sanık yararlanır ilkesinin çoğu zaman göz ardı edildiğini görmekteyiz. Uygulayıcılar konumundaki müdafiler, bu ilkenin savunma hakkının kutsallığına yönelik hizmeti nedeniyle savunmalarında sıklıkla kullanılmaktadırlar. Diğer uygulayıcı konumundaki yargıçlar ise bazen tümünden bir bakış açısı ile şüpheli veya sanık yararına işleyen kuşku halini bir kenara bırakarak masumiyet karinesine çok ciddi zarar vermektedirler. İşte bu kapsamda yukarıda yazılı kararın masumiyet karinesinin altını çizmesi ve şüpheden sanık yararlanır ilkesinin savunma hakkının bir parçası olduğunu belirtmesi, üstelik içtihadın Yargıtay Ceza Genel Kurulu gibi Yargıtay'ın en yüksek biriminden çıkması oldukça ehemmiyetlidir.

1.3.2. Susma Hakkı

Susma hakkı, ceza yargılanmasında şüpheliye tanınan en önemli savunma mekanizmalarından birini oluşturmaktadır. Latince de “*nemo tenetur se ipsum prodere*” olarak adlandırılan susma hakkını şu şekilde ifade etmek doğru olacaktır: Hiç kimse

---

⁸⁰Yargıtay CGK., T. 04/07/2017, E. 87, K. 352, **Kaynak:** <https://karararama.yargitay.gov.tr/>, e.t:17/07/2023.

kendi ceza yargılamasında kendi hareketi ile iştirak etmek zorunda değildir.⁸¹ Özellikle soruşturma dosyaların kısıtlandığı hallerde dosya muhtevasını ne şüpheli ne de müdafî görebilmektedir. Bu haliyle soruşturma aşamasında şüpheliye gerek kolluk mercilerince gerekse de savcılık makamınca sorulan sorulara şüpheli açısından tam bir belirsizlik hali yaşatmaktadır. Bu halden nasibini müdafiler de almaktadır. Şüpheli ve müdafî dosyanın muhtevasına hâkim olamadığından soruşturma aşamasında verilen beyanlar kovuşturma aşaması açısından şüpheli aleyhine bir durum meydana getirebilmektedir. Bu gibi hallerde başvurulması gereken en temel şüpheli hakkı da elbette ki susma hakkıdır. Bu yola tevessül edildiğinde kovuşturma aleniyet ilkesi gereği ve dahi kovuşturma dosyası münderecatında soruşturma dosyasına ait esaslı bilgi ve delillere ulaşılabileceğinden savunma hakkı sekteye uğratılmayacak belki de ileride şüpheli açısından telafisi imkânsız ve güç zararların ortaya çıkmasının önüne geçilebilecektir.

Yine kapsam itibariyle çok geniş dosyalarda veyahut soruşturma aşamasında esaslı delillerin tam anlamı ile toplanmadığı veya delillere ulaşmanın çok güç olduğu koşullarda şüpheli ve müdafî tarafından verilen ilk beyanlar yargılama safahatında istenmeyen durumlara neden olabilmektedir. İşte bu hallerde de susma hakkı⁸² başvurulması gereken önemli savunma refleksidir.

Susma hakkının bahsedilen bu ve buna benzer öneminden ötürü dünya hukuk sistemleri bu ilkeyi vazgeçilmez bir şüpheli hakkı olarak korumuştur. Türk hukuk normları da susma hakkını hiyerarşik sıralamada en üst konuma sahip 1982 Anayasa'sı ile güvence altına almıştır. Anayasanın 38/5. maddesine göre “*Hiç kimse kendisini ve kanunda gösterilen yakınlarını suçlayan bir beyanda bulunmaya veya bu yolda delil göstermeye zorlanamaz.*” Ceza Muhakemesi Hukuku 147/1-e bendinde susma hakkını şu şekilde ifade etmiştir: “*Yüklenen suç hakkında açıklamada bulunmamasının kanunî hakkı olduğu söylenir.*” Bununla birlikte AHİS 6. maddesi ile zımnen de olsa susma hakkını koruyan normlar ihdas etmiştir. Sözleşmeye taraf olmanın getirdiği

---

⁸¹ Cumhuriyet Şahin, **Ceza Muhakemesi Hukuku** 1, 6. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2015, s. 146.

⁸² Susma hakkının ne zaman ortaya çıktığını kestirmek çok zordur. Susma hakkının kapsamı içinde değerlendirilen “*nemo tenetur*” yani hiç kimse kendisini veya yakınlarını suçlayıcı beyanda bulunmaya ve bu yolda delil göstermeye zorlanamaz ilkesinin ilk örneğini Yahudilere ait Talmut isimli kitapta görmekteyiz. Kilise öğretisinde de bu ilkeye rastlanmaktadır. Nuran Haydar, **Susma Hakkı**, 1. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2019, s. 39.

İslam hukukunda susma hakkı mutlak bir hak olarak korunmuş ve yargılama safahatında şüpheli ve sanıkların bu hakkı kullanabilmelerine imkân tanınmıştır. Şüpheli veya sanık isnat edilen suçlamayı kabul edip sonradan bu beyanından dönerse dahi ikrarından vazgeçmesi İslam hukukunca kabul edilir. Detaylı bilgi için bkz. Mustafa Avcı, **Hukuk Tarihimizde Hapis**, 1. Baskı, Türkiye Adalet Akademisi Yayınları, Ankara 2014, s. 7.

sorumluluklar nedeniyle bahsedilen düzenlemeler Türkiye Cumhuriyeti'ni de bağlamaktadır.

Susma hakkının varlığına dair şüpheli hakkı muhakkak ki ifadeye alan kolluk merci veya sorguyu yapan yargı görevlilerince bizzat şüpheliye ifade edilmelidir. Bu işlemi üçüncü bir kişinin yapmaması gerektiği unutulmamalıdır. Bildirim doğrudan şüphelinin şahsına yapılmalıdır. Şüphelinin müdafisi olduğundan bahisle doğrudan kanuni temsilcisine yapılan bildirim doğru olamadığı gibi susma hakkının da amacına hizmet etmeyecektir. Yine şüphelinin susma hakkını biliyor olması şüpheliye bu hakkın ifade edilmesine engel değildir.⁸³

Maalesef uygulamada susma hakkının şüpheliye hatırlatılması gerek kolluk birimlerince gerekse de yargı makamlarınca genellikle bilinçli ya da bilinçsiz olarak atlanmaktadır. Şüpheli ifadelerin beyan kısmının hemen üstünde şüpheli ve sanık haklarına ilişkin yazılı beyan oldukça küçük harflerle doldurulmaktadır. Uygulamada sanki şüpheli ifadeye girdiğinden aleyhine delil teşkil edebilecek beyanları vermek durumundaymış gibi bir muameleye tabi tutulmaktadır. Nitekim bu durumun masumiyet karinesine aykırı olduğu apaçık ortadadır. Kanaatimizce böylesine menfi durumların önüne geçilmesinin yegâne koşulu soruşturmayı yürüten merci ve görevlilerin ciddi bir eğitimden geçirilmesidir. CMK eğitimi yanında özellikle insan psikolojisi ile birlikte suç psikolojisinin kavranmasına yarar sağlayacak nosyonlar görevlilere kazandırılmalıdır.

Susma hakkını mahiyeti itibariyle 3 farklı sınıfa tabi tutabiliriz. Bunlar: Tam susma, kısmi susma ve geçici susmadır. Tam susma, şüpheli ve sanığın tüm yargılama boyunca iddia edilen isnatlar karşısında sessizliğini korumasıdır. Suç fiilinin işlendiği yerde hiçbir suretle bulunmadığına dair beyan veya gerçekleştirilen suç eylemin kendisi tarafından gerçekleştirilmediğine dair beyan tam susma haline birer örnek teşkil etmektedir. Kısmi susma, şüpheli ve sanığın birtakım havadisler söylemekten imtina etmesidir. İnsan ölümü ile neticelenen bir olayda şüphelinin isnat edilen öldürme eylemini gerçekleştirdiğini kabul etmesi lakin buna karşılık eylemi gerçekleştirirken hangi tür bir saik içinde bulunduğunu ifade etmemesi kısmi susma haline ilişkin bir misal arz etmektedir. Geçici susma ise farklı yargılama safahatlarında şüpheli ve sanığın birinde isnat edilen suçlamalara yönelik beyanda bulunması diğer aşamasında ise sükût etmesidir. Bu hale şu misal örnek olarak verilebilmektedir: Şüphelinin

---

⁸³ Şahin, s. 146.

soruşturma evresinde iddialara karşı cevap vermezken kovuşturma safahatında bildiklerini ifade etmesi halidir. Şüphelinin soruşturma evresinde konuşup kovuşturma evresinde sukut etmesi hali de mümkündür.⁸⁴

Susma hakkının kullanılması halinde hiçbir suretle bu hakkın kullanılması şüpheli ve sanık aleyhine değerlendirilemez. Çünkü bu hak bir savunma kurumu olarak şüpheli ve sanık yararına ihdas edilmiştir. Bu haliyle susma hakkı isnat edilen suçlamanın kabul edildiği anlamına gelmemektedir. Maddi gerçekliği açıklığa kavuşturacak merci yargılama erkleridir. Şüpheli ve sanığın aleyhine bir beyanda bulunması beklenemeyeceği gibi yeri geldiği zaman suçlamayı kabul etmeyerek doğru beyanda bulunmaması da savunmaya tanınan bir haktır.

Yargıtay 4. Ceza Dairesinin susma hakkına ilişkin aşağıda belirtilen kararı⁸⁵ kanaatimizce son derece isabetli bir içtihat olmuştur. Yerel mahkeme açık bir şekilde ifade hürriyetini çiğneyerek gerek 1982 Anayasasında gerekse de CMK’da düzenlenen susma hakkını ayaklar altına almıştır. Böylesine kararların istikrar arz eder hale gelmesi şüpheli ve sanığa tanınan en önemli savunma reflekslerinden birinin yok edilmesi anlamına gelecektir. Millet adına karar veren yargı makamlarının “niyet okuyuculuğu” olarak yorumlanabilecek ve belirli temel hakları ihlal edecek nitelikte işlemlerden uzak durması hukuk devleti olmanın bir gereğidir.

1.3.3. Hukuka Aykırı Deliller

Masumiyet karinesinin en temel yapı taşlarından bir tanesini hukuka aykırı delillerin⁸⁶ yargılama faaliyetleri esnasında kullanılıp-kullanılmaması sorunu oluşturmaktadır. Suç isnadı ancak hukuka aykırı olmayan ve yasal normlarda belirtilen esaslara göre toplanan deliller ile ispatlanabilmektedir. Kanun koyucu bu iradeyi CMK’ya sarıh bir şekilde yansıtmıştır. CMK 217/2 maddesi⁸⁷ hukuka uygun deliller ile

---

⁸⁴ Şahin, s. 148.

⁸⁵ “...Ancak; CYY.sı 147.maddesinde tanınan susma hakkı kullanan sanık hakkında, “... susma hakkıyla siyasi bir duruş içine girdiği ...” biçiminde yasal olmayan gerekçeyle takdiri indirim nedeninin uygulanmamış olması; Bozmayı gerektirmiş ve sanık ... temyiz nedenleri ile tebliğnamedeki düşünce yerinde görüldüğünden HÜKMÜN BOZULMASINA, yargılamanın bozma öncesi aşamadan başlayarak sürdürülüp sonuçlandırılmak üzere dosyanın esas/hüküm mahkemesine gönderilmesine, 02.12.2008 tarihinde oybirliğiyle karar verildi.” Yargıtay 4. CD., T. 04/07/2017, E. 87, K. 352, **Kaynak:** <https://karararama.yargitay.gov.tr/>, e.t:20/07/2023.

⁸⁶ Ceza Muhakemesi normlarına aykırı bir şekilde elde edilen delillere hukuka aykırı delil denmektedir. Hukuka aykırı delilin hem elde edilmesi hem de elde edilen hukuka aykırı delillerin değerlendirilmesi yasak kapsamındadır. Detaylı bilgi için bkz. Fatih Akıncı, **Türk Ceza Yargılamasında Hukuka Aykırı Delillerin Değerlendirilmesi Yasağının Adil Yargılanma Hakkı Çerçevesinde İncelenmesi**, 1. Baskı, Adalet Yayınları, Ankara 2021, s. 96-99.

⁸⁷ “Yüklenen suç, hukuka uygun bir şekilde elde edilmiş her türlü delille ispat edilebilir.”

doğrudan ilgilidir. Yine 1982 Anayasası'nın suç ve cezalara ilişkin normlarını düzenleyen 38. maddesinin 6. fıkrası⁸⁸ hukuka aykırı deliller kavramına yer vermiştir. Nitekim hukuka aykırı delillerin yargılamada kullanılması CMK'nın 289. maddesine⁸⁹ göre hukuka kesin aykırılık hali olarak benimsenmiştir. Bilindiği üzere hukuka kesin aykırılık halleri temyiz dilekçelerinde belirtilmiş olmasa dahi mutlak bozma sebebi olarak görülmektedir.

Kanun koyucunun, hukuka aykırı delillerin yargılamada kullanılmamasını istemesinden asıl muradı birkaç başlık altında sıralanabilir. Öncelikle şari, delillerin toplanmasında belirli usuller benimseyerek keyfiliğin önüne geçmek istemiştir. Saniyen kişi hak ve özgürlüklerini güçlü devlet otoritesi karşısında korumuştur. Salisen ise başarıya ulaşmak için her yol mübahtır anlayışının önüne geçerek aşırılığı engellemiştir.

CMK, genel hukuk yargılamalarından farklı olarak delil serbestliği ilkesini⁹⁰ benimsemiştir. Hukuk yargılamasında görüldüğü üzere rüplük ve düplik dilekçelerinin verilmesi ile başlayan iddianın ve savunmanın genişletilmesi yasağı ceza yargılaması açısından geçerli değildir. Yargılama safahatı boyunca deliller gerek şüpheli/sanık gerekse de müşteki/katılan tarafından ortaya konulabilmektedir. Ceza yargılaması bu haliyle maddi gerçekliğe odaklanmış ve o gerçekliği aydınlatmak istemektedir. Lakin bu denli geniş bir usul prensibi mevcut olmasına karşın delil serbestliğini de sınırlayan bir hüküm bulunmaktadır. İşte bu hüküm hukuka aykırı olan delillerin yargılamada kullanılması halidir.

Gerek Yargıtay Ceza Dairelerinin gerekse de Yargıtay Ceza Genel Kurulunun hukuka aykırı delillerin mutlak suretle yargılamada kullanılmaması gerektiğine dair onlarca içtihadı bulunmaktadır. İlk derece mahkemelerince atlanılarak yargılamada kullanılan ve bahsedilen bu deliller ile kurulan ceza hükümleri yüksek yargı organınca bozulmaktadır. Konuya ilişkin misal teşkil etmesi açısından hukuka aykırı olarak

---

⁸⁸ “Kanuna aykırı olarak elde edilmiş bulgular, delil olarak kabul edilemez.”

⁸⁹ “Hükümün hukuka aykırı yöntemlerle elde edilen delile dayanması.”

⁹⁰ Delil serbestliğinin 2 istisnası bulunmaktadır. Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kurulunca “açığa imzanın kötüye kullanılması” (TCK m. 209) ve “yalan yere yemin” (TCK m. 275) suçlarına yönelik delil serbestliği ilkesine istisnalar getirilmiştir.

“Açığa imzanın kötüye kullanılması” suçu ancak yazılı delille ispat edilebilir. Detaylı bilgi için bkz. Yargıtay İBK., T. 24/03/1989, E. 1, K. 2, Kaynak: <https://www.kararara.com/yargitay/ibk/k4831.htm>, e.t:19/11/2023.

“Yalan yere yemin” suçu da ancak yazılı delille ispat edilebilir. Detaylı bilgi için bkz. Yargıtay 4. CD., T. 30/11/2011, E. 2606, K. 22907, Kaynak: <https://karararama.yargitay.gov.tr/>, e.t:19/11/2023.

yapılan aramaya ilişkin Yargıtay Ceza Genel Kurulunun 2013/841 Esas-2014/513 Karar sayılı içtihadı önemli noktalara parmak basmaktadır.⁹¹

“...Yapılan ilk aramadan sonra araçta dürbün ve jeneratörün bulunması ve sanığın ağabeyinin silahlı terör örgütü üyesi olduğu bilgisinin edinilmesi üzerine sanıkla ilgili suç şüphesi ve emarelerinin ortaya çıkması nedeniyle 5271 sayılı CMK'nın 2/e, 161 ve 2559 sayılı PVSK'nın Ek 6. maddeleri uyarınca derhal Cumhuriyet savcısına olayı haber verip Cumhuriyet savcısının emri doğrultusunda soruşturma işlemlerine başlanması gerekirken usulüne uygun adli arama emri veya kararı alınmadan mevcut önleme araması kararına istinaden ikinci ve üçüncü aramanın yapılması, üçüncü aramanın sanığın aracın yanında bulunmadığı sırada gerçekleştirilmesi ve önleme aramasına istinaden yapılan aramanın en kısa sürede gerçekleştirilmesi gerekirken sanığın 2-3 saat bekletilmesi açıkça hukuka aykırı olup bu arama sonucunda elde edilen delillerin hükme esas alınması da mümkün değildir.... Sanığın bir suçtan cezalandırılmasına karar verilebilmesinin temel şartı, suçun hiçbir şüpheye mahal bırakmayacak kesinlikte hukuka uygun olarak elde edilmiş delillerle ispat edilebilmesidir. ... Bu itibarla, hukuka uygun olmayan arama işlemi sonucunda ele geçen delillerin hükme esas alınamayacağı belirlendiği olayda, sanığın tüm aşamalarda suçlamayı kabul etmediği de gözetildiğinde, dosyadaki hukuka aykırı yöntemlerle elde edilen delillerin değerlendirme dışı tutulması halinde, sanığın cezalandırılmasına yeterli herhangi bir delil bulunmamaktadır. Sonuç olarak; sanığın beraatine karar veren yerel mahkeme direnme hükmünün onanmasına karar verilmelidir...”

Hukuka aykırı delillerin yargılamalarda kullanılması yasağı kişi hak ve özgürlüklerine yönelik esaslı bir koruma sağlanmakla birlikte şüpheli ve sanık hakları kaidelerine önemli katkılar sunmuştur. YCGK'nin yukarıdaki içtihadı son derece önemli olup anayasanın ve kanunun hem lafzına hem de amacına uygundur.

1.3.4. Bireysel Başvuru Yöntemi

2. Dünya Savaşı sonrası anayasa yargısı çok ciddi mesafe katetmiştir. Bu süreçte 2. Dünya Savaşı'nın mağlup devletlerinden olan Almanya'da bireysel başvuru kurumu doğmuş ve gelişmiştir. Dolayısıyla bireysel başvuru yönteminin ilk örnekleri Almanya ve Almanya'nın etkilemiş olduğu Avrupa devletlerinde görülmüştür. Daha sonraki aşamada hızla yayılmaya başlayan bu yöntem ikinci olarak Latin ülkelerinde kabul görmüştür. Günümüzde bu yöntem birçok ülke tarafından iç hukuklarına dâhil edilmiştir. Bireysel başvuru yöntemi her ne kadar Türkiye açısından yeni bir yargı yolu ise de Almanya'da geçmişi çok eski tarihlere götürülebilir. Bununla birlikte anladığımız

⁹¹ Yargıtay CGK., T. 25/11/2014, E. 841, K. 513, **Kaynak:** <https://karararama.yargitay.gov.tr/e.t:27/07/2023>.

haliyle Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yönteminin (Almanya'daki adı Anayasa Şikâyeti) ilk önemli izleri Almanya'da 19 yüzyılın başlarında görülmektedir. 26 Mayıs 1818 tarihli Bavyera Anayasası'nın 21. maddesinde her yurttaş ve yerel yönetimin anayasada korunan haklarının ihlal edildiği iddiası ile yine anayasada var olan iki yasama meclisinden birine başvurma haklarının mevcut olduğu belirtilmiştir. Bireysel başvuru yöntemine ilişkin Almanya genelinde ilk düzenleme ise 28 Mart 1849 tarihli Alman İmparatorluğu Anayasası ile sağlanmıştır.⁹²

Şahısların maruz kaldığı hak ihlallerinin önüne geçilmesinin sağlanabilmesi açısından Türk yargı sistemine bireysel başvuru yöntemi adlı bir yargı yolu eklenmiştir. Bireysel başvuru yöntemine gerek ceza yargılamalardan kaynaklanan hak ihlalleri nedeniyle başvurulabileceği gibi gerekse de hukuk yargılamalarından kaynaklanan uyuşmazlıkların çözümü nedeniyle başvurulabilir.⁹³ Ceza yargılamaları sonucunda başvuru bireysel başvuru yöntemi ile daha çok masumiyet karinesinin korunması sağlanarak hak ihlallerinin önüne geçilmesine vesile olmaktadır.

Bireysel başvuru yöntemi kısaca anayasa ile koruma altına alınan temel hak ve özgürlüklerin ihlali ile var olan temel hukuk kaidelerine aykırılık halinin mevcut olması halinde başvuru bir yargı yoludur. Bu yola tüm iç hukuk yolları tüketildikten sonra başvurulabilir. Yargılama safahatında başvuru kanun yollarından farklı olarak bireysel başvuru yöntemini ne olağan kanun yolu ne de olağanüstü kanun yolu olarak sınıflandırmak mümkün değildir. Başvurular, Anayasa Mahkemesine yapılmaktadır. Yine dosyaların incelenmesi Anayasa Mahkemesince yapılmaktadır.

Esasen bireysel başvuru yönteminin Türk yargısı sistemine dâhil olması çok da uzun sayılmayacak bir tarihe dayanmaktadır. Türk yargısı, bireysel başvuru yöntemi ile 12.09.2010 tarihinde 1982 Anayasa'sının 148. ve 149. maddelerinde yapılan

---

⁹² Bireysel başvurunun tarihine ilişkin detaylı bil için bkz. Berkan Hamdemir, **Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru**, 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2018, s. 195-204.

⁹³ Bireysel başvuru anayasal yargı yolu olup mahiyeti itibariyle temel hak ve hürriyetlerin korunmasına hizmet eder. Temel hak ve hürriyetlerin korunmasında ikincil bir konuma sahiptir. Bu yol tüketilmeden önce olağan yargı yollarının tüketilmiş olması şarttır. Kapsam ve sınırları yasalarla ile muayyendir. Bireysel başvuru için ayrıca bkz. Sami Sezai Ural, **Hak ve Özgürlüklerin Korunması Bağlamında Bireysel Başvuru (Anayasa Mahkemesi)**, 1. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2013, s. 195-204. Bireysel başvuru Türk Hukuk Sistemine 12 Eylül 2010 tarihinde yapılan referandum sonucu dahil olmuştur. Türk Hukuk Sistemi açısından bu yol daha yeni bir hak arama metodu olarak görülür. 1960'lı yıllardan 2010 yılında yapılan referandumdan anına kadar bireysel başvuru yönteminin Türk Hukuk Sistemine dahil edilip edilmemesi gerektiği sıkça tartışılmıştır. Bir hakkın bireysel başvuruya konu teşkil edebilmesi için hem Anayasa hem de AİHS'de yer alan güvencelerden birini veyahut birkaçını ihlal etmesi gerekir. Kişilerin birbirleri ile var olan uyuşmazlıkları bireysel başvuru yönteminin dışında kalır. İhlalin, Türkiye Cumhuriyeti'nin egemenlik sınırları içinde var olan ve kamu gücünü kullanan bir makam tarafından gerçekleştirilmesi gerekir. Selami Turabi, **Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Rehberi**, 3. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2017, s. 29-30.

değişiklikle tanışmıştır. Nitekim belirtilen tarihten günümüze kadar geçen zaman zarfından bireysel başvuru yöntemi Türk halkınca kabul görmüş ve sıklıkla başvuru bir yöntem olarak benimsenmiştir. Yapılan değişiklik neticesinde anayasanın 148. maddesi ile bireysel başvuru usulü anayasal düzeyde ihdas edilmiştir. Anayasanın 148/3. fıkrasında bu değişiklik “*Herkes, anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından, ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilir.*” olarak ifade edilmiştir.

Yargı yollarının genelinde görülen bazı başvuru koşulları mahiyeti gereği bireysel başvuru yöntemi açısından da belirli birtakım şartların mevcut olmasını gerekli kılmıştır. Ülkelerden ülkelere küçük farklılıklar teşkil etse de⁹⁴ aşağıda belirtilen koşullar bireysel başvuru yönteminin kullanılmasının ön koşulu olarak görülmektedir.

- a. Bireysel başvuru yöntemine başvuracak tarafın anayasa ile güvence altına alınan temel hak ve özgürlüklerinden biri ya da birkaçı ihlal edilmiş olmalıdır.
- b. Hak ihlali, anayasada ifade edilen işlem ve eylemlerden kaynaklanmalıdır. Kamu gücü olarak nitelendirilen idari karar ile hak ihlaline neden olma hali bu duruma örnek olarak verilebilir.
- c. Bireysel başvuru yapan kişinin uğradığı hak ihlali, başvuruya konu teşkil eden bir işlem ile bireysel, doğrudan ve güncel bir şekilde ihlal edilmiş olması gerekir.
- d. Bireysel başvuru yöntemini kullanacak bireyin, öncelikle başvuruyu yapmak için hukuki bir yararının bulunması gerekmektedir. İlgâ edilen bir normun anayasa aykırı olduğundan bahisle bireysel başvuru yöntemine başvurulamaması bu duruma örnek olarak gösterilebilir.
- e. Bireysel başvuru yöntemine başvurabilmenin olmazsa olmaz ön koşulu tüm hukuk yollarının tüketilmiş olmasıdır.
- f. Bireysel başvuru yöntemine normlar ile belirlenen süreler içinde başvurulması gerekmektedir. Aksi halde süresi içinde yapılmayan başvurunun kabul edilmesi beklenemez.⁹⁵

Anayasa Mahkemesine başvuru yöntemi elbette ki her konu ve alan için kullanılamaz. Kanun koyucu birtakım özel alanları istisnai tutarak bu kısımları bireysel

---

⁹⁴ Ülkelerdeki bireysel başvuru uygulamaları hakkında detaylı bilgi için bkz. Metin Efe, **Anayasa Mahkemesi Uygulamaları Kapsamında Bireysel Başvuruda Kabul Edilebilirlik Şartları**, 1. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2016, s. 35-66.

⁹⁵ Gözler, 2011, s. 461-462.

başvuru yöntemi dışında tutmuştur. 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanunu'nun 45/3. maddesinde⁹⁶ istisnai alanlar ifade edilmiştir.

Her ne kadar yukarıda belirtilen sınırlar kanunda tahdidi olarak açıkça belirtilmiş ise de AİHS'ye taraf olmanın getirdiği sorumluluk karşısından yargılamasını kabul ettiğimiz AİHM, Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanunu'nun 45/3. maddesinde belirtilen istisnalara farklı bir yaklaşım getirmektedir. AİHM uygulamasında, gerekli şartların mevcudiyeti halinde kanunlara karşı doğrudan başvurunun yapılabileceğini veyahut uygulama işleminin ortaya konulması halinde bahsedilen işlem ile dolaylı başvuruya müracaat edilebileceğini benimsemiştir. Meseleye bu zaviyeden yaklaşıldığında kanunların bireysel başvuru yöntemi dışında tutulması Anayasa Mahkemesi kararları ile AİHM kararları arasında bariz ve ciddi çelişkiler meydana getireceği apaçık ortadır.⁹⁷ Kanaatimizce bu durum Türkiye Cumhuriyeti aleyhine AİHM nezdinde başvuruların artmasına zemin hazırlamaktadır. Uygulamada farklılık arz eden istisnaya yönelik düzenlemenin yapılması ihtilafın önüne geçilmesine hizmet edecektir.

Bireysel başvuru yönteminin Türk yargı sistemine dâhil edilmesi oldukça önemlidir. Dünya anayasa yargısı tarihine bakılacak olursa özellikle Federal Almanya Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuru yöntemi açısından son derece mesafe katetmiş olduğu görülecektir.⁹⁸ Türkiye Cumhuriyeti açısından yeni sayılabilecek bu usulde yıllardır ilerleme kaydeden Federal Almanya Anayasa Mahkemesinin kararları Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi açısından istifade edilmesi gereken ve yol gösteren bir kaynak olabilir. Temel hak ve özgürlüklerin korunması, hak ihlallerin önüne geçilmesi ve özellikle de ceza yargılaması açısından masumiyet karinesinin işlerliğini sürdürmesi açısından bireysel başvuru yönteminin Türk yargı sistemine dâhil edilmesi son derece takdire şayan bir uygulama olmuştur. Yöntemin yaygınlık kazanması ile birlikte Türkiye'nin hukuk ve adalet açısından ilerlemesine katkı sağlamıştır.⁹⁹

---

⁹⁶ “Yasama işlemleri ile düzenleyici idari işlemler aleyhine doğrudan bireysel başvuru yapılamayacağı gibi Anayasa Mahkemesi kararları ile Anayasanın yargı denetimi dışında bıraktığı işlemler de bireysel başvurunun konusu olamaz.”

⁹⁷ Recep Kaplan, “Kanuna Karşı Bireysel Başvuru”, Musa Sağlam ve diğerleri (E.d), **Bireysel Başvuru İncelemeleri 1**, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara 2013, s. 191.

⁹⁸ Hamdemir, s. 195-204.

⁹⁹ Zafer Gören, “Bireysel Başvuru Türk Anayasa Yargısında”, Alparslan Altan ve diğerleri (E.d), **Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşunun 50. Yılına Armağan**, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara 2012, s. 672.

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI BELGELERDE VE MUKAYESELİ HUKUK SİSTEMLERİNDE MASUMİYET KARİNESİ

2.1. Uluslararası Belgelerde Masumiyet Karinesi

Uluslararası belgeler, birden çok devletin belirli konular üzerinde ciddi tartışmalar içerisine girdiği ve tartışma konusu alanın muhtevası kapsamında değerlendirmeler yaparak uzlaşmaya varmaları ile elde edilen neticenin yazılı hale getirilmesinden müteşekkil uzlaşma metinleridir. Bu yönüyle uluslararası belgeler, sözleşmeyi kabul eden tüm tarafgir devletleri bağlayıcı bir konuma haizdir. Mamafih mahiyetinin bağlayıcı olmasından mütevellit taraf devletlerin iç hukuk normlarını uzlaşma neticesinde anlaşılacak metin doğrultusunda uyarlamasını zorunlu kılmaktadır. Uluslararası belgeler normlar hiyerarşisinde en üst sıralarda yer almaktadır.¹⁰⁰

Uluslararası hukukun ciddi manada etkisini göstermeye başladığı özellikle 20.yy'da devletler birçok uluslararası sözleşmeye imza atmıştır. Bu sözleşmelerin bazıları bölgesel nitelikte iken bazıları da küresel ölçekte kapsamlıdır. Yine uluslararası belgelerin muhtevası da çok çeşitlilik arz etmektedir. Kimisi ekonomik, kimisi kültürel kimisi de insan hak ve özgürlüklerine yönelik olabilmektedir. Konuya dair örnekleri çoğaltmak mümkündür. İşte masumiyet karinesi kavramı da birçok uluslararası belgede¹⁰¹ yer almış temel bir insan hakkıdır. Tezin mütevazı mahiyeti gereği bu kısımda masumiyet karinesine yönelik olarak iki temel uluslararası metin üzerinden durularak değerlendirmeler yapılacaktır. İncelenecek bu iki metin: İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'dir. Özellikle bu metinlerin incelenmesinden maksat şu şekilde ifade edilebilir: İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi insan hak ve özgürlükleri alanında oldukça kapsamlıdır. Muhtevanın bu doygunluğu ile hukukun bir dalı olarak nitelendirilen insan haklarına olan katkısının

---

¹⁰⁰ Uluslararası antlaşmaların terminolojik kavramları ve özellikleri Roma hukukuna dayanmaktadır. Mahiyetleri itibariyle Borçlar Hukukuna benzerlik gösterirler. Uluslararası Antlaşmaların borçlar hukuku ile benzer yanları şu şekilde sıralanabilir: Çok taraflılık arz eden yönü, iradelerin uyuşması hali, bağlayıcı yönü ve anlaşılması imzalayan tarafları yükümlülük altına sokması. Uluslararası antlaşmaların her ne kadar borçlar hukukuna benzer tarafları olsa da ayırıcı birtakım yönleri de bulunmaktadır. Bunlar şu şekilde sıralanabilir: Bazı uluslararası antlaşmalar ile hukuk yaratma fonksiyonu ifa edilirken borçlar hukukundaki sözleşmelerde böylesine bir durum söz konusu değildir. Borçlar hukukunda üçüncü bir kişi yararına sözleşme akdetme imkânı varken uluslararası antlaşmalarda devletlerin taraf olduğu düşünüldüğünde böylesine bir durum söz konusu değildir. Günümüze kadar geçen zaman zarfında birçok uluslararası sözleşme imza altına alınmışsa da bu sayı borçlar hukuku bağlamında yapılan sözleşmeler ile kıyaslanamayacak şekilde çok azdır. Detaylı bilgi için bkz. Rona Aybay, **Kamusal Uluslararası Hukuk**, 1. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2011, s. 45-48.

¹⁰¹ Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, Afrika İnsan ve Halkların Hakları Sözleşmesi, Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin kuruluş belgesi niteliğinde olan Roma Statüsü ve Çocuk Haklarına Dair Sözleşme vb.

yanı sıra coğrafi yönden de tüm dünyayı etkisine almış yönü metnin incelenmesini zorunlu kılmıştır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin tarafımızca işlenmesinin gereği ise Türkiye Cumhuriyeti'nin Avrupa Konseyi'ne üyeliği ve sözleşmeye taraf bir devlet olması ile birlikte Avrupa kıtasında akdedilmiş insan haklarına yönelik en önemli metin niteliğindedir. Yine sözleşme muhtevasında belirtilen haklara yönelik yargılama faaliyetinde bulunan AİHM bölge açısından ciddi bir yaptırım mekanizmasına sahip bulunmaktadır. Hiç şüphesiz bu durum sözleşmenin önemini ortaya koymaktadır.

Yukarıda arz etmeye çalıştığımız kanaatlerimiz dışında müştereken her iki belgenin de tezin bu kısmında incelemeye tabi tutulmasının en önemli sebeplerinden diğeri Türkiye Cumhuriyeti'nin söz konusu metinlere biçtiği değerdir. Gerek İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi gerekse de Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi uluslararası temel belgeler olarak nitelendirilip devlet tüzel kişiliğine ait organlarca internet sayfalarında kamuoyuna sunulmaktadır.¹⁰² Bununla birlikte anayasa 90. maddenin¹⁰³ son fıkrası ile normlar hiyerarşisine yönelik yönlendirmeyi yapmıştır.

2.1.1. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi

İnsanlık tarihi sürecinde her daim hak ve özgürlüklere yönelik fikri ve siyasi mücadeleler var olagelmiştir. Bu mücadelelerin sonucu olarak bildirgeler adı altında yazılı metinler oluşturulmuştur. Mamafih özellikle 18. yüzyılda artık bildirgeler geleneği olarak sistematik bir çerçevede ele alabileceğimiz bir dönem ortaya çıkmıştır.

Bildirge geleneği denildiğinde akla gelen ilk hukuk sistemleri Fransız hukuku ile Anglo-Sakson hukuk sistemleridir. 1789 Fransız İhtilali sonucu imza altına alınan İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi sadece Fransa açısından değil tüm dünya devletleri ve halkları açısından bir inkişafa neden olmuştur. İnsan hak ve özgürlüklerinin sesi bu metin sayesinde o kadar güçlü bir şekilde duyulmuştur ki asırlar sonra dahi kendisini takip eden metinler İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi'nden her daim esinlenmiştir. Bildirgede metnin söylemek istediği hususlar genel ve kısa bir şekilde ifade edilmiştir. Esasında bildirgenin muradı da budur. İfade etmek istediğini dallandırıp budaklandırmadan net bir şekilde ifade ederek manayı anlatmaktır. Anglo Sakson kaynaklı bildirgelerde ise durum bu şekilde değildir. Farklı bildirgelerde farklı hak ve

¹⁰² <https://www.hsk.gov.tr/uluslararasi-temel-belgeler>, e.t:31/07/2023

¹⁰³ “Usulüne göre yürürlüğe konulmuş Milletlerarası antlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz. Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletler arası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınır.”

özgürlüklere değinilmiştir. Yine kapsam itibariyle tüm insanlığı kucaklayan bir profilden daha çok ulusal tarzda bir alan ile yetinilme durumu vardır. Fransız ve Anglo Sakson Hukuk sistemlerinin birikimlerinden faydalanarak ortaya yeni bir bildiri sunan Amerikan Bildirgeleri ise doğal hukuk ve tabii haklar muhtevalarına odaklanmıştır. Amerikan Bildirgeleri, yapısı ve muhtevası açısından Fransız Bildirge geleneğine daha yakındır. Amerikan Bildirgelerini sırasıyla Bill of Rights, Pennsylvania Anayasası Başlangıcı ve Haklar Bildirgesi, Delaware Haklar Bildirgesi ve Maryland Haklar Bildirgesi oluşturmaktadır. Bildirge geleneği İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ile uluslararası alana taşınarak uluslar üstü ve devletleri bağlayan bir konuma erişerek tatbik edilmeye başlanmıştır.¹⁰⁴

Tüm hak ve özgürlük bildirgelerin devamı mahiyetinde olan İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin¹⁰⁵ elbette ki masumiyet karinesi gibi güçlü bir kavramı düzenlememesi beklenemezdi. Masumiyet karinesinin bu öneminden mütevellit beyannamede, açık bir şekilde ifade edilmiştir. Bildirinin 11/2. maddesi¹⁰⁶ masumiyet karinesi ile doğrudan ilgilidir.

Bildiri lafzında masumiyet karinesi ile sıkı ilişki içinde olan bazı unsurlara yer verilerek bu unsurların masumiyet karinesi açısından adeta olmazsa olmaz öneme sahip olduğu vurgulanmıştır. İlk değinilen esas “savunmanın kutsallığı” hususiyetine binaen savunma için gerekli ve yeterli koşulların sağlanmasının gerekliliği meselesidir. Tezimizin daha önceki bölümünde de değinildiği gibi ceza yargılaması açısından her türlü imkâna ve güce sahip olan devlet tüzel kişiliği karşısında sanık veyahut şüpheli olarak ifade edilen bireyin hakkını savunabilmesi ancak savunmanın kutsallığı ilkesinin işlerlik kazanması ile mümkün olacaktır. Bu doğrultuda savunma ön yargılardan bağımsız bir şekilde yargılama faaliyetini sürdüren makamlarca dikkatle dinlenmelidir.

---

¹⁰⁴ İbrahim Özden Kabaoğlu, **Anayasa Hukuku Dersleri (Genel Esaslar)**, 11.Baskı, Legal Yayıncılık, İstanbul 2016, s. 237-238.

¹⁰⁵ Küresel düzeyde insan hakları sözleşmesinin çok da yaygın olmadığı dönemde uluslararası alanda biricik geçerli metin İnsan Hakları Evrensel Bildirgesidir. Bildirinin bu durumundan mütevellit insan hakları bağlamında çok ayrı ve özel bir konumda bulunmaktadır. Çoğu yeni bağımsızlığı kazanan devletler bildirgeyi anayasal belge olarak niteleyerek kullanmışlardır. BM'de kurumsallaşan ve kökleşen birçok insan hukuku uygulamasının temelinde İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi yatmaktadır. Bildirge dünyanın birçok yerinde ortaya çıkan bölgesel ve ulusal metinleri derinden etkilemiş ve onlara ilham kaynağı olmuştur. Halil Kalabalık, **İnsan Hakları Hukuku**, 5. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2017, s. 90-91.

¹⁰⁶ “Bir suç işlemekten sanık herkes, savunması için kendisine gerekli bütün tertibatın sağlanmış bulunduğu açık bir yargılama ile kanunen suçlu olduğu tespit edilmedikçe masum sayılır.” <http://ihuam.ankara.edu.tr/insan-haklari-evrensel-beyannamesi/>, e.t:05/08/2023

Tam bu esnada silahların eşitliği¹⁰⁷ prensibinin ehemmiyeti ortaya çıkmaktadır. Savunma makamı da en az iddia makamı kadar saygın bir konuma getirilmeli ve maddi gerçekliğin açıklığa kavuşması noktasında iddia makamına tanınan haklardan aynı şekilde yararlanmalıdır. Bahsedilen bu şartların tam anlamı ile sağlanamaması durumunda ise savunmanın işlerliği sekteye uğrayacaktır. Böylece masumiyet karinesinin ihlal edilmesi ile karşı karşıya kalınacaktır.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinde masumiyet karinesi ile sıkı bir ilişki içinde bulunduğu ifade edilen ikinci esas “yargılamanın aleni” olarak yapılmasıdır. Bu prensip hiç şüphesiz ki hukuk devletleri açısından hayati öneme sahiptir. Yargılamanın kamuya açık bir şekilde icra edilmesi akıllarda oluşması muhtemel soru işaretlerini yok ederek toplumsal barışa hizmet etmekte bununla birlikte keyfi yargılamaların önüne geçmektedir. Millet, aleni yargılamalarda kendi vicdanı olan mahkemeleri en sıkı şekilde denetlemektedir. Gizlilik yerine şeffaflık, kapalılık yerine açıklık hali ile adalet tüm aydınlığı ile topluma yol göstermektedir.

Üçüncü ve son ilke ise “kanunsuz suç ve ceza olmaz” prensibidir. Bu ilkeden anlaşılması gereken en önemli husus kanunlarca açık bir şekilde düzenlenmeyen veyahut suç olarak nitelendirilmeyen bir fiilden ötürü hiç kimse suçlu olarak addedilemez. Bu haliyle kanunilik ilkesi¹⁰⁸ esasında devlet karşısında bireyi kuvvetlendirerek, devletin başat yargılama gücüne sınırlama koymaktadır. Bireylerin işlediği fiiller kanunlarda suç olarak tanımlanıyorsa ancak o halde kişiler yargılanacaktır. Yargılama faaliyetlerin nihayetinde bireylerin suçlu olduğu ispatlandığı takdirde ceza müeyyidesine maruz kalacaklardır. Hiç şüphesiz ki yargılama safahatı ve metodu kanunlar ile belirlenen usuller çerçevesinde icra edilecektir.

---

¹⁰⁷ Bugün silahların eşitliği ilkesi AİHS’in 6. maddesi kapsamında verilen içtihatlarla dayandırılrsa da esasında kökeni çok eski zamanlara dayanmaktadır. Silahların eşitliği prensibini adli düello örneklerinde Avrupa da 5. yüzyılda görmekteyiz. Adli düello sistemi 5 yy. ile 13. yy. arasında yaygın bir şekilde kullanılmış ise de merkezi otoritenin güçlenmesi ile birlikte bu yöntem zayıflamıştır. Önceleri adli düello tek taraflı olarak gerçekleştirilirken sonraları çift taraflı olarak icra edilmeye başlanmıştır. Düelloda yer alan taraflar eşit silahlar ile eşit araçlar ile mücadele ederlerdi. Taraflar arasında yapılan bu silahlı mücadelenin asıl maksadı ispat koşulunun gerçekleşmesiydi. İnanışa göre yenilen tanrının dilemesi ile yenilmiş oluyor ve böylece suçluluğu ortaya çıkıyordu. Fahri Gökçen Taner, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Adil Yargılanma Hakkı Bağlamında Çelişme ve Silahların Eşitliği**, 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2011, s. 103-105.

¹⁰⁸ Kanunilik ilkesi, hukuk devleti açısından olmazsa olmaz bir konuma sahiptir. Hukuk devleti bireyleri yalnızca ceza hukuku ile koruyamaz ayrıca bireyleri ceza hukukuna karşı da korumak zorundadır. Hukuk devleti, cezalandırma fonksiyonunu keyfi, orantısız, ölçsüz ve müphem bir şekilde yerine getirmeyeceğini önceden belirlemelidir. Kanunilik ilkesi ile kesin ve belirli sınırlar çizilmektedir. Böylece uygulayıcı konumundaki yargıçlara suç yaratma vb. yollara tevessül etmesine imkân tanınmamaktadır. Yener Ünver, "Türk Yargı Kararlarının Kanunilik İlkesi ve Sonuçları Açısından Değerlendirilmesi", Yener Ünver (Ed.), **Ceza Hukukunda Kanunilik İlkesi**, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2014, s. 15-16.

2.1.2. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

Hak ve özgürlük esaslı metinlerin ve bildirimlerin muhtevalarından etkilenecek bu geleneği devam ettiren belgelerden bir tanesi de hiç şüphesiz ki Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'dir.¹⁰⁹ Sözleşmenin gerek yürürlük yakınlığı gerekse muhteva derinliği kapsamında en çok etkisi altında kaldığı metin İnsan Hakları Evrensel Beyannamesidir. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun Paris oturumunda 10/12/1948 tarihinde kabul edilirken, AİHS ise Avrupa Konseyine üyeliği bulunan dış işleri bakanlarının iştiraki ile 04/11/1950 tarihinde imzalanmıştır. Yürürlüğe konulması süreci ise 1953 yılında mümkün olmuştur. Görüldüğü üzere her iki belgenin hazırlık süreçleri ve yürürlük süreleri oldukça yakındır. Yine İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin oldukça geniş mahiyeti sadece AİHS'yi değil kendisinden sonra hazırlanan birçok hak ve özgürlük metnini derinden etkilemiştir. Mamafih AİHS'yi, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinden çok da ayrı tutmak doğru olmayacaktır. İş bu durum her iki metinde de belirtilen masumiyet karinesi açısından da geçerlidir. AİHS'nin masumiyet karinesini içeren 6/2. maddesi, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'ne benzer şekilde şu ifadeleri ihtiva etmektedir. *“Bir suç ile itham edilen herkes, suçluluğu yasal olarak sabit oluncaya kadar masum sayılır.”*

Bilindiği üzere AİHM'nin coğrafi yargı sınırı, Avrupa Konseyine üye olan devletlerin toprak sınırlarından müteşekkildir. AİHM, yargılama faaliyetlerini ifa ederken adeta Avrupa Konseyinin bir nevi anayasası konumunda bulunan AİHS ile hüküm vermektedir. Bu doğrultuda AİHS'nin 6/1. maddesinde zikredilen masumiyet karinesi başvuru tarafından dilekçelerde sıklıkla şikâyet konusu edilen ve devletler aleyhine en çok başvuru yöneltilen hukuk problemini oluşturmaktadır. Mamafih masumiyet karinesinin ihlal edildiğinden bahisle AİHM, başvuru lehine hak ihlali kararı vermekte ve devletleri tazminat ödemeye mahkûm tutmaktadır.

---

¹⁰⁹ AİHS, Türkiye'de imzalanarak ve onaylanma aşaması geçilerek yürürlüğe konulan bir sözleşme niteliğine haizdir. Mamafih bu özelliğinden ötürü uluslararası hukuk açısından bağlayıcıdır. Ayrıca niteliği gereği anayasanın amir hükmü doğrultusunda Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine dava açılma imkânı bulunmamaktadır. AİHS en temel insan haklarını düzenlemektedir. AİHS'nin üye devletlerde uygulanmasını denetlemek üzere yargısal bir mekanizma oluşturulmuştur. Başlangıçta bu denetim Avrupa İnsan Hakları Komisyonu ve Avrupa İnsan Hakları Divanı tarafından yerine getirilmiştir. 1988 tarihine gelindiğinde sözleşmeye eklenen Ek 11 numaralı protokol ile bahsedilen her iki organ yerine sürekli nitelik arz eden bir yargı organı olarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kurulmuştur. Fatih Karaoğlu, **İnsan Hakları**, 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2012, s. 173-174.

AİHM, masumiyet karinesi ile sağlanan güvencenin iki farklı yönü olduğunu değişik kararlarında ifade etmektedir. İlk olarak kişinin suçu işlediği sabit olana kadar masum kabul edilmesi gerektiği esası ile ilgilidir. İkincisi ise yargı erkleri tarafından şüpheli/sanık hakkında mahkûmiyet hükmü dışında başkaca bir hüküm verilmesi halinde bireylerin bu karara saygı göstermesi halidir. İlk bahsedilen husus, ceza yargılamasının yürütülmesinde tatbik edilen yönteme ilişkin güvence iken ikinci husus ilk durumda sağlanan güvencenin imkân verdiği bir koruma halini ihtiva etmektedir.¹¹⁰

Yukarıda ifade etmeye çalıştığımız kısmı AİHM'nin bağlayıcı konumu karşısında Anayasa Mahkemesi masumiyet karinesine ilişkin AİHM uygulamasını gözeterek izah etmiştir.¹¹¹

Masumiyet karinesi esasen sanıldığı aksine çok köklü bir geçmişe sahiptir. Masumiyet karinesi, yargılama mercilerini sınırlandırdığı gibi kanun koyucuyu da kısıtlamaktadır. Uygulamayı yürüten adli merciler normlara uygun kararları kadar kanun koyucunun bu uygulamanın ahengini bozmayan bununla birlikte adil yargılanma ve masumiyet karinesine aykırı norm ihdas etmemesi hali de bahsedilen bu sınır kapsamında değerlendirilmelidir. Mamafih kanun koyucunun salt şüpheye dayanan suç maddelerini oluşturmaması masumiyet karinesinin en temel sınırlayıcı yönünü gözler önüne sermektedir. Bahsedilen bu kriterlere uyulmaması halinde ilkenin sadece soyut bir şekilde devletlerin normlarında yer alması hali AİHS protokollerine uygun davranmak endişesi ile normun dolanılmasından başkaca bir şey değildir. Bu ve buna benzer problemlerin önüne geçmek maksadı ile yukarıda belirtilen esasların ceza

---

¹¹⁰ Suat Çalışkan, "AİHM Kararları Işığında Masumiyet Karinesi İlkesinin Değerlendirilmesi", **Hukuki Haber**, <https://www.hukukihaber.net>, 04/01/2020, e.t:08/08/2023

¹¹¹ "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), Sözleşme'nin 6. Maddesinin ikinci fıkrasının kişilerin suçluluğu yasal olarak sabit oluncaya kadar masum sayılma hakkını güvence altına aldığını belirtir. AİHM, içtihatlarında masumiyet karinesi ile sağlanan güvencenin iki yönünün bulunduğunu ifade etmiştir. Ceza yargılamasının yürütülmesine dair usule ilişkin güvenceyle, sonucunda mahkûmiyet kararı dışında bir hüküm kurulan ceza yargılaması ile bağlantılı olan durumlarda daha sonra yürütülecek yargılamalar boyunca kişinin masumiyetine saygı gösterilmesinin sağlanması amaçlanır. Usule ilişkin bu kapsamda masumiyet karinesi ilkesi, ceza yargılamasının kendisinin adil olmasını sağlayacak usule ilişkin güvence olarak kamu görevlilerinin davalının suçluluğu ve eylemleri hakkında erken açıklamalarda bulunmasını yasaklar. Ancak bu husus, cezai meselelerde usule ilişkin güvence ile sınırlı olmayıp bu kapsam daha geniştir ve devletin hiçbir temsilcisinin, mahkeme kararı ile suçluluğu ispatlanıncaya kadar kişinin bir suçtan suçlu olduğunu söylememesini gerekli kılar. Bu kapsamda sadece ceza yargılamasında değil aynı zamanda ceza yargılaması ile eş zamanlı olarak yürütülen bağımsız hukuk yargılamaları, disiplin işlemleri veya diğer yargılamalarda da masumiyet karinesinin ihlali söz konusu olabilir. Sözleşme'nin 6. maddesinin (2) numaralı fıkrası kapsamındaki güvencenin ilk yönü, kişi hakkındaki ceza yargılaması sonuçlanıncaya kadar ceza gerektiren bir suçla suçlandığı süreye ilişkin iken masumiyet karinesi güvencesinin ikinci yönü, ceza yargılaması sonucunda mahkûmiyet dışında bir hüküm kurulduğunda devreye girer ve daha sonraki yargılamalarda ceza gerektiren suç karşısında kişinin masumiyetinden şüphe duyulmamasını gerektirir. (Seven/Türkiye, B. No: 60392/08, 23/1/2018, § 43)" AYM, S.M. Başvurusu, B.N.: 2016/6038, 20.06.2019, §21.

normlarına yansımaları masumiyet karinesinin sanık ve şüpheliyi koruyan geçmişe dönük etkilerini oluşturmaktadır.¹¹²

İnsan hakları bağlamında en önemli yargı merci olan AİHM 20.yüzyılın ikinci yarısından itibaren temel hak ve özgürlüklere ilişkin son derece önemli kararlar vermiştir. İnsan hakların korunması noktasında AİHM, masumiyet karinesine oldukça önem vererek değişik kararlarında bu ilkeyi tartışmıştır. Bundan maksadı masumiyet karinesinin en önemli insan haklarından biri olması gerçeğidir. Masumiyet karinesi mutlak suretle şüpheye feda edilemeyecek kadar kıymetlidir. Her daim bu ilkenin korunması da esastır. Özellikle bireylerin hakkı üst düzey bir güç olan devlet erki karşısında mutlak suretle korunmalıdır. AİHM, masumiyet karinesine yaptığı incelemelerde bahsedilen ilkeyi salt adil yargılanma hakkı kapsamında değerlendirmeye tabi tutmamıştır. Mahkemece ele alınan kararlarda görülmektedir ki masumiyet karinesi sözleşme ve ek protokoller ile korunan birçok temel hak ve özgürlük ile birlikte değerlendirilmiş ve aralarındaki rabıtaya dikkat çekilmiştir.¹¹³ Kanaatimizce bu durum dahi tek başına göstermektedir ki Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin uygulayıcı konumunda olan AİHM'nin, masumiyet karinesine verdiği değer ortadadır. Bu doğrultuda masumiyet karinesinin sadece salt bir hak olarak değerlendirip başkaca hak ve özgürlükler ile ilişkisinin ortaya konulması esasen hakkın özüne de aykırılık teşkil edecek ve belki telafisi imkânsız hak kayıplarının doğmasına zemin hazırlayacaktır.

2.2. Mukayeseli Hukukta Masumiyet Karinesi

Mukayeseli hukuk en genel tabiriyle farklı devletlerce uygulanan farklı hukuk sistemlerini karşılaştırarak bu sistemlerdeki benzerlik ve ayrımları ortaya koyan son derece ehemmiyetli bir bilim dalıdır. Nitekim böylesine bir çalışma metodunu benimseyen mukayeseli hukukun hukuk düzenine olan katkısı yadsınamaz bir hakikattir. Hukuk sistemlerindeki menfi ve müspet yönlerin tespiti ile elde edilen neticeler evrensel mahiyette hukukun gelişmesine katkı sağlamaktadır. Bugün itibariyle dünyanın birçok ülkesinde bulunan hukuk fakültelerinde mukayeseli hukuk kürsüleri

---

¹¹² Özen Atlıhan, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Sisteminde Adil Yargılanma Hakkının Temel Unsuru Olarak Masumiyet Karinesi", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 8, S. 3-4, Ankara 2004, s. 325.

¹¹³ Burcu Değirmencioglu, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatları Işığında Masumiyet Karinesinin Korunması", **Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 1, S. 2, Ankara 2019, s. 344-345.

açılmış bulunmaktadır. Bu kürsülerin daha da işler hale getirilmesi ile birlikte farklı hukuk sistemlerinde ortaya çıkan olumsuz durumların önüne geçilebilecektir.

Mukayeseli hukukun asıl görevi hukuki donelerin daha da iyi kavranabilmesini sağlamaktır. Yine mukayeseli hukuk, elde ettiği verileri yorumlayarak anlamlandırmak noktasında çok önemli bir vazifeyi ifa etmektedir. Bahsedilen hususlar dışında mukayeseli hukukun sağladığı yararlar diğer tali hususlara ilişkindir. Mukayeseli hukuk sistemi birçok yönden kanunları uygulayan mahkemelere uyumsuzlukların çözümünün sağlanabilmesi noktasında adeta bir rehberlik yapmaktadır. Böylece farklı hukuk sistemlerinde yapı değişikliklerine neden olmaktadır. Nasıl ki kana ihtiyacı olan bir hastanın kan nakli ile sağlığına kavuşması mümkün olurken hukuk nakli olan devletlerin de mukayeseli hukuktan yararlanarak hukuk değişikliklerine gitmesi yeni bir inkişafa neden olabilmektedir. İnsan açısından hayati olan kan nakli örneğinden olduğu gibi devletler açısından da hukuk nakli zaruri ve kaçınılmazdır. Mukayeseli hukuk sistemini bahsettiğimiz gerekçeler doğrultusunda geleceğin belirleyicisi olarak görmek hiç de yanlış olmayacaktır. Geleceğin sağlam bir hukuk zemininde inşası için mukayeseli hukuk sisteminin gelişmesinde son derece büyük bir yarar vardır.¹¹⁴

Mukayeseli hukuk sistemlerinde masumiyet karinesinin tartışılması elbette ki konunun daha iyi anlamlandırılmasına katkı sağlayacaktır. Tezin bu bölümünde dört farklı hukuk sistemi olan Roma hukuku, İslam hukuku, Anglo-Sakson hukuku ve Fransız hukukuna değinilerek bu hukuk sistemlerinde masumiyet karinesinin yansımaları irdelenecektir.

2.2.1. Roma Hukukunda Masumiyet Karinesi

Roma hukuku, M.Ö 753 yılından, İmparator Justinianus'un M.S 565 yılında vefat ettiği ana dek geçen zaman zarfında Roma İmparatorluğu'nun egemenliği altında kalan tüm coğrafyalarda tatbik edilen oldukça köklü ve sistematik bir hukuk disiplindir.¹¹⁵ Köklerinin bu denli derinlere uzanması ve birçok yönden dünya hukuk tarihine önemli katkılar sunması bizim de Roma hukukunda masumiyet karinesini ayrıca incelememizin en temel sebebidir. Bugün Roma hukuku özellikle Kıta Avrupası'nda tatbik edilen birçok hukuk disiplini derinden etkilemiştir. Bundan mütevellit birçok ülkenin hukuk sistemi doğrudan veya dolaylı bir şekilde Roma hukukuna

¹¹⁴ Murat Yüksel, "Mukayeseli Hukuk Üzerine Bir İnceleme", Hayrettin Ökçesiz (Ed.), Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi 6. Kitap, İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul 2003, s. 132.

¹¹⁵ Özcan Karadeniz Çelebican, **Roma Hukuku (Tarihi Giriş-Kaynaklar-Genel Kavramlar-Kişiler Hukuku-Hakların Korunması)**, 15. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2012, s. 27.

dayanmaktadır. Hiç şüphesiz ki Roma hukuk sistemi ile illiyet bağı olan hukuk sistemlerinden bir tanesi de Türk hukuk sistemidir. Cumhuriyetin kuruluşundan sonra yapılan hukuk reformları ile genç Türkiye Cumhuriyeti birçok yeni kanun ile tanışmıştır. Özellikle 1926 yılında İslam hukukun kaldırması ile birlikte İsviçre Medeni Kanunu'nun ve Borçlar Kanunu'nun iktibası Türkiye'nin Roma hukuku ile tanışmasına vesile olmuştur. Bunun sebebi ise gerek İsviçre Medeni Kanunu'nun gerekse de Borçlar Kanunu'nun kaynağını Roma hukukunun oluşturmasıdır.¹¹⁶ Türk hukuk sistemini daha iyi anlamının yolu da ancak Roma hukukunun tam anlamı ile bilinmesi ile mümkün olabilmektedir. Nitekim bu doğrultuda Cumhuriyetin ilk yıllarından günümüze değin geçen zaman zarfında hukuk fakültelerinde Roma hukuku kürsüleri ihdas edilmiştir. Bu doğrultuda çok kıymetli hocalar¹¹⁷ yetmiş ve değerli çalışmalar akademik dünyaya kazandırılmıştır.

Roma hukukunun yukarıda belirtilen yönleri dışında tezimize konu teşkil eden önemli bir yanı da masumiyet karinesi doktrininin Roma hukukundaki görülen yansımalarıdır. Suçluluk kavramının kanıtlanması ölçüsünü ortaya koyan ilk metin Roma hukukunun tatbik edildiği döneme denk gelen Antonius Pius Anayasası'dır.¹¹⁸ Anayasa, öz olarak "müddei iddiasını ispata mecburdur" ilkesini benimsemiş ve iddianın da ancak şartları taşıyan kişilerce verilen beyanların doğruluğu ile kanıtlanacağını ortaya koymuştur. Nitekim Antonius Pius Anayasası'nın uygulanmasından sonra da bahsedilen bu temel ispat kriterleri uygulanmaya devam etmiştir.¹¹⁹ Kanaatimizce günümüzden çok uzak bir tarihte kadim bir hukuk sistemi olan Roma hukuk sisteminde, masumiyet karinesinin esintilerinin görülmesi oldukça önemlidir. Nitekim masumiyet karinesine yönelik birikimlerin halef-selef bağlamında başkaca hukuk sistemlerine aktarıldığında şüphe yoktur. Mamafih beşerî hukuk sistemlerin bu minvalde Roma hukukundan etkilendiği ortadadır.

---

¹¹⁶ Karadeniz Çelebican, s. 30-38.

¹¹⁷ Prof. Dr. Kemal Gözler, İngilizce karşılıklarıyla hukuka giriş adlı kitabında hukuka ait başlıca eserler bölümünde Roma Hukukuna ait tavsiye kitapları belirtmiştir. Bunlar; Özcan KARADENİZ ÇELEBİCAN (Roma Hukuku), Ziya UMUR (Roma Hukuku Ders Notları), Bülent TAHİROĞLU ve Belgin ERDOĞMUŞ (Roma Hukuku Dersleri) Detaylı bilgi için bkz. Kemal Gözler, **İngilizce Karşılıklarıyla Hukukun Temel Kavramları**, 17. Baskı, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa 2019, s. 8.

¹¹⁸ Antonius Pius Anayasası, İmparator Antonius Pius döneminde yürürlüğe konulan önemli bir hukuk metnidir. Masumiyet Karinesi ilkesinin, Roma hukuku döneminde yazılı normlarda tatbik edildiği ilk belge olma niteliğine haizdir. Anayasa'nın bu önemi hazırlandığı dönemde hükmeden imparatorunda ismini öne çıkarmaktadır. Antonius Pius, 86 tarihinde doğmuş ve 161 yılında vefat etmiştir. Tahta kaldığı süre yaklaşık 23 yıl olup 138-161 tarihleri arasında denk gelmektedir. Literatürde 5 iyi imparator dönemi olarak adlandırılan zamanın dördüncü imparatorudur. <https://www.arkeolojikh Haber.com/haber-antoninus-pius-8967/>, e.t:22/08/2023

¹¹⁹ Çayan, s. 54.

Romu Hukuku tarihinde masumiyet karinesi ilkesinin yer edindiği diğer bir önemli külliyat ise Corpus Iuris Civilis'tir. Bu belge, Antonius Pius Anayasa'sından yaklaşık 400 yıl sonra ortaya konulmuştur. Dönemin imparatoru 1. Justinionus'un emri ve talimatları üzerine hazırlanmıştır. Corpus Iuris Civilis yaklaşık 5 yıllık süre zarfında peyderpey hazırlanmıştır. Beş yıllık süre M.S 529 ile 534 yılları arasında denk gelmektedir. Dönemin imparatorunun ismine ithafen Justinionus Kanunları olarak da adlandırılmaktadır.

Kanun Külliyatı'nda masumiyet karinesine yönelik en can alıcı noktaları şu hususlar oluşturmaktadır: Suçlamaya yönelik iddiaların ancak güvenilir tanıklar ve kesin kanaat uyandıracak deliller ile ispat edilmesi gerekliliği normudur. Külliyat'ta vurgulanan diğer bir önemli nokta ise suçluluğu kanıtlanmadığı müddetçe kimsenin suçlu olarak nitelendirilemeyeceği kaidesidir. Buradan çıkarılabilecek sonuçları ise şu şekilde sıralanabilir: Corpus Iuris Civilis, suçluluğu kanıtlanmak noktasında kullanılacak delillerin neler olduğunu belirtmiştir. Corpus Iuris Civilis, deliller kapsamında değerlendirilen tanık beyanlarının ilk şart olarak güvenilir olması gerektiğini düzenlemiştir. İkinci delil olarak belirtilen belgelerin mutlak ve değişmez kesinlikte olmasını şart koşmuştur. Üçüncü delil olarak belirtilen fiili kanıtların ise aleni yani toplumun tüm kesimlerince bilinebilir olma noktasını belirlemiştir.¹²⁰

2.2.2 Anglo-Sakson Hukukunda Masumiyet Karinesi

Anglo-Sakson hukuk sistemi esasen Birleşik Krallık'ta ortaya çıkan ve yine Birleşik Krallık'ın etkisi ile ABD, Kanada, Avustralya, Güney Afrika, Hindistan ve birtakım eski sömürge devletlerde uygulan hukuk disiplini. Anglo-Sakson hukuk sisteminin en temel özelliği kanun kodifikasyonlarından¹²¹ oluşmaması, kaynağını örf ve âdet hukukuna dayalı olarak içtihatların oluşturmasıdır.

Anglo-Sakson hukuk sisteminin diğer bir isimlendirmesi ise ortak hukuktur. Ortak hukukun (Common Law) esas olarak uygulamaya dayanmasından mütevellit mahkemelerin verdiği hükümlerin benzer uyuşmazlıklarda tatbik edilmesi Anglo-Sakson hukukunun gelişmesinin en büyük nedenlerinden bir tanesidir. Bu haliyle bu sisteme, yargıçların oluşturduğu hukuk sistemi adlandırılması yapılması hiç de yanlış olmayacaktır. Anglo-Sakson hukuk Sisteminde esas olan yargı birliğinin teminini

---

¹²⁰ Çayan, s. 54.

¹²¹ “Kodifikasyon, yayımlanan mevzuatın derlenip toplanması ve mevzuatta yapılan değişikliklerin ilgili ana mevzuata işlenmesi faaliyetidir.” <https://sozluk.adalet.gov.tr/kodifikasyon>, e.t:23/08/2023

sağlamaktır. Kıta Avrupası sisteminde görülen kamu hukuku-özel hukuk ve adli yargı- idari yargı farklılığı Anglo-Sakson hukuk sisteminde mevcut değildir. Birçok hukuk disiplininde mevcut olmayan jürinin varlığı bu sisteme ait en temel ayırıcı unsurlardan bir tanesidir. Hâkimlerin hukuk yaratması fiili diğer bir ayırıcı özelliğidir.¹²²

Bilindiği üzere Türk Medeni Kanunu, hâkimin hukuk yaratması halini düzenleyerek ayrı bir norm olarak ihdas etmiştir. TMK daha ilk maddesinin 2. fıkrasında¹²³ bu durumu ifade edilmiştir. Kanaatimizce Türk hukukunun böylesine bir normu düzenlenmesi Anglo-Sakson hukuk sisteminden etkilenmiş olduğunu göstermektedir.

Anglo-Sakson hukuk sistemi, masumiyet karinesini bir ilke olarak benimseyerek son derece önemli hususlara vurgu yapmıştır. Sistemin uygulandığı tüm ülkeleri ayrıca incelemek tezin muhtevassından sapmamıza sebep olabileceği için en bilinen iki örneğini inceleyeceğiz. Bunlardan ilki Amerikan hukuku iken diğeri İngiliz hukukudur.

2.2.2.1. Amerikan Hukuku

Dünyanın ilk yazılı anayasasına sahip olan ABD’de yargı kararı olmaksızın bireylerin keyfi tutuklanamayacağı ve cezaya çarptırılmayacağı farklı normlar ile düzenlenmiştir. Bu düzenlemelerin ABD açısından miladı elbette ki Virginia Haklar Bildirgesi’dir.¹²⁴ Virginia Haklar Bildirgesi 29 Haziran 1776 tarihinde ilan edilmiştir. Virginia Haklar Bildirgesi sarıh bir şekilde masumiyet karinesi kavramına yer vermemiş fakat muhteva ettiği hakikatler itibariyle masumiyet karinesi esaslarını içeren normlara değinmiştir. İlk yazılı anayasa olma niteliğini haiz 1787 ABD Anayasası ise Virginia Haklar Bildirgesi’nde masumiyet karinesine yönelik kazanımları pekiştirerek bir adım öteye taşımıştır. Her ne kadar 1787 yılına kadar anayasal gelişmeler ve hareketler farklı coğrafyalarda yaşanmış olsa da bu eylemlerin anayasa metni olarak ilk defa yazılı hale getirilmesi Amerika Birleşik Devletleri’nde gerçekleşmiştir.¹²⁵ Meseleye bu zaviyeden yaklaşıldığında görülecektir ki insan hak ve özgürlüklerine yönelik böylesine güçlü bir adımın insanlık tarihine etkisi yadsınamaz bir hakikattir.

Virginia Haklar Bildirgesi’nin özellikle 8, 9 ve 10. maddeleri doğrudan masumiyet karinesi kavramı ile ilişkilidir. Bildirinin 8. maddesi şu şekildedir:

¹²² <https://hukukbook.com/anglo-sakson-hukuk-sistemi/>, e.t:23/08/2023

¹²³ “Kanunda uygulanabilir bir hüküm yoksa, hâkim, örf ve âdet hukukuna göre, bu da yoksa kendisi kanun koyucu olsaydı nasıl bir kural koyacak idiyse ona göre karar verir.”

¹²⁴ Gül Akyılmaz, “Osmanlı Hukukunda Masumiyet-i Şahsiye İlkesi”, Fethi Gedikli (Ed.), **1. Türk Tarihi Kongresi Bildirileri**, 12. Levha Yayıncılık, İstanbul 2014, s. 166.

¹²⁵ Detaylı bilgi için bkz. Abdurrahman Eren, **Anayasa Hukuku Dersleri**, 5. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2023, s. 102-103.

“Bütün ağır ceza ya da diğer ceza davalarında kendisine suçlama yöneltilen kişi, bu isnadın nedenini ve mahiyetini sormak; suçlamayı yapanlar ve tanıklarla yüzleşmek, kendi lehine olan delilleri göstermek ve kendi yöresindeki kişilerden oluşan ve oybirliği ile vereceği karar bulunmadıkça suçlu sayılmamasına yol açacak olan on iki kişiden oluşan yansız bir jüri tarafından hızlı bir biçimde yargılanmak, kendi aleyhine delil göstermeye zorlanmamak hakkına sahiptir. Ülkenin yasalarının gerektirmesi yahut kendisine eşit kişilerin verdiği bir hüküm bulunması hali istisna hiç kimse özgürlüğünden yoksun bırakılamaz.¹²⁶”

Kanaatimizce madde metninde değinilen hususlar modern masumiyet karinesi telakkilerini hiç de aratmayacak düzeydedir. Bununla birlikte masumiyet karinesini oluşturan unsurlar tahdidi olarak ifade edilmiştir. Bu kapsamda 8. maddenin detaylı bir şekilde incelenmesinde fayda bulunmaktadır.

- a. Madde muhtevasında ifade edilen “*isnadın nedenini ve mahiyetini sormak*” ibaresinde anlaşılması gereken husus kişiye yüklenen suçun açıkça izah edilmesi gerekliliğidir. Bununla birlikte şahsın suçlamaları öğrenmek noktasında ilgili mercilere soracağı sorularda mutlak suretle cevaplanmalıdır. Aksi yönde bir davranış savunma hakkını sekteye uğratacaktır. Belirtilen bu hak bugün hukuk devleti ilkesini benimseyen her devletçe şüpheli/sanık hakkı olarak benimsenmiştir.5237 sayılı CMK’da bu unsuru şüpheli/sanık hakkı olarak benimseyerek sarih bir şekilde düzenlemiştir.
- b. Madde kapsamında ifade edilen ikinci unsur ise “*suçlamayı yapanlar ve tanıklarla yüzleşmek*” hususudur. Bu uygulama günümüzde hukuk devleti ilkesinin temel unsurlarından da biridir. Gerek AİHM’nin¹²⁷ gerekse de Anayasa Mahkemesinin¹²⁸ vermiş olduğu birçok kararda şüphelinin tanıkla yüzleşmesi ve ona soru sorabilmesinin savunma hakkının bir gereği olduğu

---

¹²⁶ Akyılmaz, s. 166.

¹²⁷ “Ayrıca, duruşmada hazır bulunma hakkı sanığa, savunmasının yerindeliğini değerlendirme ve bu savunmayı tanıkların ve mağdurların ifadeleriyle karşılaştırma imkânı sağlar.” AİHM, Medenica v. İsviçre, B.N.: 20491/92, 14/06/2001, §54

¹²⁸ Tanıkla yüzleşme hakkında Anayasa Mahkemesinin emsal bir kararı şu şekildedir: “...Anayasa Mahkemesi, benzer iddiaların ileri sürüldüğü başvurulara ilişkin olarak birçok kararında tanık sorgulama hakkıyla ilgili ilkeleri belirlemiştir. Buna göre bir ceza yargılamasında sanığın aleyhine olan tanıkları sorguya çekme veya çektirme hakkı vardır. Hakkında gerçekleştirilen ceza yargılaması sürecinde sanığın tanıklara soru yöneltebilmesi, onlarla yüzleşebilmesi ve tanıkların beyanlarının doğruluğunu sınama imkânına sahip olması adil bir yargılamanın yapılabilmesi bakımından gereklidir....” AYM, H.T. Başvurusu, B.N.: 2017/32857, 17/6/2020, §38

belirtilmiştir. Nitekim CMK'nın 201.¹²⁹ maddesi ile sanığın yargılama aşamasında tanıklara soru sorabileceğini kabul edilmiştir.

- c. Madde muhtevasında ifade edilen üçüncü unsur “*kendi lehine olan delilleri göstermek*” ve “*kendi aleyhine delil göstermeye zorlanmamak*” hususudur. Kişinin lehine olan delillerin toplanmasını isteme hakkı ve aleyhine olan delilleri ortaya koymaya zorlanmaması hakkı ancak birlikte tatbik edildiğinde savunmanın amacına hizmet edecektir. Mamafih kişi kendisine mesnet edilen suçlamadan ancak lehine olan delillerin tam anlamı ile toplanmasıyla aklanabilecektir. Bu hak öylesine kuvvetli bir haktır ki CMK 160/2. maddesi¹³⁰ ile savcılık makamının lehe ola delilleri de şüphelinin lehine toplaması gerektiğine işaret etmiştir. Bununla birlikte Türk Anayasası 38/5. maddesi¹³¹ ile hiç kimsenin kendi aleyhine olan delilleri yargı organına sunmak ile yükümlü olmaması halini korumuştur.
- d. Madde metninde yargıçlara yönelik önemli bir özeliğe değinilmiştir. Özellikle yargıçların tarafsız olması gerektiğine yönelik düzenleme son derece önemli ve dikkate değerdir. Bugün hukukun genel ilkeleri açısından yargıçların tarafsız olması mutlak kabullerden bir tanesidir. Bununla birlikte tüm dünyada yargıçların tarafsızlığına dair düzenlemeler gerek anayasal normlarda gerekse de kanunlarda yer almıştır. Türk hukuku açısından yargıçların tarafsız olması gerektiğine dair düzenleme normlar hiyerarşisinin en üst tepesinde bulunan Türk anayasası marifetiyle sağlanmıştır. Öyle ki bu husus konuya verilen ehemmiyeti ortaya koymaktadır.
- e. Maddede ifade edilen yargılamanın en hızlı şekilde icra edilmesi hususu “*Geç gelen adalet, adalet değildir.*” vecizesin amacına hizmet etmek noktasında çok ehemmiyetlidir. Bu kısım doktrinde sıklıkla makul sürede yargılanma hakkı alt başlığı altında incelemeye tabi tutulmuştur. Türk yargı sisteminde geçtiğimiz birkaç yıl içinde uzun yargılamaların önüne geçilmesi maksadı ile önemli bir

---

¹²⁹ “(1) Cumhuriyet savcısı, müdafî veya vekil sıfatıyla duruşmaya katılan avukat; sanığa, katılana, tanıklara, bilirkişilere ve duruşmaya çağrılmış diğer kişilere, duruşma disiplinine uygun olarak doğrudan soru yöneltebilirler. Sanık ve katılan da mahkeme başkanı veya hâkim aracılığı ile soru yöneltebilir. Yöneltilen soruya itiraz edildiğinde sorunun yöneltilmesinin gerekip gerekmediğine, mahkeme başkanı karar verir. Gerektiğinde ilgililer yeniden soru sorabilir. (2) Heyet halinde görev yapan mahkemelerde, heyeti oluşturan hâkimler, birinci fıkrada belirtilen kişilere soru sorabilir.”

¹³⁰ “Cumhuriyet savcısı, maddî gerçeğin araştırılması ve adil bir yargılamanın yapılabilmesi için, emrindeki adli kolluk görevlileri marifetiyle, şüphelinin lehine ve aleyhine olan delilleri toplayarak muhafaza altına almakla ve şüphelinin haklarını korumakla yükümlüdür.”

¹³¹ “Hiç kimse kendisini ve kanunda gösterilen yakınlarını suçlayan bir beyanda bulunmaya veya bu yolda delil göstermeye zorlanamaz.”

projeye imza atılmıştır. Projenin ismi Yargıda Hedef Süre uygulamasıdır. Adalet Bakanlığı'nın internet sitesi üzerinden duyurular başlığı altında proje şu şekilde tanımlanmıştır.

*“Yargıda Hedef Süre Uygulaması, her bir dava ve soruşturma için hedef süre öngörerek hedeflenen sürede tamamlanamayan dava ve soruşturmanın hızlandırılması amacıyla çözümler üretilmesini ve bu sayede yargılama ve soruşturma sürelerinin kısaltılmasını amaçlayan bir dava yönetim sistemidir.”*¹³²

- f. Madde muhtevasında ifade edilen son husus ise modern hukuktaki düzenlemeleri aratmayacak düzeyde *“İstisna haller hariç hiç kimse özgürlüğünden yoksun bırakılamaz.”* esasını içeren normdur. Bu norm geniş bir şekilde kişi hürriyeti ve güvenliği başlığı altında anayasada düzenlenmiştir. Hürriyet hakkı olarak da isimlendirebileceğimiz bu hakkı tutukluluk halinin istisnai olması hali ile birlikte ele almakta fayda bulunmaktadır. Gerek yüksek yargı organı Yargıtay'ın gerekse de AYM'nin üstüne vurgu yaptıkları esas her daim tutukluluk halinin istisnai olması halidir. Ayrıca, tutuklama kararı Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 5. maddesindeki koşullarla anayasanın 19/3. maddesindeki hükümleri de dikkate alınarak verilmelidir. Tutuklama bu haliyle en son uygulanması gereken bir tedbirdir CMK 109'daki adli kontrol kurumunun tutuklamaya göre öncelikle uygulanması gerekmektedir. Nitekim adli kontrol müessesesi ile beklenen gayenin gerçekleşmesi mümkündür. Yargı organları öncelikle adli kontrol tedbirlerine başvurmadan tutuklama tedbirine karar vermemesi gerekir. AİHM, içtihatlarında tutuklamanın en son önlem olarak uygulanması gerektiğinden bahsedilmekte; başkaca bir önlemlerle tutuklamadan elde edilebilecek yarar sağlanabileceyse, tutuklama yoluna gidilmemesi gerektiği ifade edilmektedir. Tutukluluk halinin yarattığı olumsuzluklara dikkat çekmek üzere kurulmuş birçok ulusal ve uluslararası kuruluş bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi hiç şüphesiz ki Birleşmiş Milletler Keyfi Tutuklamalar Çalışma Grubu'dur. Söz konusu kuruluş İnsan Hakları Konseyi bünyesinde bulunan ve Birleşmiş Milletlerin özel organlarından bir tanesidir.

¹³²<https://sgb.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/yargida-hedef-sure-uygulamasi-baslamistir>, e.t:30/08/2023

Virginia Haklar Bildirgesi 8. maddede düzenlenen masumiyet karinesine yönelik kapsamlı esasları 9. maddede yer alan cezalarda ölçülülük ilkesi ile tamamlayıcı özellik göstermiştir. Madde muhtevasına göre bir kimseden aşırı miktarda kefalet istenemeyeceği gibi olduğundan çok daha fazla para cezasına da hükmedilemeyeceği ifade edilmiştir. Yine kanun metninde ifade edilen cezalar dışında başkaca olağan olmayan herhangi bir ceza kararı verilemeyeceğinin altı çizilmiştir.¹³³ Masumiyet karinesi, kavramsal olarak gerçekten suçu olmayan bireylerin aklanması ve masum bireylerin özgürlüğüne kavuşması hallerini barındırdığı esası yanında suçu sabit olan bir şahsın ancak işlediği fiil karşısında kanunlarda belirtilen ceza ile cezalandırılması gerektiği esasını da ifade etmektedir. 5237 sayılı TCK 3/1 maddesi¹³⁴ ölçülülük ilkesine yer vererek ancak işlenen fiilin karşılığında kanunlarda ifade edilen cezalara ve güvenlik tedbirlerine hükmolunması gerekliliğini vurgulamıştır.

Virginia Haklar Bildirgesi 10. maddesi masumiyet karinesini oluşturan son derece önemli olan bir kaideye daha değinilmiştir. Madde şüpheden sanık yararlanır ilkesine yer vererek bu kaidenin lehe yorumlanması gerektiğini ifade etmiştir.

“...ismi bildirilmeyen suç oluşturduğu düşünülen eylemi özel olarak tanımlanmamış olan ve bu eylemin suç teşkil ettiği delil ile desteklenemeyen herhangi bir kişiyi yakalamak üzere herhangi bir memura ya da özel görevliye verilen yakalama/tutuklama yetkileri haksız ve ezici niteliktedir ve bu tür yetkilerin verilmemesi gerekir...”

Virginia Haklar Bildirgesi'nin 8, 9 ve 10. maddelerinin doğrudan masumiyet karinesi kavramı ile rabitası yukarıda detaylı bir şekilde izah edilmiştir. 1776 Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi'nde başlangıç bölümünü Virginia Haklar Bildirgesi oluşturmuştur. Bu haliyle masumiyet karinesi Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi'nde kabul görmüş ve düzenlenmiştir. 1776 Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi'ni takip eden ve yavaş yavaş eyaletlerin kendi anayasalarını oluşturmaya başladığı dönemde ilk olarak 1776 Pennsylvania Anayasası ve 1780 Massachusetts Anayasası ile benzer düzenlemeler yapılarak masumiyet karinesi korunmuştur. Son olarak anayasa düzeyinde masumiyet karinesinin korunumu 1787 Amerikan Anayasası'na 1791 tarihinde eklenen Haklar Bildirisi (*Federal Bill of Rights-Ek 6*) ile gerçekleşmiştir.¹³⁵

¹³³ Akyılmaz, s. 166.

¹³⁴ “Suç işleyen kişi hakkında işlenen fiilin ağırlığıyla orantılı ceza ve güvenlik tedbirine hükmolunur.”

¹³⁵ Detaylı açıklama için bkz. Coşkun Can Aktan ve Ahmet Ekinci, **Keyfi Devletten Anayasal Hukuk Devletine Doğru Lex Rex Kanun Kraldan Kural Karardan Üstündür**, 1. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2022, s. 29-34.

2.2.2.2. İngiliz Hukuku

İngiliz hukukunda, masumiyet karinesi kavramından bahsedildiğinde hiç şüphesiz akla gelen ilk metin 1215 tarihli Magna Carta Libertatum'dur. Bu belgeye verilen kıymet o denli fazladır ki sıklıkla ilk anayasal belge olarak da nitelendirilmektedir.¹³⁶

Magna Carta Libertatum'un masumiyet karinesi esaslarını ihtiva eden maddesi 39 numaralı madde olup şu şekildedir:

“...Magna Charta nizamnamesiyle kendi zümresi tarafından ya da ülke kanunlarıyla yargılanmaksızın hiçbir özgür kişinin yakalanamayacağı, hapse atılamayacağı ya da kişisel özgürlüğünden, haklarından ve serbestçe hareket edebilmekten mahrum bırakılamayacağı, yasadışı kılınamayacağı, sürülemeyeceği, hiçbir biçimde zarara uğratılamayacağı emir ve ilan edilmiştir...”¹³⁷”

Madde muhtevasına bakıldığında (dar bir kesimi kapsasa da) modern masumiyet karinesi telakkilerini aratmayacak esasların mevcut olduğu görülmektedir. İnsan hak ve özgürlüklerine yönelik böylesine güçlü bir adımın daha 1215 yılında atılmış olması da oldukça dikkat çekicidir.

Atlanmaması gereken bir hakikat vardır ki o da belgenin insanları kapsama sınırının ne olduğu sorunsalıdır. Madde metninde “*özgür insanlardan*” kelimesi bilinçli bir şekilde kullanılarak bir sınıf farkı dile getirilmektedir. Feodal bir sistemin hâkim olduğu ülkede özgür insanların ancak soylu sınıfı olduğu bilinen bir gerçektir. Yani madde metni ile esasen toplumun tamamı kucaklanmamış yalnızca toplumun dar bir kesimini oluşturan soyluların hakları güvence altına alınmıştır.¹³⁸ Bu ve buna benzer örnekler de esasen yukarıda ifade ettiğimiz kanımızı güçlendirmektedir. Anayasa metinlerinin toplumun tamamını kucakladığı bilinen bir vakıa iken Magna Carta'nın toplumun çok dar bir kesimine hitap ettiği gerçeği karşısında ne denli anayasallıktan uzak olduğu ortadadır. Kanaatimizce sığ bir bakış açısıyla hazırlanan bu belge hukukun üstünlüğü yerine üstünlerin hukukunu sağlamak noktasında vazife görmüştür. Yine de kral karşısında belirli bir zümrenin hakları böylesine güçlü bir adım ile korunması takdire şayandır.

Masumiyet karinesi açısından İngiliz hukukundaki en önemli ikinci metin ise 1628 tarihli Petition of Rights'tir. Belgenin Türkçe isimlendirilmesi Haklar Bildirisi olarak

---

¹³⁶ Kanaatimizce Magna Carta Libertatum, insan hak ve özgürlükleri açısından ehemmiyetli bir belge olsa da tezin geçmiş bölümlerinde ifade ettiğimiz üzere ilk anayasal belge ve dünyanın ilk yazılı anayasası olma niteliğini daha çok Medine Vesikası hak etmektedir.

¹³⁷ Bildiri metni için bkz. https://tr.wikisource.org/wiki/%C4%B0ngiliz_Haklar_Bildirgesi, e.t:04/09/2023.

¹³⁸ Akyılmaz, s. 164.

bilinmektedir. Petition of Rights'ı hazırlayan kurum İngiliz Parlamentosu'dur. 1215 tarihli Magna Carta ile kralın güçleri oldukça sınırlandırılmıştır. 1215 tarihi sonrası yönetime gelen krallar, sınırlanan güçlerini ve yetkilerini arttırmak gayretiyle birtakım girişimlerde bulunmuşlardır. İşte bu girişimlerin karşısında her daim İngiliz Parlamentosu var olagelmıştır. İngiliz Parlamentosu kral dahi olsa yetkilerinin kısıtlı olduğunu vurgulamıştır. Bu minvalde hazırlanan ilk belge Petition of Rights'dır. Belge dönemin kralı olan 1. Charles'a kerhen de olsa İngiliz Parlamentosu tarafından imzalatılmıştır.¹³⁹

Adil yargılanma hakkı ve masumiyet karinesi esaslarını barındıran Petition of Rights'ın en dikkat çekici bölümü şu şekildedir.

"...Magna Charta nizamnamesiyle kendi zümresi tarafından ya da ülke kanunlarıyla yargılanmaksızın hiçbir özgür kişinin yakalanamayacağı, hapse atılamayacağı ya da kişisel özgürlüğünden, haklarından ve serbestçe hareket edebilmekten mahrum bırakılamayacağı, yasadışı kılınamayacağı, sürülemeyeceği, hiçbir biçimde zarara uğratılamayacağı emir ve ilan edilmişti. Ve Kral III. Edward'ın hükümdarlığının 28. yılında, parlamento yetkisinin onayı alınarak, hangi zümre ve dereceden olursa olsun, kimsenin mülkünden ya da kiraladığı topraktan uzaklaştırılamayacağı, tutuklanamayacağı, mirastan iskat ettirilemeyeceği ve yasal bir dava içerisinde hesap verme olanağını elde etmeden idam edilemeyeceği de emir ve ilan edilmişti... Ama suçlu kişiler, eğer bu ülkenin yasaları ve nizamnameleri uyarınca ölümü hak ettilerse, yine bu yasa ve nizamnamelere göre yargılanmaları ve idam edilmeleri gerekmektedir; başka hiçbir suretle yargılanamaz, idam edilemezler...."¹⁴⁰

Petition of Rights'ın, Magna Carta Libertatum'dan en farklı yanı toplumun tüm kesimini kucaklamasıdır. Yukarıda daha önce izah edildiği üzere Magna Carta Libertatum sadece soyluların hak ve özgürlüklerini güvence altına almıştır. Petition of Rights ise bütün İngiliz halkını kucaklamıştır.¹⁴¹

Petition of Rights ile elde edilen kazanımları takip eden için metin ise Habeas Corpus Act'tir. Habeas Corpus Act birey dokunulmazlığı ve güvenliği konularında kendisinden önce yayımlanan iki belgeye nazaran daha kazuistik bir düzenleme içerisine girmiştir. Yürütme erkinin karşısında mutlak manada bireyi koruyarak geçmişte elde edilen kazanımları pekiştirerek kendisinden sonraya taşımıştır. Kral Cromwell'in ölümünden sonra tahta çıkan 2. Charles her ne kadar fitratı gereği uyumlu ve uzlaşmacı bir karaktere sahip olsa da İngiliz Parlamentosu yaşanabilecek muhtemel

¹³⁹ Müge Vatansever Öztürk, **Osmanlı Ceza Hukukunda Adil Yargılama İlkesi**, 1 Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2022, s. 45-46.

¹⁴⁰ https://tr.wikisource.org/wiki/%C4%B0ngiliz_Haklar_Bildirgesi, e.t:06/09/2023.

¹⁴¹ Akyılmaz, s. 165.

olumsuzluklara karşı tedbirli davranma yolunu seçerek 1679 tarihinde bireylerin hakları açısından hayati ehemmiyete sahip olan Habeas Corpus Act isimli belgeyi krala kabul ettirmişlerdir. Belge esas olarak bireyleri keyfi tutuklamalardan korumak noktasından çok ehemmiyetli bir vazife görmektedir.¹⁴² Belgenin muhtevasına bakıldığında belirli suçlar dışında (vatana ihanet ve kasten insan öldürme vb.) bir kişinin tutuklanması ancak hâkim tarafından verilen resmi celp ile olmalıdır. İstisnai olarak ifade edilen vatana ihanet ve kasten insan öldürme suçunu işleyen kişilerin yargılaması ise ivedi bir şekilde yapılmaktadır. Tutuklanan kişilerin yargı organlarına başvurusu ile hızlı yargılama talep etmeleri durumunda yargılama yirmi gün içerisinde başlamalıdır. Bu süre zarfında mahkemece tutuklu kişi duruşmaya çağırılmasına yönelik bildirim cezaevine iletilmektedir. Bu durumun ihmal edilmesi yahut uygulanmaması halinde Habeas Corpus Act, önemli yaptırımlar düzenlemiştir. Yaptırımlar, görevini ihmal eden cezaevi müdürü ve hâkim hakkında tatbik edilecek olan ağır para cezalarıdır. Habeas Corpus Act , açık bir şekilde keyfi tutuklamaları yasaklamış ve bireylerin hâkim önüne çıkarılmadan uzun süre tutuklu kalması haline son vermiştir. Bununla birlikte istisna birtakım suçlar dışında kefalet müessesine yer vererek tutukluluk halinin istisnai olması gerektiğini düzenlemiştir.¹⁴³

Bugün dahi ceza yargılamalarında masumiyet karinesinin esas olması gerektiği buna mukabil de tutukluluk halinin tedbir olduğu ve ancak birtakım şartların birlikte mevcut olması halinde tatbik edilmesi gerektiği kabul edilmektedir. Yazılı normlarda ve öğretilerde kabul edilen esas görüş tutukluluk halinden elde edilecek gayenin başkaca bir yöntemin uygulanması ile sağlanması halinde (adli kontrol, elektronik kelepçe ve kefalet vb.) öncelikle tutuklama tedbirine kişi hak ve özgürlüklerinin devamlılığı açısından başvurulmaması gerekmektedir.

Habeas Corpus Act'ın yukarıda değindiğimiz esaslar çerçevesinde değerlendirildiğinde çağının çok ötesinde bir özgürlük manifestosu olduğu görülmektedir. Nitekim bu özellikleri itibariyle Habeas Corpus Act'ın gerek adil yargılanma ilkesinin uygulanmasına gerekse de masumiyet karinesi telakkilerinin korunmasına hizmet ettiğine şüphe bulunmamaktadır.

Tarihi süreç içinde İngiliz hukuku üç belge özelinde incelenmiştir. Her üç belge birlikte değerlendirildiğinde birbirini tamamlayan özellikler gösterdikleri ve her birinin diğerinin eksikliklerine son verdiği anlaşılmaktadır. Belgeler ile elde edilen kazanımları

---

¹⁴² Vatansever Öztürk, s. 46-47.

¹⁴³ Aktan/Ekinci, s. 22-24.

sadece İngiliz bireylerin elde ettiği kazanımlar olarak değerlendirmek yanlış olacaktır. Metinlerde bireylerin güvenlikleri ve hakları noktasında vazedilen normlar dünya hukuk tarihi açısından dahi oldukça kıymetlidir. Her üç metin ayrıca masumiyet karinesi fikrinin gelişimi noktasında da çok önemlidir.

2.2.3 Fransız Hukukunda Masumiyet Karinesi

Hiç şüphesiz ki Fransız hukukunun şekillenmesi sağlayan en önemli hadiselerden bir tanesi 1789 tarihli Fransız İhtilali'dir. İhtilalin aynı zamanda dünya genelinde yaşanan hak ve özgürlük hareketlerine etkisi yadsınamaz bir hakikattir. Bu etki öylesine güçlü olmuştur ki gerek bildiriye muhtevanın kapsamı gerekse de Fransız milletinin bünyesinden yetişen aydınlarının fikirleri dünya genelinde kelebek etkisi yaratmıştır. Bu haliyle 1789 ihtilalinin bir çağ kapatıp yeni bir çağ açmış olması oldukça manidardır. Çok daha sonraları hazırlanan 1945 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinde, Fransız İnsan ve Vatandaşlık Hakları Bildirgesi'nin etkileri görülmektedir.

Masumiyet karinesi açısından Fransız hukukundaki ilk ve en önemli metin 1789 Fransız İhtilali sonrasında Fransız Kurucu Meclis'i tarafından hazırlanan Fransız İnsan ve Vatandaşlık Hakları Bildirgesi'dir. Bildiri, masumiyet karinesini o tarihe kadar bu denli açık bir şekilde ifade edilmediği kadar net bir şekilde düzenlemiştir. Bildirinin özellikle 7, 8 ve 9. maddeleri masumiyet karinesi açısından çok ehemmiyet arz etmektedir.¹⁴⁴

Tüm dünyayı etkisi altına alan Fransız İnsan ve Vatandaşlık Hakları Bildirgesi'nde açık bir şekilde masumiyet karinesinin esaslarının ifade edilmesi çağın çok ötesinde bir özgürlükçü anlayışının tezahürüdür. Nitekim masumiyet karinesine yönelik bildiriye ifade edilen esaslar gerek İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde gerekse de Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde kendisine oldukça güçlü bir yer edinmiştir. Bu haliyle

---

¹⁴⁴ “Madde VII: Yasanın belirlediği durumlarda ve yasanın öngördüğü şekiller dışında hiçbir kişi suçlanamaz, tutuklanamaz veya alıkonamaz. Keyfi emirleri teşvik edenler, keyfi emirler verenler, bunları uygulayanlar ya da uygulatanlar cezalandırılır. Ancak yasaya uygun olarak yakalanan, yasaya uymaya çağrılan her yurttaş anında itaat etmelidir, direnirse suçlu olur.

Madde VIII: Yasa ancak açık ve zorunlu olarak gerekliliği beliren cezaları koymalıdır ve bir kimse ancak suçun işlenmesinden önce kabul ve ilan edilmiş olan ve usulüne göre uygulanan bir yasa gereğince cezalandırılabilir.

Madde IX: Her insan suçlu olduğuna karar verilmeye kadar masum sayılacağından, tutuklanmasının zorunlu olduğuna karar verildiğinde, yakalanması için zorunlu olmayan her türlü sert davranış yasa tarafından ağır biçimde cezalandırılmalıdır.” <http://dusuncetarihi.kapadokya.edu.tr/makale/insan-ve-yurttas-haklari-bildirisi-1789.html>, e.t:11/09/2023.

masumiyet karinesinin etkileri Fransız İnsan ve Vatandaşlık Hakları Bildirgesi'nden günümüze kadar geçen zaman zarfından artarak devam etmektedir.

2.2.4. İslam Hukukunda Masumiyet Karinesi

İslam hukukunda masumiyet karinesi konusu incelenmeden önce İslam hukukunun ne olduğunun izah edilmesi gerekmektedir. İslam hukuku anlamında kullanılan terimlerden bir tanesi de “fıkıh” kelimesidir. Mecelle'nin 1. maddesinde fıkıh şu şekilde tanımlanmıştır: “*İlm-i fıkıh mesa'il-i şer'iyye-i ameliyyeyi bilmektir.*”¹⁴⁵ Fıkıh, Arapça kökenli bir kelime olup manası “derinlemesine anlamak, kavramak ve tam anlamı ile bilgi sahibi olmak” anlamına gelmektedir. Fıkıh ilminin incelediği alanlardan bir tanesi de Hz. Peygamberin Kuran-ı Kerim haricinde yer alan fikir ve davranışlarıdır. Nitekim bu öğretisi esaslarına sünnet ismi verilmiştir. Sünnet öğretisi, Hz. Peygamberin fiilen peygamberlik ile vazifelendirildiği 610 yılından hayat-ı seniyyelerinin sona erdiği 632. yılına kadar geçen zaman zarfında ihtiyacın hâsıl olması ile ortaya konulan esaslardır.¹⁴⁶

İslam dininin başlangıcı ilk vahyin Hz. Peygambere iletilmesine dayanmaktadır. Hz. Peygamber kendisine gelen vahiyleri hem kendi yaşamına tatbik etmesi hem de ilk öğretici vasfı niteliğiyle topluma anlatması ve yayması vazifeleri dışında detay boşluklarını doldurmak gibi birtakım görevlere sahipti. Anlatılan bu ve buna benzer vazifelerin tümü “sünnet” isimli terminolojik bir ikincil kaynağı meydana getirmiştir. Fıkıhın bugün doktrinel olarak ifade edilen muhtevassından önce dinin temel iki kaynağını oluşturan Kuran ve Sünnet'in sarih beyanlarına dayanan bilgilere ilim, bu ilimden insanların çıkardığı yorum ve anlayış fiiline ise fıkıh denilmekteydi. Bu haliyle ilim nakil yöntemi ile elde edilen bilgiyi yani Allah'ın (cc) Cebrail vasıtasıyla vahiy metodu ile Hz. Peygamber'e iletmış olduğu mesaj olarak açıklıyordu. Fıkıh ise aklın kullanılması faaliyeti sonucu elde edilen bilgiyi ifade etmektedir.¹⁴⁷ Tüm bu anlatılanlar ışığında İslam hukukunu, Kuran ve Sünnet perspektifinden hareketle insan aklının yorum faaliyetleri neticesinde ortaya konan bir bilim dalı olarak nitelemek hiç de yanlış olmayacaktır.

---

¹⁴⁵ Akgündüz, s. 55.

¹⁴⁶ İshak Emin Aktepe, “Hadis-Sünnet-Fıkıh İlişkisi”, Bünyamin Erul (Ed.), **İslam Geleneğinde ve Modern Dönemde Hadis ve Sünnet**, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Kuran Araştırmaları Merkezi Yayınları, İstanbul 2020, s. 281.

¹⁴⁷ Hayrettin Karaman, **Ana Hatlarıyla İslam Hukuku (1. Cilt)**, 15. Baskı, Ensar Neşriyat, İstanbul 2011, s. 20-21.

İlk dönemlerde temel kaynaklar olan Kuran ve Sünnet'ten akli uğraşlar neticesinde elde edilen dini bilgilerin tümüne fıkıh ismi verilmişken ilimlerdeki bilgilerin artarak daha karışık hale gelmesi akabinde ihtisaslaşmanın oluşmasına zemin hazırlaması neticesinde fıkıh da dinin furuu ile ilgilenen bir ilim dalına dönüşmüştür. Bu doğrultuda fıkıhın ilgilendiği alan sınırını hukuksal alana müteallik arz eden her şey olarak çizmek doğru ve yerinde olacaktır. Günümüzde daha çok fıkıh kelimesi yerine İslam hukuku terimi kullanılmaktadır. Nitekim gerek Hukuk Fakültelerinde gerekse de İlahiyat ve İslami İlimler Fakültelerinde sıklıkla İslam hukuku Anabilim dalı veyahut İslam hukuku Kürsüsü tabirlerinin kullanıldığını görmekteyiz.¹⁴⁸

Esasen İslam hukukunu modern hukuk sistemlerinin incelediği ve irdelediği kapsam ile sınırlı tutmak çok yanlış olacaktır. Şöyle ki, modern hukuk sistemleri salt hukuk bilgisi sınırları ile bağlıdır. İslam hukuku ise her şeyden önce ilahi vahyin ışığında şekillenen ve kaynağını doğrudan vahye dayandıran bir perspektife sahiptir. İslam hukukunun bu özelliği sebebiyle daha ilk dönemlerden itibaren insan davranışları ile insanların ibadet ve amelleri ayrı bir sınıflandırmaya tabi tutulmamıştır. Yani ibadet esasları ile miras hukuku, ceza hukuku vb. hukuk bilgileri aynı çatı altında kaynaşmıştır. Mamafih İslam hukukuna salt hukuk bilgisi de denilemez. Hukuku da içine alan kendine özgü bir yapısının varlığının kabulü gerekmektedir.

İslam hukukunun belirli birtakım özellikleri bulunmaktadır. Bunları şu şekilde sıralamak ve izahını yapmak konunun anlaşılmasına katkı sağlayacaktır:

- a. Her şeyden önce İslam hukuku ilahi iradeye dayanmaktadır. İslam hukukunun temel iki kaynağı Kuran ve Sünnet'tir. Her iki kaynağın men ettiği bir husus hiçbir kişi ve kurum tarafından meşru kılınamayacağı gibi karşıt örneğinde memnu sayılan bir hususun meşru sayılma ihtimali de bulunmamaktadır. “Nas¹⁴⁹” olarak nitelendirilen sistemde ifade edilmeyen veya boşluk bırakılan konularda İslam hukuk sisteminin ilahi iradeye dayanması ilk müracaatın Kuran ve Sünnet'e yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Yani örf ve âdet hukukunun tatbik edilmesi veya kıyas yolu ile çıkarılan hükmün uygulanmasının en temel şartı Kuran ve Sünnet ruhuna aykırılık teşkil etmemesine bağlıdır.¹⁵⁰

---

¹⁴⁸ Muhsin Koçak, Nihat Dalgın ve Osman Şahin, **İslam Hukuku**, 7. Baskı, Ensar Neşriyat, İstanbul 2021, s. 53.

¹⁴⁹ İslam Hukukunda “nas” iki farklı terimi kapsayacak şekilde kullanılmıştır. Bunlardan ilki Allah (cc.) ve Hz. Peygamberin sözünü ifade etmektedir. İkinci ise fıkıh usulünde açıklık bakımından yapılan lafız ayırımını ifade eden anlamıdır. Hacı Yunus Apaydın, “Nas”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, <https://islamansiklopedisi.org.tr/nas>, e.t.: 22/01/2024.

¹⁵⁰ Koçak/Dalgın/Şahin, s. 56-57.

- b. İslam hukuku her ne kadar kaynağını ilahi iradeden de alsa insan aklını dışarı itmemiştir. Esasen İslam hukukçusu akıllı ve keskin bir zekâyâya sahip olmalı, muhakemede ve hüküm çıkarmada yetkinliğe ulaşmalıdır. Ayet ve hadisler incelendiğinde bunların doğrudan bir hukuk normu şeklinde olmadığı ortadadır. İşte bu noktada İslam hukukçusu kabiliyet ve donanımları devreye sokarak akıl nimetini kullanmaktadır. Nitekim Kuran ve Sünnet esaslarından sonra İslam hukuku açısından kaynaklık eden diğer iki esas Kıyas-ı Fukaha¹⁵¹ ve İcma-i Ümmet¹⁵² olarak nitelendirilen yöntemlerdir. Bahsedilen her iki yöntemin kullanılmasında insan aklının ne denli aktif olduğu ortadadır.¹⁵³
- c. İslam hukuku insan fitratına uygun bir hukuk dalıdır. Fıtrat, yaratılış, huy ve karakter gibi anlamlara gelmektedir. İnsanı yaratan Cenab-ı Allah, insanı tüm yönleriyle bilmesinden mütevellit tarihi süreç içerisinde ortaya çıkan tüm semavi dinlerde var olan şariat esaslarını insan fıtratı üzerinden şekillendirmiştir. Nitekim Rum suresinin 30. ayet-i kerimesi¹⁵⁴ bu gerçeği ortaya koymaktadır. İslam hukuku ortaya koyduğu normlar itibariyle insanın bedensel, ruhsal ve toplumsal durumunu dikkate almaktadır. Hülâsa İslam dininin fıtrat dini olarak ifade edilmesi bu özelliklerinden kaynaklanmaktadır.¹⁵⁵
- d. İslam hukuku evrensel nitelikte bir hukuk sistematiğidir. Yani ortaya koyduğu hükümler ile tüm insanlara seslenmektedir. İslam hukuku ne bir bölgeye ait bir hukuk sistemi ne de bir millete ait bir hukuk sistemidir. Bununla birlikte belirli bir zamanda geçerli olan bir hukuk sistemi de değildir. Hükümleri dünyanın nihayet bulacağı zamana değin uygulanması gerekliliğine sahiptir. İslam hukukunun evrenselliği gösteren en önemli delillerden bir tanesi Araf suresinin 158. ayetidir.¹⁵⁶ Hülâsa İslam hukuku ihtiva ettiği hakikatler itibariyle tüm

---

¹⁵¹ İslam Hukukçusu olarak nitelendirilen fakihlerin fıkıh alanında kıyas yöntemini kullanarak hüküm vermelerine kıyas-ı fukaha denilmektedir. Detaylı bilgi için bkz. <https://www.hukukmedeniyeti.org/kiyas-i-fukaha/nedir/>, e.t:14/09/2023

¹⁵² Müctehitlerin, Hz. Peygamberin vefatı sonrasındaki herhangi bir zaman diliminde dini bir meseleye dair netice üzerinde müşterek fikir birliğinde içinde bulunmalarına icma-i ümmet denilmektedir. İbrahim Kâfi Dönmez, “İcmâ”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, <https://islamansiklopedisi.org.tr/icma>, e.t.: 14/09/2023.

¹⁵³ Koçak/Dalgın/Şahin, s. 58-59.

¹⁵⁴ “*O halde sen hanîf olarak bütün varlığınla dine, Allah insanları hangi fitrat üzere yaratmışsa ona yönel! Allah’ın yaratmasında değişme olmaz. İşte doğru din budur; fakat insanların çoğu bilmezler.*” <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/R%C3%BBm-suresi/3439/30-32-ayet-tefsiri>, e.t:14/09/2023

¹⁵⁵ Koçak/Dalgın/Şahin, s. 60-61.

¹⁵⁶ “*De ki: Ey insanlar! Gerçekten ben göklerin ve yerin sahibi olan Allah’ın hepinize gönderdiği elçisiyim. O’ndan başka tanrı yoktur. O hayat verir ve öldürür. Öyleyse Allah’a ve ümmî peygamber olan resulüne -ki o Allah’a ve O’nun sözlerine inanır- iman edin ve ona uyun ki doğru yolu bulasınız.*” <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Ar%C3%A2f-suresi/1112/158-ayet-tefsiri>, e.t:14/09/2023

zamanlarda bütün insanlığın ihtiyaçlarına cevap verebilecek bir özelliğe sahiptir.¹⁵⁷

İslam hukuku hakkında genel bilgiler verildikten sonra tezin ana konusunu oluşturan masumiyet karinesinin İslam hukuku ile ilişkisi ıncelecektir. İslam hukuku bireyin bir suç isnadı ile karşı karşıya kaldığı hallerde kişi ve devlet arasındaki rabıtayı açıklayarak mutlak manada kişi hak ve özgürlüklerini güvence altına almak istemektedir. İslam hukuku bir yandan ceza normlarının tatbik edilmesi için gereğinin yapılması gerektiğini ifade ederken diğeryandan toplumun huzur ve emniyetinin sağlanması açısından her türlü tedbirin alınarak mutlak manada dengenin korunmasının önemine vurgu yapmaktadır. Mamafih Mecellede ifadesini bulan ve İslam hukuku açısından bir külli kaideye dönüşen “*beraat-i zimmet asıldır*” söylemi masumiyet karinesi yaklaşımının İslam hukukundaki yansıması olarak ifade edilebilir. İlkenin mana itibariyle esas anlamı bireyin suçsuz ve borçsuz olarak nitelendirilmesidir. Her iki halde de yani bir kişinin suçlu olarak addedilmesi veyahut borçlu olarak isnadı ancak mutlak manada bunun iddia edence kanıtlanması ile mümkün olacaktır. Aksi halde “*beraat-i zimmet asıldır*” prensibi devreye girerek kişinin hem masum hem de borçsuz olduğunun kabulü gerekir. İslam hukuku modern anlamda algılanan masumiyet karinesi yaklaşımının çerçevesini daha da geniş bir şekilde çizerek özel hukuka müteallik bir alanda da bahsedilen ilkenin tatbik edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. İslam hukukunun ortaya çıktığı daha ilk andan itibaren masumiyet karinesi yaklaşımı sadece İslam dinine mensup ümmet için değil tüm insanlığın doğuştan sahip olduğu bir insan hakkı olarak ifade edilmiştir. Masumiyet karinesinin modern hukuk açısından vazgeçilmezliği İslam hukuku açısından da geçerlidir.¹⁵⁸

Masumiyet karinesinin alt başlığını oluşturan şüpheden sanık yararlanır ilkesi de İslam hukuku açısından son derece hayati bir öneme sahiptir. Şüphesuru İslam hukukunda birtakım cezaları düşüren sebepler arasında zikredilmiştir. İslam hukuku şüphes halini sanık lehine yorumlamaktadır.¹⁵⁹ Esasen bu durum kaynağını doğrudan Kuran-ı Kerim’de var olan şu iki ayetten almaktadır. Ayetlerden ilki Hucurat suresi 12. ayetidir. “*Ey iman edenler zannın birçoğundan sakının. Çünkü zannın bazıları günahdır...*”¹⁶⁰ İkinci ayet ise Necm suresinin 28. ayetidir. “*Oysa ona dair bir bilgileri*

---

¹⁵⁷ Koçak/Dalgın/Şahin, s. 62-63.

¹⁵⁸ Akyılmaz, s. 168.

¹⁵⁹ Nuri Kahveci, **Ana Hatlarıyla İslam Ceza Hukuku**, 1. Basım, Ensar Yayınları, İstanbul 2019, s. 273.

¹⁶⁰ Yazır, s. 516.

de yok, sırf zanna uyuyorlar. Hâlbuki zan, gerçek namına bir şey ifade etmez.”¹⁶¹ İslam hukuku bir kişinin töhmet altında bırakılarak cezalandırılmasına cevaz vermemektedir. İslam hukukunda, suç isnadını kanıtlayacak delil veya delillerin mevcut olmaması durumunda ve dahi açık bir şekilde suç isnadı karşısında bulunan kişinin suçu işlediğine dair baskı ve cebir olmaksızın verdiği itiraf dışında cezalandırılmayacağı düzenlenmiştir.¹⁶²

İslam hukukunda ikincil kaynakları oluşturan hadislerde de yukarıda zikredilen ayetlerin bir nevi devamı manasında bu konu üzerinde durulmuştur. Buna ilişkin olarak Müslim¹⁶³ adlı hadis¹⁶⁴ kitabında ifade edilen ve kaynağını Ebu Hureyre isimli sahâbeden alan hadis çok önemlidir. Hadis mana itibarıyla zan ile hareket edilmemesi gerektiği üzerinde durmuş ve zannı yalan ile eşdeğer tutmuştur. Esasen zan, temeli olmayan bir tahminden başka bir şey değildir. Her ne kadar zan, bazı anlarda gerçeğe yakın bir tahmin dahi olsa çoğu zaman içi doldurulamayan ve kanıtlanamayan bir peşin hükümden başka bir niteliği bulunmamaktadır.¹⁶⁵ Bu tür hallerde suç isnat edilen kişi açısından son derece menfi sonuçların oluşması durumu ortaya çıkmaktadır. Üstelik ceza hukukunun müeyyidesi gereği o kişiye açıkça haksızlık yapılmaktadır. Bu durumu öngören İslam peygamberi Hz. Muhammed (sav.) yukarıda manası ifade edilen hadis metni ile insanları uyarmıştır. Gerek ayet metinlerinde gerekse de hadis metinlerinde açıkça masumiyet karinesi yaklaşımının ana gaye olduğu görülmektedir. Modern

---

¹⁶¹ Yazır, s. 526.

¹⁶² Kahveci, s. 278.

¹⁶³ “Zandan sakının. Çünkü zan, yalanın ta kendisidir.”

¹⁶⁴ Ehli Sünnet öğretisinde en güvenilir 6 hadis kitabı bulunmaktadır. Bu 6 hadis kitabının derlendiği esere Kütüb-i Sitte ismi verilmiştir. Kütüb-i Sitte içerisinde yer alan hadisler sahih hadisler olarak kabul edilmektedir. Kütüb-i Sitte’yi oluşturan eserler şunlardır: Sahih-i Buhari, Sahih-i Müslim, Sünen-i Nesai, Sünen-i Tirmizi, Sünen-i Ebu Davud ve Sünen-i İbn Mace. İlk hadis toplamasını gerçekleştiren kişi Zühri’dir. Ölümü hicri 124 yılına denk gelmektedir. Hicri 2. asırda sıkça hadis toplayan kişiler görülmektedir. Bunların en meşhuru İmam-ı Malik olup hadis eserinin ismi de Muvatta’dır. Hicri 2. Asırdan sonra hadis derleme usulünde birtakım farklılaşmalar olmuştur. Önceleri sahabe sözleri de hadis metni içinde yer alırken bu usulden vazgeçilerek hadis metinlerinden sahabe sözleri çıkarılmıştır. Bu dönemde müsned isimli hadis kitapları ortaya çıkmıştır. Müsnedlerde sahabe rivayetleri alfabetik olarak veyahut başkaca bir yöntem ile kaleme alınmıştır. Müsnedler arasında en meşhur eseri Ahmet Bin Hanbel yazmıştır. Bu eser 750.000 hadis içinden seçilen 40.000 hadisten müteşekkildir. Yine bu dönemde Kütüb-i Sitte içinde de yer alan Sahih-i Buhari ve Sahih-i Müslim adlı eserler yazılmıştır. Sahih-i Buhari ve Sahih-i Müslim ikisine birden “sahiheyn” nitelendirilmesi yapılmaktadır. Sahih-i Buhari’de tekrarsız 4000, Sahih-i Müslim’de ise tekrarsız 3033 adet hadis bulunmaktadır. Her iki eserde ortak bir şekilde yer alan hadislere “müttefekun aleyh” adlandırılması yapılmaktadır. Sahih-i Buhari ve Sahih-i Müslim ile çağdaş olmak ile birlikte onlardan sonra en sahih 4 hadis kitabı Sünen-i Nesai, Sünen-i Tirmizi, Sünen-i Ebu Davud ve Sünen-i İbn Mace olup “sahiheyn” ile birlikte Kütüb-i Sitte’yi oluştururlar. Bahsedilen bu 6 kitaba Muvatta, Müsned ve Darimi’nin Süneninin eklenmesi ile oluşan kitaba “Kütüb-ü Tis’a” yani “Dokuz Kitap” isimlendirmesi yapılmıştır. İsmail Mutlu ve diğerleri, **Câmiü's-Sağir Muhtasarı Tercüme ve Şerhi**, 1. Baskı, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul 2000, s. 17-18.

¹⁶⁵ Mehmet Emin Özafşar ve diğerleri (Ed.), **Hadisler İslam 3**, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara 2015, s. 474.

hukukta kabul gören ve çok da uzak olmayan bir geçmişte hukuk normlarına yansıyan masumiyet karinesi yaklaşımının, günümüzden 14 asır önce İslam hukuk kaynaklarında esintilerinin görülmesi ve bir insan hakkı olarak benimsenmesi İslam hukukunun insan hak ve özgürlüklerine verdiği önemi ortaya koyan önemli bir örnektir.

İslam hukukunda, şüphe halinin ortaya çıkması diğer bir tabirle her türlü şüpheden uzak ve kesin kanaatin oluşmadığı hallerde had¹⁶⁶ ve kısas¹⁶⁷ cezalarının düşmesine karar verilecektir. İslam hukukunda düzenlenen diğer bir ceza türü olan tazir¹⁶⁸ cezalarının şüphe halinde akıbetinin ne olacağına dair mutabık kalınan ve icma edilen ortak bir görüş bulunmamaktadır.¹⁶⁹

Masumiyet karinesinin İslam hukukundaki yansıması olan “*beraat-i zimmet asıldır*” kaidesi külli bir kaide haline gelmiştir. İslam hukukuna göre birey doğuştan hem günahsız hem suçsuz hem de borçsuzdur. Kişinin suçlu veya borçlu olarak nitelenmesi ancak bireyin sonradan yaptığı fiillerin karşılığında oluşmaktadır. Buna mukabil her zaman isnat edilen suçun kanıtlanması da mümkün olmamaktadır. İşbu durumda masumiyet karinesinin İslam hukukundaki yansıması “*beraat-i zimmet asıldır*” prensibi devreye girerek şüphe halini sanık lehine işletmektedir. Bunun en önemli sebebi suçsuz bir insanı cezalandırmanın ağır sorumluluğudur.¹⁷⁰

---

¹⁶⁶ “*Had kelimesi (çoğulu hudüd) sözlükte masdar olarak “engel olmak, iki şeyin arasını ayırmak”; isim olarak “iki şeyin birbirine karışmasını önleyen şey, bir nesnenin uç ve kenar kısmı, sınır, tanım” gibi anlamlara gelir. Fıkıhta, Allah hakkı olarak yerine getirilmesi gereken, miktar ve keyfiyeti nasla belirlenmiş cezaî müeyyideleri ifade eder.*” Ali Bardakoğlu, “Had”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, <https://islamansiklopedisi.org.tr/had--fikih>, e.t.: 24/09/2023.

¹⁶⁷ “*Hukukta kısas, kasten işlenen adam öldürme veya müessir fiil (yaralama) suçunun fâilinin işlediği fiil cinsinden ve ona denk bir ceza ile cezalandırılmasını, fıkıhtaki teknik kullanımıyla kasten öldürdüğü kişiye karşılık fâilin öldürülmesini, kasten işlediği müessir fiil sonucu mağdurda bedenî-fizikî zarar meydana getiren kimsenin benzeri şekilde cezalandırılmasını ifade eder.*” Şamil Dağcı, “Kıyas”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kisas>, e.t.: 24/09/2023.

¹⁶⁸ “*Sözlükte “engellemek, te’dir etmek; desteklemek, saygı göstermek” mânalarında karşıt anlamlı kelimelerden (ezdâd) olan ta’zîr fıkıhta had suçları ve cinayetlerdeki gibi belirli cezası bulunmayan suçlara verilecek, miktarı ve uygulanması yöneticiye veya hâkime bırakılmış cezaları ifade eder.*” Tuncay Başoğlu, “Ta’zîr”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, <https://islamansiklopedisi.org.tr/tazir>, e.t.: 24/09/2023.

¹⁶⁹ Akyılmaz, s. 169.

¹⁷⁰ Mustafa Boran, “Beraat-i Zimmet Asıldır Kaidesinin Temelleri, Kapsamı ve Evrenselliği”, **Rumeli İslam Araştırmaları Dergisi**, C. 5, S. 10, Çanakkale 2022, s. 106.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE ADİL YARGILANMA HAKKI ve MASUMİYET KARİNESİ

3.1. Türk Hukuk Mevzuatında Adil Yargılanma Hakkı ve Masumiyet Karinesi

Adil yargılanma hakkı ve masumiyet karinesine ilişkin düzenlemelere birçok normda ve yargı kararlarında karşılaşmaktayız. Tezin bu bölümünde anayasalar ve ceza kanunlarından yer alan adil yargılanma hakkı ve masumiyet karinesine ilişkin düzenlemeler incelenecektir. Bunun en önemli sebebi anayasanın normlar hiyerarşisinin zirvesinde olması ceza kanununun ise her iki ilke ile olan yakın ilişkisidir.

3.1.1. Anayasalardaki Düzenlemeler

Cumhuriyetin 29 Ekim 1923 tarihinde ilan edilmesinden sonra Türkiye Cumhuriyeti’nde uygulanan üç anayasa bulunmaktadır. Bunlar; 1924 Anayasası, 1961 Anayasası ve halihazırda yürürlükte bulunan 1982 Anayasası’dır. Kronolojik sırasıyla anayasaların, adil yargılanma hakkı ve masumiyet karinesine yönelik düzenlemeleri izah edilecektir.

3.1.1.1. 1924 Anayasasındaki Düzenlemeler

1924 Anayasası’nda adil yargılanma ilkesine dair düzenlemeler kapsam itibariyle yeterli düzeyde yer almamakla birlikte mevcuttur. 1924 Anayasası 6 fasıl ve 105 maddeden ibarettir. Adil yargılanma ilkesinin unsurlarının yer aldığı bölüm ise 5. fasıldır. Bu bölümde özellikle 54, 55, 58 ve 59. maddeler doğrudan adil yargılanma ilkesinin amacına hizmet eden düsturları içermektedir. Sırasıyla maddelerin incelemesi konuya açıklık getirecektir.

Madde 54:¹⁷¹ Madde lafzı ile yargının bağımsız olduğu net bir şekilde ifade edilmiştir. Hiçbir kişi veya kurum bu bağımsızlığı zedeleyecek noktada bir harekette bulunamaz. Yargıçlar davalara bakarken hiçbir şekilde emir ve talimat almazlar.

Madde 55:¹⁷² Madde lafzı ile hâkimlerin azledilmesi birtakım ve belirli şartlara tabi tutularak güçleştirilmiştir. Böylece keyfi tutumlar karşısında hâkimlere güvenceler sağlanmıştır. En nihayetinde önüne gelen bir dava neticesinde “Acaba verdiğim karar

---

¹⁷¹ “Hâkimler bilcümle dâvaların muhakemesinde ve hükmünde müstakil ve her türlü müdahâlâttan azade olup ancak kanunun hükmüne tabidirler...”

¹⁷² “Hâkimler kanunen muayyen olan usul ve ahval haricinde azlolunamazlar.”

neticesinde başıma bir hal gelir mi?” düşüncesinin önüne geçilerek hâkimlerin vicdani kanaatlerine göre karar vermesi gerektiği hususu vurgulanmıştır.

Madde 58:¹⁷³Bu hüküm belki adil yargılanma ilkesinin en önemli unsurlarından bir tanesi olan aleni yargılama ilkesine yer verilmiştir. Yargılamaların istisnai haller saklı kalmak üzere kamuya açık bir şekilde yürütüleceği ifade edilmiştir. Böylece dosyalarda şeffaflık sağlanılabilecek ve akıllarda oluşması gereken tereddütlerin önüne geçilebilecektir.

Madde 59:¹⁷⁴Son derece önemli madde olan 59. madde ile esasen savunma hakkının ehemmiyeti vurgulanmıştır. Şahısların, hukuka aykırı olmayan deliller ile kendilerini savunabilmeleri esası belirtilmiştir.

Bilindiği üzere adil yargılanma ilkesi başlıca dört unsurdan¹⁷⁵ oluşmaktadır. Bunlar; bağımsız ve tarafsız bir mahkemede yargılanma hakkı, aleni yargılanma hakkı, makul sürede yargılanma hakkı ve savunma hakkından ibarettir. 1924 Anayasası, makul sürede yargılanma hakkı dışında yukarıda ifade edilen diğer üç hakka yönelik düzenlemeleri ile adil yargılanma ilkesinin Türkiye’de uygulanmasına katkı sağlamıştır.

1924 Anayasası’nda, adil yargılanma ilkesine dair düzenlemelerin mevcudiyeti karşısında ne yazık ki masumiyet karinesine ilişkin herhangi bir norm mevcut değildir.

3.1.1.2. 1961 Anayasasındaki Düzenlemeler

1961 Anayasası’nı¹⁷⁶ mahiyeti itibariyle en özgürlükçü ve yumuşak anayasamız olarak nitelemek hiç de yanlış olmayacaktır. Bu özelliği itibariyle 1961 Anayasası, 1924 Anayasası’na göre adil yargılanma hakkı ile ilgili hususlar üzerinde hem mana

---

¹⁷³ “Mahkemelerde muhakemat alenidir. Yalnız Usulü Muhakemat kanunu mucibince bir muhakemenin hafiyen cereyanına mahkeme karar verebilir.”

¹⁷⁴ “Herkes, mahkeme huzurunda hukukunu müdafaa için lüzum gördüğü meşru vesaiti istimalde serbesttir.”

¹⁷⁵ Bahsedilen dört unsur AİHS’nin 6. maddesi muhtevasında tahdidi olarak sayılmıştır.

¹⁷⁶ Her anayasa esasen tepkisel bir özellik taşımaktadır. 1961 Anayasası da kendisinden önce mevcut olan sorunlara dikkat çekerek buna yönelik daha önce hukuk sistemimizde var olmayan yenilikler ortaya koymuştur. 1961 Anayasasının getirdiği bazı yenilikler şunlardır: Türk Anayasa Hukuku, referandum terimi ile 1961 Anayasası sayesinde tanışmıştır. Çift meclis yapıya geçilerek millet meclisi ve senato isimli iki meclis oluşturulmuştur. 1924 Anayasasında var olan TBMM’nin üstünlüğü kaidesine son verilerek anayasanın üstünlüğü ilkesi kabul edilmiştir. Çoğulcu demokrasi anlayışı benimsenmiştir. Devletin temel niteliklerine hukuk devleti ilkesi eklenerek, idarenin her türlü işlemine karşı yargı yolu açılmıştır. Sosyal devlet ilkesi benimsenmiştir. İlk defa anayasa metninde başlangıç kısmı yer almıştır. Yine kenar başlıkları da ilk defa görülmüştür. Yüksek Seçim Kurulu’nun anayasal bir kurum olduğu kabul edilmiştir. MGK, ilk defa 1961 Anayasası ile getirilmiştir. Böylece askeri bürokrasi, anayasa ile özel konuma erişmiştir. Birçok özelliği nedeniyle 1961 Anayasası en özgürlükçü anayasa olarak görülmektedir. Ömer Anayurt, **Anayasa Hukuku (Temel Kavramlar ve Türk Anayasa Hukuku)**, 4. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2022, s. 189-191.

hem de kapsam itibariyle çok daha fazla durmuştur. Sırasıyla maddelerin incelemesi konuya açıklık getirecektir.

Madde 2:¹⁷⁷Türkiye Cumhuriyeti anayasaları içinde ilk defa 1961 Anayasası devletin temel niteliklerini sayarken “insan haklarına dayalı” ibaresini kullanarak özgürlüklere yönelik önemli bir norma imza atmıştır. Mamafih adil yargılanma hakkı ve masumiyet karinesi gibi ilkelerin insan hak ve özgürlükleri çatısı altında olduğu değerlendirildiğinde böylesine anlamlı bir ibarenin ilk defa normlar hiyerarşisinin en üstünde yer alan bir anayasa metni içinde ifade edilmesi Türk anayasa hukuk tarihi açısından son derece önemli ve anlamlıdır.

Madde 7:¹⁷⁸1921 Anayasası’nın 54. maddesine benzer bir düzenleme ile yargı organlarının tam bağımsızlığı net bir şekilde ifade edilmiştir. Hiç şüphesiz ki bu madde, adil yargılanma hakkının işlerlik kazanmasına dair önemli bir normdur.

Madde 32:¹⁷⁹1961 Anayasası’nda, 32. maddenin üst başlığı “*Kanuni Yargı Yolu*” olarak isimlendirilmiştir. Esasen maddenin ilk lafzında “*Tabi Yargı Yolu*” isimlendirilmesi tercih edilmiştir. 12 Mart 1971 Muhtırası sonrasında söz konusu değişiklik gerçekleşmiştir. Günümüzde maddenin ihtiva ettiği hususlar daha çok tabi hâkim ilkesi kapsamında incelenmektedir. Tabi hâkim ilkesi, adil yargılanma hakkı ve masumiyet karinesi açısından hayati derece öneme sahip önemli bir ilkedir. Bu ilkeyi şu şekilde açıklayabiliriz. İşlenmiş bir suçun varlığı düşünüldüğünde şayet bu suçu işleyen failin yargılanmasını yürütecek mahkeme suç tarihinden önce mevcut ise tabi hâkim ilkesinin işler olduğunu aksi takdirde tabi hâkim ilkesinin geçerli olmadığını kabul etmemiz gerekmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti hukuk tarihine bakılacak olursa tabi hâkim ilkesinin çiğnendiği dava örneklerinden bir tanesine Yassıada Mahkemesi örnek olarak verilebilir. Bu tarz mahkemeler ne yazık ki suç tarihinden sonra ortaya çıktığı için keyfilik durumu ön plana çıkararak hukukun temel kaideleri çiğnenmiş, bununla birlikte yargılama neticesinde verilen hüküm zamanın muktedirlerinin menfaatleri doğrultusunda şekillenmiştir. Yukarıda 12 Mart 1971 Muhtırası akabinde madde başlığının “*Kanuni Yargı Yolu*” olarak değiştirildiği ifade edilmişti. Maddenin ilk halinde “*tabi hâkimden başka*” ifadesi kullanılırken 12 Mart 1971 Muhtırası sonrası “*kanunen tabi olduğu*”

---

¹⁷⁷ “Türkiye Cumhuriyeti, insan haklarına ve başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, millî, demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk devletidir.”

¹⁷⁸ “Yargı yetkisi, Türk Milleti adına bağımsız mahkemelerce kullanılır.”

¹⁷⁹ “Hiç kimse, tabî hâkiminden başka bir merci önüne çıkarılamaz. Bir kimseyi tabî hâkiminden başka bir merci önüne çıkarma sonucunu doğuran yargı yetkisine sahip olağanüstü merciler kurulamaz.”

mahkemeden başka” ibaresi kullanılmıştır. Böylece tabi hâkim ilkesi muhtıra sonrası sekteye uğrayarak adil yargılanma hakkı zedelenmiştir. Neticede sıkıyönetim askeri mahkemeleri gibi bütünüyle tabi hâkim ilkesine aykırı yargı organları ihdas edilerek yargılamalar sürdürülmüştür.

Madde 132:¹⁸⁰1961 Anayasası'nın 7. maddesinde ifade edilen hususların devamı olarak itelenebilecek 132. madde ile hâkimlerin bağımsızlığı güvence altına alınmış hiçbir suretle hâkimlerin emir ve talimat alamayacakları ifade edilmiştir. Esasen adil yargılanma hakkı ve masumiyet karinesi açısından bu esasların uyuşmazlıklara tatbik edilmesi olmazsa olmaz bir öneme sahiptir. 132. maddenin hemen ardışığında 133. madde ile bu sefer de hâkimlik teminatı güvence altına alınarak kendisinden önce ifade edilen hususlar pekiştirilerek adil yargılanma ilkesine katkı sağlanmıştır.

Madde 135:¹⁸¹1921 Anayasası'nın 58. maddesine benzer bir şekilde aleni yargılama ilkesi, 1961 Anayasası'nda da benimsenmiş ve adil yargılanma ilkesinin önemli içeriklerinden birine değinilmiştir.

1961 Anayasası'nda, adil yargılanma ilkesinin muhtevasına yönelik önemli düzenlemelerin varlığı karşısında ne yazık ki masumiyet karinesine ilişkin açık bir düzenlemenin mevcut olmadığı görülmektedir. Bununla birlikte anayasanın 33. maddesinde¹⁸² yer alan ve sanık hakları olarak da ifade edeceğimiz ilkeler de temel hak ve özgürlükler bakımından değerlidir. Madde metninde ifade edilen evrensel beş ceza ilkesi bugün de geçerliliğini sürdürmektedir. Bu ilkeler 1982 Anayasasında yer almıştır. Anayasal düzeyde masumiyet karinesi ile tanışmamız 1982 Anayasası ile mümkün olmuştur.

---

¹⁸⁰ “Hâkimler, görevlerinde bağımsızdırlar; Anayasaya, kanuna, hukuka ve vicdanî kanaatlerine göre hüküm verirler. Hiçbir organ, makam, merci veya kişi, yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hâkimlere emir ve talimat veremez...”

¹⁸¹ “Mahkemelerde duruşmalar herkese açıktır. Duruşmalardan bir kısmının veya tamamının kapalı yapılmasına, ancak genel ahlakın veya kamu güvenliğinin kesin olarak gerekli kıldığı hallerde karar verilebilir. Küçüklerin yargılanması hakkında kanunla özel hükümler konulur. Bütün mahkemelerin her türlü kararları gerekçeli olarak yazılır.”

¹⁸² “Kimse, işlendiği zaman yürürlükte bulunan kanunun suç saymadığı bir fiilinden dolayı cezalandırılmaz.

Cezalar ve ceza tedbirleri ancak kanunla konulur.

Kimseye, suçu işlediği zaman kanunda o suç için konulmuş olan cezadan daha ağır bir ceza verilemez.

Kimse, kendisini veya kanunun gösterdiği yakınlarını suçlandırma sonucu doğuracak beyanda bulunmaya veya bu yolda delil göstermeye zorlanamaz.

Ceza sorumluluğu şahsîdir.

Genel müsadere cezası konulamaz.”

3.1.1.3. 1982 Anayasası'ndaki Düzenlemeler

1982 Anayasası, adil yargılanma hakkı ve masumiyet karinesine ilişkin içerikleri son derece kapsamlı bir şekilde düzenlemiştir. Bu düzenlemeler gerek 1924 Anayasası'ndan gerekse de 1961 Anayasası'ndan hem muhteva hem kapsam itibariyle daha geniştir. Yine 1982 Anayasası'nda ilk defa masumiyet karinesi esasları sarıh bir şekilde ifade edilmiştir. Her ne kadar daha önceki iki Anayasa metninde masumiyet karinesine hizmet eden normlar var olsa da anayasal düzeyde masumiyet karinesinin bu denli açık bir şekilde belirtilmesi oldukça önemlidir. Şüphesiz bu gelişmeler Türk hukukunun daha çağdaş ve modern bir hukuk olma yolunda ilerlediğinin ispatıdır.

1982 Anayasası adil yargılanma hakkına yönelik oldukça zengin bir içeriği sahiptir. Nitekim bu husus anayasa metninin birçok maddesinde ortaya çıkmaktadır. Muhteva itibariyle ilgili madde içeriklerine değinmek faydalı olacaktır.

İlk olarak cumhuriyetin niteliklerini düzenleyen 2. maddede¹⁸³ Türkiye Cumhuriyeti devletinin insan haklarına saygılı bir devlet olduğunun altı çizilmiş akabinde hukuka bağlılığın önemi vurgulanmıştır. Böylece daha hemen baştan devletin hukuk rotasından ayrılmayacağı ifade edilmek istenmiştir.

Kişi hürriyeti ve güvenliği başlığını içeren 19. madde yakalanma, gözaltına alınma ve tutuklanma durumuna ilişkin esaslı sanık haklarını ifade etmektedir. Böylece anayasal düzeyde kişi hürriyeti güvence altına alınarak keyfiliğin önüne geçilmiştir. Nitekim mahiyeti itibariyle bu madde adil yargılanma açısından oldukça önemlidir.

Hak arama hürriyetine yönelik normları içeren 36. madde¹⁸⁴ lafzen de adil yargılanma hakkını zikretmiştir. Madde lafzında sarıh bir şekilde adil yargılanma kelimesinin telaffuz edilmesi son derece manidardır. 2001 yılında gerçekleştirilen anayasa değişikliği ile adil yargılanma hakkı ayrılmaz bir parça olarak anayasa metnine dâhil olmuştur. Bu değişiklik ile madde metninde ifade edilen savunma kelimesinden hemen sonra “adil yargılanma hakkı” eklenmiştir. Böylece 1982 Anayasası adil yargılanma hakkına yönelik esasları tümüyle kabul etmiştir.

---

¹⁸³ “Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, milli dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk Devletidir.”

¹⁸⁴ “Herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir. Hiçbir mahkeme, görev ve yetkisi içindeki davaya bakmaktan kaçınmaz.”

“Kanuni Hâkim Güvencesi” başlığından ibaret olan 37. madde¹⁸⁵ ile tabi hâkim ilkesinin esasları çizilmiştir. Nitekim yukarıda tabi hâkim ilkesinin esasları kapsamlı bir şekilde ifade edilmişti. Tabi hâkim ilkesi adil yargılanma ilkesinin amacına hizmet eden önemli kaidelerden bir tanesidir. Bu özelliği itibarıyla anayasa metninde yer alması ehemmiyetlidir.

Anayasanın 38. maddesi¹⁸⁶ suç ve cezalara ilişkin hükümleri içermektedir. Diğer bir ifade ile madde metninde sanık hakları düzenlenmiştir. Bu kısımda düzenlenen sanık hakları, çağdaş hukuk sistemlerin ittifak içinde kabul ettikleri ve yargılamalarda tatbik edilen esaslardandır. Maddenin birinci fıkrasında suç ve cezada kanunilik ilkesi, dördüncü fıkrasında masumiyet karinesi, beşinci fıkrasında kendini ve yakınlarını suçlamaya zorlanamama, altıncı fıkrasında kanuna aykırı delil, yedinci fıkrasında ceza sorumluluğunun şahsiliği, sekizinci fıkrasında sözleşmeden doğan yükümlülüklerin yerine getirilmemesi nedeniyle hapsedilmeme hakkı, onuncu fıkrasında ölüm cezası ve genel müsadere verme yasağı, on birinci fıkrasında idarenin kişi hürriyetini sınırlandıran müeyyide uygulayamaması ve on ikinci fıkrasında vatandaşın suç sebebiyle iade edilemeyeceği düzenlenmiştir.

Anayasa, 138. maddesi¹⁸⁷ ile hâkimlerin tam bağımsızlığını düzenlemiştir. Böylece hâkimlerin kararını verirken sadece kendi vicdanları doğrultusunda hareket etmesi

---

¹⁸⁵ “Hiç kimse kanunen tabi olduğu mahkemeden başka bir merci önüne çıkarılamaz.

Bir kimseyi kanunen tabi olduğu mahkemeden başka bir merci önüne çıkarma sonucunu doğuran yargı yetkisine sahip olağanüstü merciler kurulamaz.”

¹⁸⁶ “Kimse, işlendiği zaman yürürlükte bulunan kanunun suç saymadığı bir fiilden dolayı cezalandırılmaz; kimseye suçu işlediği zaman kanunda o suç için konulmuş olan cezadan daha ağır bir ceza verilemez.

Suç ve ceza zamanaşımı ile ceza mahkûmiyetinin sonuçları konusunda da yukarıdaki fıkra uygulanır.

Ceza ve ceza yerine geçen güvenlik tedbirleri ancak kanunla konulur.

Suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar, kimse suçlu sayılamaz.

Hiç kimse kendisini ve kanunda gösterilen yakınlarını suçlayan bir beyanda bulunmaya veya bu yolda delil göstermeye zorlanamaz.

Kanuna aykırı olarak elde edilmiş bulgular, delil olarak kabul edilemez.

Ceza sorumluluğu şahsîdir.

Hiç kimse, yalnızca sözleşmeden doğan bir yükümlülüğü yerine getirememesinden dolayı özgürlüğünden alıkonulamaz.

Ölüm cezası ve genel müsadere cezası verilemez

İdare, kişi hürriyetinin kısıtlanması sonucunu doğuran bir müeyyide uygulayamaz. Silahlı Kuvvetlerin iç düzeni bakımından bu hükme kanunla istisnalar getirilebilir.

Uluslararası Ceza Divanına taraf olmanın gerektirdiği yükümlülükler hariç olmak üzere vatandaş, suç sebebiyle yabancı bir ülkeye verilemez.”

¹⁸⁷ “Hâkimler, görevlerinde bağımsızdırlar; Anayasaya, kanuna ve hukuka uygun olarak vicdanî kanaatlerine göre hüküm verirler.

Hiçbir organ, makam, merci veya kişi, yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hâkimlere emir ve talimat veremez; genelge gönderemez, tavsiye ve telkinde bulunamaz.

Görülmekte olan bir dava hakkında Yasama Meclisinde yargı yetkisinin kullanılması ile ilgili soru sorulamaz, görüşme yapılamaz veya herhangi bir beyanda bulunulamaz.

gerektiğinin altı çizilmiştir. Hiçbir kişi veya kurum yargı yetkisi kullanılırken hâkimlere emir, talimat ve direktif veremez. Bu meyanda hâkimlerin bağımsız olması adil yargılanma ilkesinin vücut bulması açısından elzemdir.

Son olarak adil yargılanma ilkesinin parçalarından olan “Yargılamanın Aleniliği İlkesi” anayasanın 141. maddesinde¹⁸⁸ belirtilmiştir. Maddenin devamında mahkemece hükmolunan kararların gerekçeli olarak yazılması hali benimsenmiştir. Bununla birlikte yine adil yargılanma hakkının en önemli parçalarından biri olan makul sürede yargılanma hakkı maddenin dördüncü ve son fıkrası ile düzenlenerek hukuken hayat bulmuştur.

1982 Anayasası, iki maddesi ile doğrudan masumiyet karinesine yönelik normlar ihdas etmiştir. Bunlardan ilki anayasanın 15/2. maddesi¹⁸⁹ iken ikincisi 38/4. maddesidir.¹⁹⁰ 15. maddenin başlığı “Temel Hak ve Hürriyetlerin Kullanılmasının Durdurulması” olup, hangi hallerde birtakım hakların sınırlandırılacağı izah edilmiştir. Nitekim sınırlama sebepleri de tahdidi bir şekilde ifade edilerek savaş, seferberlik ve olağanüstü haller olarak sayılmıştır. İşte bu sınırlama sebepleri¹⁹¹ dâhil olmak üzere mahkemece kesin bir hüküm ile suçluluğu kanıtlanmayan bir şahsın suçlu olarak ifade edilemeyeceği vurgulanmıştır. Böylece masumiyet karinesi, dokunulamayan ve dahi vazgeçilmesi mümkün olmayan bir çekirdek hak olarak benimsenmiştir.

15. maddenin aksine 38. madde kazuistik metinlerden uzak durarak dördüncü fıkrası ile doğrudan masumiyet karinesine işaret etmiştir. Fıkranın başında veya sonunda masumiyet karinesi esas dışıda başkaca bir norm ihdas edilmemiştir. Fıkra doğrudan

---

Yasama ve yürütme organları ile idare, mahkeme kararlarına uymak zorundadır; bu organlar ve idare, mahkeme kararlarını hiçbir suretle değiştiremez ve bunların yerine getirilmesini geciktiremez.”

¹⁸⁸ “Mahkemelerde duruşmalar herkese açıktır. Duruşmaların bir kısmının veya tamamının kapalı yapılmasına ancak genel ahlâkın veya kamu güvenliğinin kesin olarak gerekli kıldığı hallerde karar verilebilir.

Küçüklerin yargılanması hakkında kanunla özel hükümler konulur.

Bütün mahkemelerin her türlü kararları gerekçeli olarak yazılır.

Davaların en az giderle ve mümkün olan süratle sonuçlandırılması, yargının görevidir.”

¹⁸⁹ “Birinci fıkra da belirlenen durumlarda da savaş hukukuna uygun filler sonucu meydana gelen ölümler dışında, kişinin yaşama hakkına, maddî ve manevî varlığının bütünlüğüne dokunulamaz; kimse din, vicdan, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz ve bunlardan dolayı suçlanamaz; suç ve cezalar geçmişe yürütülemez, suçluluğu mahkeme kararı ile saptanıncaya kadar kimse suçlu sayılamaz.”

¹⁹⁰ “Suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar, kimse suçlu sayılamaz.”

¹⁹¹ Sınırlamanın hangi ilkeleler çerçevesinde yapılacağı doğrudan Anayasanın 13. maddesinde belirtilmiştir. Bahsedilen ilkeleler şu başlıklar altında ifade edilebilir. Sınırlamanın kanuniliği ilkesi, sınırlamanın nedene bağlı olması ilkesi, sınırlamanın haklarının özüne dokunmaması ilkesi, sınırlamanın ölçülük ilkesine uygun olması, sınırlamanın demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı olmaması, sınırlamanın anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olması, sınırlamanın laik cumhuriyetin gereklerine aykırı olmaması. Sınırlandırma ilkelelerine ilişkin detaylı açıklama için bkz. Anayurt, 2022, s. 236-244.

masumiyet karinesi ile ilişkilidir. “Suç ve Cezalara İlişkin Esaslar” başlığını taşıyan madde masumiyet karinesi esaslarını kabul ederek sanık hakların kuvvetlenmesi için son derece büyük bir katkı yapmıştır. Esasen fıkranın bağımsız bir ifade ile masumiyet karinesini düzenlemesi bir yandan AİHS’nin normlarına bağlılığını göstermektedir. AİHS 6/2. maddesinde doğrudan ve bağımsız bir şekilde masumiyet karinesine yönelik bir norm ihdas etme yolunu seçmiştir. Tüm bu anlatılanlar ışığında şu ortaya çıkmaktadır ki Türk hukuku haktan, hukuktan ve özgürlükten asla taviz vermeyecektir.

3.1.2.5271 Sayılı Ceza Muhakemeleri Kanununda Yer Alan Düzenlemeler

1982 Anayasası’nın ilk halinde adil yargılanma ilkesine ilişkin kapsamlı normların mevcut olduğu bilinmektedir. Bununla birlikte 2001 yılında yapılan anayasa değişikliği neticesinde adil yargılanma hakkının lafzen de anayasa metnine dâhil edilmesiyle birlikte Türk hukuku açısından adil yargılanma hakkı vazgeçilmesi mümkün olmayan bir kaide olarak yerleşmiştir. Masumiyet karinesinin de ilk defa 1982 Anayasası’nın 15/2. ve 38/4. maddelerinde yer alması hukuk açısından son derece büyük kazanımların elde edilmesine zemin hazırlamıştır. Mamafih Türk anayasa hukukunda yaşanan bu gelişmelerde AİHS’nin 6. maddesinde düzenlenen normların etkisi oldukça büyüktür.

Normlar hiyerarşisinin en tepesinde yer alan anayasa metninde her iki hakkında da ayrı ayrı düzenlemesi elbette hâlihazırda tatbik edilen CMK’yı da derinden etkilemiştir. 5271 sayılı CMK 04.12.2004 tarihinde kabul edilmiş, mükerrer Resmî Gazete’nin 25673 sayında¹⁹² yayımlanarak 01.06.2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Gerek adil yargılanma hakkına yönelik gerekse de masumiyet karinesine ilişkin kurallar CMK bünyesinde vazedilmiştir.

5237 sayılı CMK, adil yargılanma hakkı ile ilgili olarak maddelerinde şu unsurları düzenlemiştir:

- a. Tabi hâkim ilkesine bağlı kalınarak önceden ve yasa ile kurulmuş bir mahkemede yargılanma hakkı,
- b. Bağımsız ve tarafsız olan mahkemede yargılanma hakkı,
- c. Hakkaniyete uygun bir şekilde yargılanma hakkı,
- d. Yargılamanın aleni olarak sürdürülmesi,
- e. Makul sürede yargılanma hakkı,

¹⁹² <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/12/20041217.htm>, e.t:15/10/2023

5237 sayılı CMK’da yer alan masumiyet karinesine ilişkin temel unsurlar ise şu şekilde sayılabilir: Şüpheden sanık yararlanır ilkesi, susma hakkı ve hukuka aykırı delillerin yargılamada kullanılmamasıdır. Nitekim bu unsurlara ilişkin detaylı açıklamalar tezin ilk bölümünde ifade edilmiştir.

3.2. Hak İhlalleri

Tezin birinci ve ikinci bölümünde çalışmanın amacına hizmet etmek amacıyla adil yargılanma hakkının ve masumiyet karinesinin ehemmiyeti izah edilmiştir. Yine tarihsel süreç içinde her iki hakkın gelişimine vurgu yapılmıştır. Şüpheli bulunmamaktadır ki gerek adil yargılanma hakkı gerekse de masumiyet karinesi bireylerin güçlü devlet otoritesi karşısında haklarını savunabilmeleri açısından hayati bir önem taşımaktadır. Bunun önemini kavrayan modern hukuk devletlerinde her iki hak sağlam temellere oturtularak güvence altına alınmıştır. Böylece hak ihlallerinin önüne geçilmek istenmiştir.

Ne yazık ki gerek dünyada gerekse de ülkemizde hak ihlallerine yönelik şikâyetler devam etmektedir. Türkiye’nin de yargılama yetkisini kabul ettiği AİHM önünde 2022 yılı itibariyle tüm ülkeler aleyhine yapılan başvuru sayısı 2021 yılına nazaran yüzde 6,41 artarak 74.650 olmuştur. Nitekim 2018 yılından itibaren her geçen yıl AİHM’ye yapılan başvurular tüm ülkeler açısından artmaktadır. 2002 ile 2022 yılları arasında Türkiye aleyhine yönetilen başvurulardan 119016 başvuru sonuçlandırılmıştır. Karar verilen başvurulardan 3224 tanesinde hak ihlali kararı verilmiştir. Böylece ihlal kararı verilen dosya sayısının, sonuçlanan toplam başvuru sayısına oranı yüzde 2,71’dir. Yıllara göre Türkiye aleyhine AİHM nezdinde yapılan başvuruların sayısı şu şekildedir. 2012 yılında 16876, 2013 yılında 10391, 2014 yılında 9488, 2015 yılında 8446, 2016 yılında 12575, 2017 yılında 7518, 2018 yılında 7107, 2019 yılında 9257, 2020 yılında 11750, 2021 yılında 15251 ve 2022 yılında 20100 başvuru yapılmıştır. 2022 yılı itibariyle aleyhine başvuru yapılan ülkeler sıralamasında Türkiye Cumhuriyeti birinci olurken ikinci devlet Rusya, üçüncü devlet ise Ukrayna olmuştur. 2022 yılı içinde AİHM, Türkiye aleyhine yapılan başvurulardan 7245 başvuru hakkında karar vermiştir. Bu kararlardan 73 tanesinde hak ihlali kararı çıkmış geriye kalan başvurular hakkında

ise ihlalin olmadığı kararı, düşme kararı ve birtakım nedenlerden ötürü kabul edilemezlik kararları verilmiştir.¹⁹³

Bu bölümde Türkiye Cumhuriyeti tarihinde yaşanan ve ağır hak ihlallerinin meydana geldiği davalar olan Yassıada Yargılamaları, Ergenekon Davası, Balyoz Davası ve Morbeyin Hadisesi incelenecektir. Dava dosyalarının kapsamı karşısında tezin kapsam ve muhtevası gereği şüphesiz ki tüm yargılama safahatını izah etme imkânı bulunmamaktadır. Bu nedenle adil yargılanma ilkesi ve masumiyet karinesi esas alınarak davaların incelenmesi tezin amacına uygun sadelikte anlatılmaya çalışılmıştır.

3.2.1.Yassıada Yargılamaları

Türkiye Cumhuriyeti tarihinde yaşanmış en önemli hadiselerden bir tanesi de Yassıada Yargılamaları'dır. Aradan geçen 60 yılı aşkın zaman zarfında bu dava menfi bir hadise olarak milletin fikriyatından hiç silinmemiş ve dava sürecinde yaşanan mağduriyetler yürekleri kavurmuştur. Ne yazık ki dava neticesinde ülkenin seçilmiş Başbakanı darağacına gönderilmiş ve cumhuriyet tarihinde ilk defa bir başbakan ve iki bakan son nefeslerini idam sehpasında vermek durumunda kalmıştır. Bununla birlikte Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Genelkurmay Başkanı Rüştü Erdelhun Paşa hakkında da idam cezaları verilmiştir. Neyse ki her iki şahsın idam cezası daha sonra hapis cezasına dönüştürülmüştür. Yassıada Yargılamalarını anlayabilmek açısından öncelikle yaşanan süreci kısaca izah etmek gerekmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti, 27 Mayıs 1960 tarihinde ilk defa bir darbe ile karşı karşıya kalmıştır. Türk Silahlı Kuvvetleri darbenin başarılı olması nedeniyle yönetime el koymuş ve meşru hükümeti hal etmiştir. Cunta idaresi ülkenin yönetimini bütünüyle eline almış ve tek karar merci haline gelmiştir. İşte bu ortamda sabık iktidar partisi olan Demokrat Parti üyelerinin, seçilmiş meşru hükümetin, cumhurbaşkanının ve bürokrasinin bazı mensuplarının yargılamalarının yapılması maksadıyla cunta idaresince Yassıada seçilerek bu yerde olağanüstü bir mahkeme kurulmuştur. Yapılan yargılamaların yapıldığı adanın ismi de tarihi davanın ismini oluşturmuştur. Yassıada'da kurulan mahkemenin olağanüstü bir mahkeme olduğundan şüphe duyulmamaktadır. Bu mahkemede yargılama usulü olarak o tarihte yürürlükte olan ceza

---

¹⁹³İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi 2022 Yılı İstatistikleri Değerlendirme Notu, <https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/30012023154109aihm%20de%20C49Ferlendirme%20notu%202022.pdf>, e.t: 24.10.2023

normlarını esas alınacağı belirtilmiştir. Duruşmalar 14 Ekim 1960 tarihinde başlamıştır.¹⁹⁴ Toplamda 19 dava açılarak yargılamalar sürdürülmüştür.¹⁹⁵

1. Köpek Davası
2. 6-7 Eylül Olayları Davası
3. Bebek Davası
4. Vinylex Ortaklığı Davası
5. Zimmet ve İrtikâp Davası
6. Arsa Satışı Yolsuzluğu Davası
7. İpar Transport Şirketi Döviz Kaçakçılığı Davası
8. Değirmen Davası
9. Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanununa Aykırı Hareket Davası
10. Örtülü Ödenek Davası
11. Radyo Davası
12. Topkapı Olayları Davası
13. Çanakkale İskele ve Geyikli 31. Kilometre Olayları Davası
14. Kayseri Olayları Davası
15. Demokrat İzmir Gazetesi Davası
16. 27-28 Nisan İstanbul ve Ankara'da Üniversite Olayları Davası
17. İstimlak Yolsuzluğu Davası
18. Vatan Cephesi Davası
19. Anayasal düzeni İhlal, Yasama Organının Fonksiyonlarını Yerine Getirmesini Engelleme Davası.

Yassıda Yargılamalarında, adil yargılanma hakkı ve masumiyet karinesine yönelik hak ihlallerinin oluştuğu kısımlar aşağıda açıklanmıştır.

- a. “Kanun makale şamil olmaz.” kaidesi evrensel ceza kaidelerinden bir tanesi olduğu halde ne yazık ki Yassıda Yargılamalarında bu ilke dikkate alınmayarak tersine düzenlemeler yapılmıştır. Sıddık Sami Onar başkanlığındaki profesörler heyeti yürürlükteki Türk Ceza Kanunu'nun 146. maddesini yeterli görmeyerek ceza kanununun ağırlaşması gerektiğine dair ittifak etmişlerdir. Bu kapsamda heyetçe daha ağır ceza normu içeren bir kanun teklifi

---

¹⁹⁴ Ahmet Gökcen/Ertuğrul Ünal, “27 Mayıs 1960 Tarihinde Yürürlükte Olan Ceza Mevzuatımız ve Evrensel Hukuk Bağlamında Yassıda Yargılamaları”, **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, C. 28, S. 1, İstanbul 2022, s. 134-138.

¹⁹⁵ Görülen 19 davaya ilişkin detaylı bilgi için bkz. Atiye Emiroğlu, “27 Mayıs 1960 İhtilali ve Demokrat Parti'nin Tasfiyesi”, **Selçuk Üniversitesi Kadınhanı Faik İçil Meslek Yüksekokulu Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi**, C. 1, S. 1, Konya 2011, s. 20-24.

hazırlanmış bunun ile de yetinilmeyerek kanunun geçmişi de kapsayacak şekilde uygulanması gerektiği ifade edilmiştir. Maatteessüf bu teklif Milli Birlik Komitesince yıldırım hızıyla kabul edilerek yasalaşmıştır. İş bu durumun daha yargılama başlamadan yapıldığı hususu nazara alındığında mahkemede yargılanan sanıklar aleyhine ne gibi ağır hak ihlallerinin oluşmasına sebebiyet verdiği tereddüt bulunmamaktadır. Söz konusu teklifi hazırlayan akademisyenler şu isimlerden oluşmaktadır. Sıddık Sami ONAR, İlhan ARSEL, Faruk EREM, İsmet GİRİTLİ, Burhan KONİ, Nurullah KUNTER, Bahri SAVCI, Tarık TUNAYA, Muammer AKSOY, Sulhi DÖNMEZER, Sahir ERMAN, Feyyaz GÖLCÜKLÜ, Hüseyin Nail KUBALI, Ragıp SARICA, Naci ŞENSOY, Hıfzı Veldet VELİDEDEOĞLU.¹⁹⁶

- b. Yassıada da esasen olağanüstü bir yargı erki ihdas edilmiştir. Suç isnadına konu teşkil eden fiillerden önce hukuk düzeninde var olmayan bir mahkeme darbe sonrası işler hale getirilmiştir. İstiklal Mahkemeleri örneğinde olduğu gibi tabi hâkim ilkesi çiğnenerek sanıklarca işlenen fiillerden önce hukuk düzeninde mevcut olmayan bir mahkeme önünde yargılama faaliyetleri sürdürülmüştür. Böylece adil yargılanma ilkesi ve masumiyet karinesi ayaklar altına alınmıştır.
- c. Sanıklar ile müdafilerin görüşmeleri ne yazık ki adeta bir göz hapsi şeklinde gerçekleşmiştir. Şöyle ki sanıklar savunmalarını hazırlamak üzere müdafiler ile bir araya geldiklerinde esasen kimsenin göremeyeceği ve dahi duyamayacağı bir ortamda görüşmelerini gerçekleştirmeleri gerektiği halde bu kaide bütünüyle terk edilerek sanıklara ve avukatlara askerler refakat etmişlerdir. Nitekim sabık başbakanın avukatı Burhan APAYDIN bu duruma çok ciddi eleştirilerde bulunarak mahkemede itirazlarını ifade etmiştir.¹⁹⁷ Sanıkların avukatları ile olan görüşmeleri asker marifetiyle izlenmesi bile başlı başına ağır hak ihlalleri oluşturduğu ortada iken bunun ile yetinilmemiş avukat ve sanık görüşmelerine zamansal açıdan da süre sınırlamaları getirilmiştir. Mahkeme dosyasının binlerce sayfa evrak ve belgeden teşekkül olması bu haliyle esaslı bir savunma hazırlayabilmenin saatler hatta günler alabileceği bir ortamda üstelik yargılama neticesinde sanıkların idam cezası ile karşı karşıya kalma ihtimali birlikte değerlendirildiğinde sanık ve avukatlarına görüşme için ayrılan 20-30 dakika

---

¹⁹⁶ Haydar Fevzi Erer, **Darbenin Ellinci Yılında Tekin Erer'den Yassıada ve Sonrası**, 1. Baskı, 47 Numara Yayıncılık, İstanbul 2010, s. 203-206.

¹⁹⁷ Erer, s. 269.

gibi komik sürelerin ne denli yetersiz olduğu ortadadır. Yaşanan tüm bu hadiseler bir kez daha göstermektedir ki hak ihlallerinin önüne geçilmesinin en önemli yollarından bir tanesi de savunma makamının güçlendirilmesi ve saygın bir konuma erişmesidir. Savunma makamını temsil eden avukatlar yargıçlar ve savcılar ile eşit haklara pratikte de kavuştuğu gün mutlak manada silahların eşitliği sağlanacak ve adalet yerini tam anlamı ile bulacaktır.

- d. Adil yargılama ilkesinin en önemli unsurlarından bir tanesi de aleni yargılama hakkıdır. Ne yazık ki bu hak Yassıada Yargılamalarında sanıkların elinden alınmıştır. Yargılamaları halkın izlemesine izin verilmemiştir. Bir şekilde yargılamaları izlemeye katılan kişilerde katı birtakım şartlar aranmıştır. Böylece yargılamalar sürdürülürken adeta milletten saklanarak faaliyetler icra edilmiştir.
- e. Yukarıda ismi zikredilen ve Yassıada Yargılamasına konu teşkil eden 19 davadan bir tanesi olan “Anayasal Düzeni İhlal, Yasama Organının Fonksiyonlarını Yerine Getirmesini Engelleme” davasının dayanağını Demokrat Parti milletvekillerinin TBMM’de kabul edilen birtakım kanunlar lehine kullandıkları oylar (Cumhuriyet Halk Partisi’nin mallarına el konulması, Kırşehir’in ilçe yapılması, 25 yılını tamamlayan hakimlerin emekliye ayrılmasına yönelik çıkarılan kanun, seçim kanununun değiştirilmesi, toplantı ve gösteri yürüyüşünü kısıtlayıcı normların ihdas edilmesi, TBMM de kurulan tahkikat komisyonu, tahkikat komisyonuna verilen olağanüstü yetkiler ve söz konusu yetkiler ile anayasanın ilgasına teşebbüs edilmesi) oluşturmaktadır. Darbe öncesi yürürlükte olan 1924 Anayasası’nın 17. maddesi¹⁹⁸ doğrudan yasama sorumsuzluğu ile ilgilidir. Anayasanın açık ve amir hükmü ortada iken sudan sebepler ile sanıkların cezaya mahkûm edilmesi kanaatimizce asıl anayasa aykırılık halini oluşturmuştur.
- f. Maalesef daha en başından itibaren Yassıada Yargılamalarında masumiyet karinesi hiçe sayılmıştır. Bunun en önemli kanıtı ise daha yargılamanın hemen başında sanıkların suçlu olarak değerlendirildiği izlemi gerek yargılamayı sürdüren mahkemece gerek cunta idaresince gösterilmiştir. Profesörler heyetinin

---

¹⁹⁸ “Hiçbir mebus Meclis dâhilindeki rey ve mütalâasından ve beyanatından ve Meclisteki rey ve mütalâasının ve beyanatının Meclis haricinde irat ve izharından dolayı mesul değildir. Gerek intihabından evvel gerek sonra aleyhine cürüm isnat olunan bir mebusun maznunen isticvabı veya tevkifi veyahut muhakemesinin icrası Heyeti Umumiyenin kararına menuttur. Cinaî cürmü meşhut bundan müstesnadır. Ancak bu takdirde makamı aidi Meclisi derhal haberdar etmekle mükelleftir. Bir mebusun intihabından evvel veya sonra aleyhine sâdir olmuş cezai bir hükmün infazı mebusluk müddetinin hitamına talik olunur. Mebusluk müddeti esnasında mürruru zaman cereyan etmez.”

sunduğu kanun teklifi ile kanunların geçmişe yürüyeceğine dair düzenlemenin Milli Birlik Komitesince derhal kabul edilmesi ve ölüm cezasının 65 yaşını geçen bireylere uygulanamayacağına dair normun yürürlükten kaldırılması en başından beri peşin hükmü ortaya koymaktadır.

Darbenin ardından 60 yıl sonra TBBM tarafından çok önemli bir kanun yasalaşmıştır. Bu kanun adil yargılanma ilkesi ve masumiyet karinesine geç de olsa hizmet eden bir normdur. Mükerrer Resmî Gazete'nin 01 Temmuz 2020 tarih ve 31172 sayısının yasama bölümünde 7248 sayılı kanun olan 1924 Tarih ve 491 Sayılı Teşkilâtı Esasiye Kanununun Bazı Hükümlerinin Kaldırılması ve Bazı Hükümlerinin Değiştirilmesi Hakkında Geçici Kanunun Bazı Hükümlerinin Yürürlükten Kaldırılması ve Neden Olunan Mağduriyetlerin Giderilmesi Hakkında Kanun yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Kanun ile birlikte Yüksek Adalet Divanının verdiği kararlar hükümsüz kabul edilmiş ve ceza kararlarının adli sicilden silinmesi Adalet Bakanlığınca resen yapılacağı ifade edilmiştir. Müsadereye tabi tutulan eşya sahiplerine ilişkin maddi zararların ve manevi zararların hazine tarafından karşılanacağı belirtilmiştir. 7248 sayılı Kanun kanaatimizce Yassıada Yargılamalarında çok uzun yıllar sonra yürürlüğe girmesine rağmen cunta idaresi ile hesaplaşmak noktasında gayet yerinde bir kanun olmuştur.

Geçen zaman zarfında rahmetli Başbakan Adnan Menderes halkın gönlüne taht kurmuş iken darbeciler lanet ile anılmaya devam edilmektedir. Unutulmamalıdır ki demokrasiden hiçbir zaman dönüş mümkün olmamakla birlikte millet iradesini sekteye uğratacak bir gücünde kabulü mümkün değildir.

3.2.2. Ergenekon Davası

Geçtiğimiz on yılda ülke gündemini etkileyen en önemli hadiselerden biri de Ergenekon Davası'dır. Ergenekon soruşturması 12 Temmuz 2007 tarihinde İstanbul ilinin Ümraniye ilçesinde bulunan bir gecekondu da 27 adet el bombasının bulunması ile başlamıştır. Söz konusu bombaların sahibi emekli astsubay Oktay Yıldırım olarak ileri sürülmüştür. Soruşturmanın ilerlemesi ile 27 Temmuz 2007 tarihinde yapılan operasyon ile Oktay Yıldırım, Türk Ortodoks Kilisesi sözcüsü Sevgi Erenerol, Avukat Kemal Kerinçsiz, gazeteci yazar Güler Kömürcü, Sedat Peker, Taner Ünal, Fuat Turgut, Sami Hoştan ve daha pek çok kişi gözaltına alınmıştır. Nitekim gözaltı dalgası bunun ile sınırlı kalmamış ve artarak devam etmiştir. Gözaltına alınanlar arasında toplumun değişik kısımlarından bireyler olduğu gibi çeşitli mesleklerden insanlar da

yer almıştır. İlerleyen zamanlarda hazırlanan yaklaşık yirmi iddianame Ergenekon Davası olarak nitelendirilen dosyada birleştirilmiştir. İddianamelerden ilki 14 Temmuz 2008 tarihinde İstanbul 13. Ağır Ceza Mahkemesine gönderilmiştir. Söz konusu iddianame mahkeme heyetince 25 Temmuz 2008 tarihinde kabul edilerek kovuşturma safhasına geçilmiştir. İlk iddianame yaklaşık 2500 sayfadan ibaret olup ilk duruşma 20 Ekim 2008 tarihinde görülmüştür. İlk iddianamenin muhtevasına bakıldığından Ergenekon, “terör örgütü” olarak nitelenmiştir.¹⁹⁹ Mensuplarına ise darbe teşebbüsü suçlaması isnat edilmiştir. Dosyada yargılanan en tanınmış simalar şu kişilerdir: Emekli Jandarma Genel Komutanı Org. Şener Eruygur, emekli 1. Ordu Komutanı Org. Hurşit Tolon, Cumhuriyet Gazetesi Ankara temsilcisi Mustafa Balbay, Ankara Ticaret Odası Başkanı Sinan Aygün, Sedat Peker, Veli Küçük, Kemal Kerinçsiz, gazeteciler Tuncay Özkan, Hikmet Çiçek, Deniz Yıldırım, İşçi Partisi Genel Başkanı Doğu Perinçek ve yazar İlhan Selçuk...

Ergenekon yargılamaları öylesine genişlemişti ki toplumun çok farklı kesimlerinde bulunan ve birbirlerini hiç tanımadıklarını söyleyen insanlar aynı dava dosyasında yer alır hale gelmişti. Kısaca davanın muhtevasını ve sürecini yukarıda arz edilen hususlar oluşturmaktadır.²⁰⁰

Yargıtay'ın bozma kararı²⁰¹ sonrası dosyanın tekrar bidayet mahkemesine tevdi ile yapılan duruşmada Ergenekon Davası'nda nihayete erilerek mahkemece hüküm verilmiştir. Süreç içerisinde birtakım sanıklar hakkında verilen beraat, görevsizlik ve düşme kararları sonrasında dosyada 235 sanık (başlangıçta sanık sayısı 274'tü) kalmıştır. Söz konusu mahkeme kararı 235 kişi hakkında verilmiştir. Hükme göre 203 sanık hakkında beraat kararı, 29 sanık hakkında HAGB dâhil ceza hükmü, 2 sanık hakkında düşme kararı ve 1 sanık hakkında da tefrik kararı verilmiştir. Kararın en dikkat çekici tarafı ise dosyada yer alan tüm sanıkların yani 235 kişinin de Ergenekon Silahlı Terör Örgütü ile ilgili, "silahlı örgüt kurmak ve yönetmek, silahlı terör örgütüne üyelik, yardım ve yataklık" suçlamasından beraat etmiş olmalarıdır.²⁰²

Ergenekon Davası, birtakım kişilerin silahlı terör örgütü kurduklarından bahisle meşru hükümeti devirmek gayesinde olduklarını iddia eden bir iddianame ile

---

¹⁹⁹ Mustafa Koç/Muhammed Sarıkaya, “Ergenekon Davası”, **Birlik Dergisi**, C. 36, S. 222, Ankara 2018, s. 5-6.

²⁰⁰ https://www.bbc.com/turkce/ozeldosyalar/2013/02/130217_rengin_ergenekon, e.t:04/11/2023

²⁰¹ Yargıtay 16. Ceza Dairesi., T. 21/04/2016, E. 4672, K. 2330, Kaynak: <https://karararama.yargitay.gov.tr/>, e.t:22/01/2024.

²⁰² <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/ergenekon-davasinda-karar-aciklandi/1520299>, e.t:04/11/2023

başlamıştır.²⁰³ Yargılamanın nihayet bulması ile böyle bir örgütün var olmadığı ve iddiaların sözde iddialar olduğu açığa çıkmıştır. Kamuoyunda davanın etkisi öylesine büyük olmuştur ki süreç içerisinde gazetelerde, televizyonlarda ve dergilerde günlerce söz konusu davadan bahsedilmiştir. Ergenekon Davası gerek muhtevası itibariyle gerekse de sanıkların maruz kaldığı hak ihlalleri üzerinden sıklıkla eleştirilmiştir. Yargıtay'ın bozma kararında değinilen ihlaller başlıklar halinde şu şekilde sıralanabilir:

- a. Gerekçeli kararın bir hafta içinde savunma yapılacak bir hacimde olması gereği
- b. Hakkaniyete uygun yargılanma hakkı
- c. İddia tanıklarına soru sorma hakkı
- d. Makul sürede yargılanma hakkı
- e. Müdafî yardımından yararlanma hakkı
- f. Silahların eşitliği ilkesi
- g. Suçlamayı öğrenme hakkı
- h. Yargı yerinin bağımsızlığı ve tarafsızlığı ilkesi

Ergenekon yargılamalarında, adil yargılanma hakkı ve masumiyet karinesine yönelik hak ihlallerinin olduğu kısımlar aşağıda izah edilmeye çalışılmıştır.

- a. Adil yargılanma hakkının olmazsa olmaz kaidelerinden bir tanesi de sanıkların tarafsız ve bağımsız mahkeme önünde yargılanma hakkıdır. Bu kaideye uyulmaması halinde hak ihlalinin oluşması kaçınılmazdır. Ergenekon Davası'nda ne yazık ki bu kaide göz ardı edilmiştir. Dosyada soruşturma safahatında vazife alan ve dahi aynı kişilerden ibaret olan kolluk görevlilerinin, Türkiye'nin birçok farklı noktasında yapılan operasyonlarında vazife almaları yine bilgi ve belgelerin bahsedilen bu şahıslarca tutanaklara geçirilmesi, cumhuriyet savcılarının esasen Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 122. maddesine aykırı bir şekilde oluşturulan tutanaklara şüphe ile yaklaşmaları gerekirken doğrudan güvenme yolunu tercih ederek iddianameye ve kovuşturma evresinde sunulan mütalaaya konu etmeleri, kovuşturmayı yürüten yargıçların ise savunmanın itirazları karşısında söz konusu itirazları görmezden gelerek ısrarla usul ve yasaya aykırı olan kanıtlara göz yumması, bununla birlikte birçok delilin sahteliğinin tespiti karşısında delillerin hükme esas alınması ve bu haliyle maddi

---

²⁰³ Orta Asya Kafkaslar Enstitüsü ve İpek Yolu Çalışmaları Programı. (2010, Mart). **Gerçek ile Fantezi Arasında: Türkiye'nin Ergenekon Soruşturması.** Gareth H. Jenkins. https://www.silkroadstudies.org/resources/pdf/SilkRoadPapers/2009_08_SRP_Jenkins_Turkey-Ergenekon_TK.pdf, e.t:11/12/2023

gerçekliğin ortaya çıkmasının engellenmesi hâkimlerin tarafsızlığını sekteye uğratmıştır.²⁰⁴ Anlatılan bu madde uygulayıcılar konumunda bulunan hâkim, savcı ve avukatlara yönelik ciddi hukuki eğitimlerin verilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Söz konusu eğitimler yapmak için yapılmaktan ziyade gerçekten amaca hizmet edecek muhteva derinliğine sahip olmalıdır. Nitekim gerek Adalet Akademisi gerekse de Türkiye Barolar Birliği bu eğitimleri verebilecek imkana sahiptir.

- b. AİHS, 6. madde ile adil yargılanma ilkesinin unsurlarından bir tanesi olan makul sürede yargılanma hakkına dikkat çekmiştir. Bu ilkenin esas muradı yargılamanın sürüncemede bırakılmayarak hak aramanın kolaylaşmasını sağlamaktır. Nitekim makul sürede yargılanma hakkı en çok da ceza hukuku açısından ehemmiyet arz etmektedir. Şöyle ki tutuklu bir kişinin yargılanmasının yıllar sürdüğünü ve yargılama nihayetinde o kişinin beraat ettiğini varsaydığımızda insan hayatı açısından çok önemli sayılan yılların heba olacağı ortadadır. Bu haliyle makul sürede yargılanma hakkı hayati bir öneme sahip olup adil yargılanma ilkesinin ayrılmaz bir parçasıdır. Ne yazık ki Ergenekon Davası'nda makul sürede yargılanma hakkı ihlal edilmiştir. Yargılamayı sürdüren merciler, davayı makul sürede nihayete erdirecek tedbirleri alması gerekirken maalesef lüzumlu hassasiyet ve özen gösterilmediğinden yargılama yıllar sürmüştür. Bilindiği üzere dosya binlerce sayfadan teşekkül olup dosyada yargılanan onlarca sanık bulunmaktadır. Bu haliyle aralarında gerçekten hukuki ve fiili irtibat bulunmayan dosyalar birleştirilerek yargılama sebepsiz uzatılmıştır. Birleşen dosya sayısı yaklaşık yirmi tanedir. Bununla birlikte bir kısım sanıklar açısından kovuşturma aşaması devam ederken bazı şüpheliler açısından daha yeni soruşturma safahatına başlanmıştır. Böylece kovuşturma aşamasında yargılanması devam eden sanıkların makul sürede yargılanma hakkı ellerinden alınmıştır.²⁰⁵
- c. Adil yargılanma ilkesinin tam olarak korunabilmesi açısından sanıkların yargılanmasının hakkaniyete uygun bir şekilde gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Ergenekon Davası'nda onlarca sayfadan teşekkül gerekçeli kararın bir hafta gibi kısa bir süre içerisinde sanıklarca incelenerek temyiz

---

²⁰⁴ Celal Ülgen, **Yargıtay 16. Ceza Dairesi Ergenekon Davası Bozma Kararı**, 1. Baskı, İstanbul Barosu Yayınları, Kasım 2016, s. 159.

²⁰⁵ Ülgen, s. 159-160.

kanun yoluna başvurma hakkını kullanması çok da olanaklı değildir. Bu nedenle gerekçeli kararda gereksiz ve lüzumsuz bölümler çıkarılmalı, yargılama safahatında delil olarak nitelendirilemeyen belge ve bilgilere değinilmemeli, daha önce iddianamede vurgulanan beyanlar tekrar edilmemelidir. Tüm bu hususlar gerekçeli kararın sanıklarca anlaşılıp gerekli başvuru yapmaları noktasında çıkmaza sürüklemiştir. Bu haliyle ortada çok ciddi bir hak ihlali meydana gelmiştir.²⁰⁶ Sanıkların ifade ve sorgularında CMK 147. ve 148. madde de düzenlenen esaslara uyulmayarak kesinti olmaksızın, gereğinden uzun hatta gece yarısına kadar ve elverişsiz koşullarda ifadeler alınarak ciddi hak ihlallerine zemin hazırlanmıştır. Kovuşturma safahatında disiplin nedenleri gerekçe gösterilerek salon dışına çıkarılan sanıkların tekrardan yerlerine alındıklarında yokluklarında yapılan işlemler gerek kendilerine gerekse de müdafilerine okunmaları gerekirken bu husus da bütünüyle terk edilerek hakkaniyete uygun olmayan bir yargılamaya yapılmıştır. Tüm bunlar ile birlikte suçun bazı sanıklar açısından vasıf ve mahiyetin değişmesi karşısında sanıklara mahkemece ek savunma hakkı verilmesi gerektiği halde ek savunma hakkına riayet edilmemesi bariz bir şekilde sanıkların adil yargılanma haklarını ellerinden almıştır.²⁰⁷

- d. Dosyada vazife alan hâkim ve savcılarının tarafsızlığı her daim sorgulanmıştır. Nitekim geçtiğimiz yıllarda yargılamayı sürdüren dosya hâkim ve savcılar hakkında örgüt üyeliği suçlaması nedeniyle iddianameler tanzim edilerek yargılamalarına başlanmıştır. Maalesef Yassıada Yargılamalarında olduğu gibi Ergenekon Davası sanıkları da daha en başından itibaren suçlu olarak ilan edilmişlerdir. Bunun en önemli kanıtı ise dava aşamasının hemen başında ortaya çıkmıştır. Televizyonlarda, dergilerde ve gazetelerde dava sanıkların örgüt üyesi oldukları, amaçlarının meşru hükümeti devirmek olduğu ve ülkede kaos çıkarmak noktasında hareket ettikleri tezi güçlü bir şekilde savunulmuştur. Mamafih bu doğrultuda önemli bir kamuoyu desteği de sağlanmıştır. Devam eden bir yargılama esnasında yorum dahi yapılmaması esas iken sanıkların mutlak suretle suçlu olduğu bir kısım kişi ve gruplarca güçlü bir şekilde savunulmuştur. Ne yazık ki ülkemizde adil yargılanma hakkı ve masumiyet

---

²⁰⁶ Ülgen, s. 161.

²⁰⁷ <https://www.ntv.com.tr/amp/turkiye/ergenekon-davasinda-karar.1niPVD8ffUO3g6k6bObF6w>, e.t:04/11/2023

karinesi gibi son derece ehemmiyetli hukuk kaidelerine yönelik yeterli bilinç oluşturulamamıştır. Bunun belki de en önemli sebebi eğitim kurumlarında işlenen ders müfredatında söz konusu kaidelerin yer almamasıdır. Hak ihlallerinin önü geçilebilmesi açısından daha çocukluk çağında hukuk bilinci tüm bireylere aşılanmalıdır.

- e. Dosya sanıklarından olan eski Genelkurmay Başkanı İlker BAŞBUĞ özelinde tabi hâkim ilkesi çiğnenerek hak ihlali meydana gelmiştir. Anayasa'nın 148. maddesi gereği genelkurmay başkanın görevi ile ilgili olarak yargılanması ancak Yüce Divan sıfatıyla Anayasa Mahkemesine ait iken bu hüküm göz ardı edilerek İlker BAŞBUĞ'un dosyasını bidayet mahkemesi sürdürmüştür. Nitekim bu husus doğrudan adil yargılanma hakkına aykırılık arz etmiştir.

3.2.3. Balyoz Davası

Yakın geçmişte ülke gündemi derinden sarsan olaylardan birisi de Balyoz Davası'dır. Darbe planı olarak nitelendirilen "Balyoz" ilk olarak Taraf Gazetesi'nin 20/01/2010 tarihli sayısında izah edilen "Balyoz Hareket Planı" başlıklı haber metni ile gündeme gelmiştir. Gazete metninde söz konusu plana ait birçok belgenin olduğu izah edilmiştir. İddialara göre zamanın 1. Ordu Komutanlığı vazifesini sürdüren Çetin Doğan önderliğinde darbeye zemin hazırlamak amacıyla bir takım eylem planları oluşturulmuştur. Eylem planları olarak iddia edilen belgelerin sayısı yaklaşık 5000 sayfadan oluşmaktadır. Belgelere yansıdığı ileri sürülen bir takım eylem planları şunlardır: Fatih ve Beyazıt Camilerinde bomba patlatılması, Yunanistan ülkesine ait hava sahasında Türkiye'ye ait bir jetin düşürülmesi ile birlikte halkın paniğe sokulması ve gerçekleşmesi istenilen darbe neticesinde daha önceden isimleri belirlenen kişilerin tutuklanmasıdır. Taraf Gazetesinde yer alan haber metni derhal TSK tarafından yalanlanmıştır. Haber metninin yayınlanmasının üzerinden 10 gün geçtikten sonra 30/01/2010 tarihinde Mehmet Baransu isimli Taraf Gazetesi yazarı kendisinde bulunan belgeleri bir bavul içinde İstanbul Adliyesi'ne teslim etmiştir. Bavulun içinde yaklaşık 5000 sayfa belge, 19 adet CD ve 10 adet teyp kasedi bulunmuştur. Belgelerin özel yetkili savcılarca değerlendirilmesinin akabinde 22/02/2010 tarihinde ilk gözaltı işlemleri başlamıştır. Soruşturmayı yürüten savcılarca zamanın 1. Ordu Komutanı Çetin Doğan dahil 196 kişi hakkında iddianame tanzim ederek dava açmışlardır. Söz konusu dava İstanbul 10. Ağır Ceza Mahkemesi tevzi edilmiş ve daha sonrada 2 farklı dava ile dosyaların birleştirilmesi işlemi yapılmıştır. Birleşen davalardan ilki Eskişehir de ele

geçirilen ve toplamda 28 sanığın bulunduğu dosya iken ikinci dosya Gölcük Donanma Komutanlığında ele geçirildiği iddia edilen belgelere ait 143 asker hakkında açılan davaydı. Balyoz Davasının iddianamesine göre darbe planı olan “Balyoz” beş aşamada gerçekleştirilecektir.

- a. İstihbarat faaliyetlerinin sürdürüldüğü aşama
- b. Askeri müdahale yönelik zeminin sağlanmasına yönelik girişimlerin gerçekleştirildiği aşama
- c. Askeri müdahalenin fiilen gerçekleştiği aşama
- d. Yürütme vazifesinin “Milli Mutabakat Hükümeti” tarafınca devralındığı aşama
- e. Yürütmenin tekrar sivil yönetime bırakılması için seçime gidilme aşaması²⁰⁸

Yaklaşık 1000 sayfadan ibaret olan iddianamede dosya sanıklarına “Türkiye Cumhuriyeti yürütme organını cebren ıskat ve vazife görmekten cebren men etmeye teşebbüs etmek” suçlaması yönetilmiştir. Sanıklar lehine 5237 sayılı TCK’dan önce yürürlükte bulunan eski 765 sayılı TCK’nın 61/1. maddesi doğrultusunda eksik teşebbüs hükümleri doğrultusunda ceza indirimi istenmiştir. Savcılık makamınca 5-7 Mart 2003 tarihinde gerçekleştirilen askeri seminerin “Balyoz Darbe Planının” provası olduğu iddia edilmiştir. Söz konusu semire katılan 162 kişiden 49 tanesi aynı zamanda Balyoz Davası’nın sanıklarını oluşturmaktaydı. İddianamenin İstanbul 10. Ağır Ceza Mahkemesince kabul edildiği ana kadar dosya da tutuklu olarak yargılanan sanık bulunmadığı halde ilk derece mahkemesince alınan karar doğrultusunda 102 sanık hakkında kuvvetli suç şüphesinin bulunması gerekçesiyle yakalama kararı çıkarılmıştır. İlk duruşma Silivri Ceza İnfaz Kurumu Yerleşkesinde yer alan duruşma salonunda 16/12/2010 tarihinde başlamıştır.29/03/2012 tarihli celsede savcılık makamınca esasa ilişkin mütalaa sunulmuştur. 21/09/2022 tarihinde ise mahkemece tüm sanıkların savunması alındıktan sonra karar verilmiştir. İlk derece mahkemesi 36 sanık hakkında beraat, bir çok sanık hakkında çeşitli süreli hapis cezaları ve 3 sanık hakkında da (Çetin Doğan- Özden ÖRNEK- İbrahim FIRTINA) ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası (eksik teşebbüs nedeniyle 20 yıla çevrilmiş) kararı vermiştir.²⁰⁹

İstanbul 10. Ağır Ceza Mahkemesi’nin verdiği kararı temyiz merci olarak inceleyen Yargıtay 9. Ceza Dairesi ilk derece mahkemesince 36 kişi hakkında verilen beraat kararını onaylamış, 25 sanık hakkında verilen ceza hükmünü delil yetersizliği nedeniyle bozmuş, 63 sanık hakkında ceza verilmesine yer olmadığı kararı verilmesi gerekçesiyle

²⁰⁸ <https://bianet.org/haber/balyoz-davasi-nedir-140996>, e.t:22/01/2024

²⁰⁹ <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/balyoz-davasi-nedir-21514407>, e.t:22/01/2024

bozmuş ve geriye kalan 237 sanığın ceza hükümleri onamıştır.²¹⁰ Yargıtay'ın onama kararı sonrası sanık ve müdafilerinin bireysel başvuru yoluna başvurması neticesinde Anayasa Mahkemesi 18/06/2014 tarihli kararı ile Balyoz Davasında hak ihlali olduğunu tespit etmiştir.²¹¹

Hak ihlali kararı sonrası sanıkların yeniden yargılanmasına geçilmiştir. Savcılık makamınca sunulan mütalaada 236 sanığın tümü açısından beraat kararı verilmesi talep edilmiştir. Bununla birlikte mütalaada dosyada yer alan dijital verilerin delil vasfına sahip olmadığı ve sanıklar ile dijital veriler arasında illiyet bağı kurulmasının mümkün olmadığı da vurgulanmıştır. İstanbul Anadolu 4. Ağır Ceza Mahkemesince sanıkların “yüklenilen suçu işlediği sabit olmadığı gerekçesiyle” 236 sanığın tümü açısından beraat kararı verilmiştir.²¹²

İkinci defa Yargıtay temyiz denetiminden geçen dosya da bu sefer Yargıtay 16. Ceza Dairesi 7 sanık açısından verilen beraat kararlarını bozmuştur. Gerekçeli karar oy birliği ile alınmış olup 37 sayfadan ibarettir.²¹³ Bahsedilen 7 sanıktan Metin Yavuz YALÇIN vefat etmiş olmasından ötürü 6 sanık açısından yargılamalar ilk derece mahkemesi nezdinde devam etmiştir. İlk derece mahkemesinde 6 sanık hakkında çeşitli süreli hapis cezaları kararı verilmiştir.²¹⁴ Balyoz yargılamalarında, adil yargılanma hakkı ve masumiyet karinesine yönelik hak ihlallerinin olduğu kısımlar aşağıda izah edilmeye çalışılmıştır.

- a. Adil yargılanma hakkının en önemli bileşenlerinden biri olan bağımsız ve tarafsız mahkeme önünde yargılanma hakkı ne yazık ki Balyoz Davasında ihlal edilmiştir. Buna ilişkin önemli dayanak ise mahkemenin objektif tarafsızlık noktasında kişilerde bırakmış olduğu haklı izlenimlerdir.
- b. Gerek AYM'nin gerekse de Yargıtay'ın kararı ile ortaya koyulan sahte delillerin ilk derece mahkemesince hükme esas alınması ve sanıkların mahkumiyetine karar verilmesi bariz bir şekilde masumiyet karinesi kaidesini çiğnediği gibi adil yargılanma ilkesine de zarar vermiştir. Yine dijital materyallere ilişkin uzman

---

²¹⁰ Yargıtay 9. Ceza Dairesi., T. 09/10/2016, E. 9110, K. 12351, Kaynak: <https://karararama.yargitay.gov.tr/>, e.t:22/01/2024.

²¹¹ AYM, Sencer Başat ve Diğerleri Başvurusu, B.N.: 2013/7800, 18.06.2014, Kaynak: <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/7800>, e.t:22/01/2024.

²¹² <https://www.haberturk.com/gundem/haber/1060335-balyoz-davasinda-tum-saniklara-beraat-karari>, e.t:22/01/2024.

²¹³ <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/balyoz-sanigi-7-kisinin-beraati-bozuldu/2275622>, e.t:22/01/2024.

²¹⁴ <https://sputniknews.com.tr/20230324/yeniden-gorulen-balyoz-plani-davasinda-karar-1068705175.html>, e.t:22/01/2024.

inceleme talepleri savunma makamınca ileri sürülmüşse de tüm bu talepler nedensiz bir şekilde reddedilmiştir.

- c. Birtakım delillerin sanıkların beraat etmesine yetecek düzeyde olmasına karşın kamu güvenliği gerekçesi ile saklanması açıkça savunma hakkını sekteye uğratmıştır.
- d. Dosya müdürecatında bulunan dijital verilerin nedensiz bir şekilde imajları alınmamış ve sanıklara verilmemiştir. Böylece sanıkların etkin ve yeterli bir savunma yapma hakları ellerinden alınarak adil yargılanma ilkesi çiğnenmiştir.
- e. Somut hadiselerle ilişkin doğrudan bilgi sahibi olan tanıkların mahkemece dinlenmesi savunma makamınca defalarca kez talep edildiği halde her seferinde bu talepler karşılıksız kalmıştır. Amacı maddi gerçekliği ortaya çıkarmak olan ceza yargısının temel prensiplerine aykırı bir hareket tarzı benimsenerek söz konusu tanıklar mahkemeye çağırılmamış ve dinlenmemiştir.
- f. İlk derece mahkemesi ceza yargılamasında yer alan resen araştırma ilkesini ihlal ederek noksan bir kovuşturma yürütmüştür. Maddi gerçekliğin ortaya çıkarılması maksadı ile toplanması gereken birçok delil toplanmamıştır.²¹⁵

3.2.4. Mor Beyin Hadisesi

MİT, 15 Temmuz 2016'da yaşanan darbe girişimi sonrasında ilk önce Ankara Cumhuriyet Başsavcılığına daha sonra ise tüm il başsavcılıklarına gönderdiği rapor ile toplamda 215.092 kişinin Bylock isimli programı kullandığını ifade etmiştir. Bu sayı mükerrer kullananlar ve üç günden az programı kullanan kişiler çıkarıldıktan sonra 102.596 olarak güncellenmiştir. Üç gün altı programı kullanan kişilerin toplam sayıdan çıkarılmasındaki asıl maksat, MİT'in bu kişilerin gerçekte kullanıcı olup olmadıklarına dair kuşkusunun mevcut olmasıydı. Nitekim mahkemelere sunulan MİT notlarında bu tip tespitlerin başkaca deliller ile desteklenmesinin sağlıklı olacağı ısrarla vurgulanmıştır.²¹⁶

Ne yazık ki darbe girişimi sonrası yaşanan panik ortamı ve olağanüstü hâl koşulları altında çoğu Bylock belgesinde sadece iki polis memurunun imzasının olması ve bunun

---

²¹⁵ Metin Feyzioğlu ve diğerleri, "Kamuoyunda Balyoz Diye Bilinen İstanbul 10.(Özel Görevli) Ağır Ceza Mahkemesi'nin Yargıtay Tarafından 09.10.2013 Tarih, 2013/9110 Esas ve 2012/12351 Karar Sayısı ile Onanan 21.09.2012 Tarih, 2010/283 Esas, 2012/245 Karar Sayılı Hükmünün ve Dava Sürecinin Adil Yargılanma ve Özellikle Delillerin Sahteliği Açısından İncelendiği Bilimsel Rapor" **Balyoz Raporu**, Ankara 2014, s. 5-7.

https://www.barobirlik.org.tr/dosyalar/duyurular/20140516_balyoz.pdf, e.t:22/01/2024.

²¹⁶ Ali Aktaş, **Fetö'nün Kumpası Bylock Zokası**, 1. Baskı, MGV Yayınları, Ocak 2018, s. 21.

dışında başkaca bir argüman olmamasına karşın (herhangi bir mesaj kaydı ve arama kaydı vb.) yargı organlarınca Bylock belgeleri mutlak suretle doğru olarak kabul edilerek adeta kutsal bir metin gibi sorgulanmasına dahi izin verilmemiştir. Dolayısıyla kuşkunun zerresinin kabul edilmediği bu ortamda onlarca insan örgüt üyesi suçlaması ile çıkarıldıkları sulh ceza hâkimliklerince derhal tutuklanmıştır.

MİT'in daha sonraları yaptığı çalışmalar ve hazırladığı raporlar doğrultusunda yayınlanan liste ile hatalı Bylock tespitleri açıklanmıştır. 11.480 kişinin GSM numarasının kullanıcı iradeleri dışında Bylock IP'lerine yönlendirilmiş olduğu tespit edilmiştir.²¹⁷ GSM yönlendirmesinin FETÖ üyelerince geliştirildiği değerlendirilen “Mor Beyin” yazılımı ile Bylock.net sunucusuna yönlendirildiği izah edilmiştir. Böylece gerçek Bylock kullanıcısı olanların tespitinin güçleştirilmesi hedeflenmiştir.

“Mor Beyin” mağdurlarının açıklanması ile birlikte kısa zamanda Türkiye genelinde tutuklu bulunan bine yakın kişi derhal salıverilmiştir. Daha sonra bu salıverilmeleri beraat kararları ve mesleğe iadeler izlemiştir. Nitekim gelinen aşamada Yargıtay vermiş olduğu birçok kararında²¹⁸ “Mor Beyin” hadisesine atıf yaparak şüpheden sanık yararlanır ilkesinin altını çizmiştir. Gelinen noktada benimsenen Yargıtay içtihatları ile uygulama şu şekilde olmuştur: Bir kişinin FETÖ üyesi olarak nitelendirilebilmesi için tek başına Bylock CGNAT kaydı (eğer Bylock mesajlaşma ve arama kaydı tespit

²¹⁷ <https://www.evrensel.net/haber/341747/bassavcilik-11480-kisi-iradeleri-disinda-bylocka-yonlendi>, e.t:04/11/2023

²¹⁸ Yargıtay CGK'nin “Mor Beyin” hadisesine ilişkin içtihatlarından bir bölüm şu şekildedir: “...Dolayısıyla, KOM'un ByLock sunucu verileri üzerinde devam eden incelemelerinin henüz tamamlanmaması ya da incelemeye rağmen verinin kurtarılamaması/çözümlememesi nedeniyle kişinin herhangi bir User-ID numarasıyla eşleştirilemediği hâllerde de ByLock sunucusuna ait IP'lere bağlantı yaptığının CGNAT kayıtları doğrultusunda tespit edilmesi mümkündür. Bu durumda kişinin, ByLock sistemine bağlanma yönünde bir hareketi olmakla birlikte henüz kullanıcı adı ve şifre oluşturmak suretiyle User-ID numarası almadığı, bu nedenle sisteme dahil olmadığı ya da gerçekte User-ID numarası alıp henüz veriler üzerindeki incelemenin devam etmesi veya verilerin kurtarılamaması/çözümlememesi nedenleriyle bu User-ID numarasının kendisiyle eşleştirilemediği anlaşılabilir gibi ByLock sunucularına tuzak yöntemlerle (Morbeyin vb.) yönlendirilmiş olabileceği sonucuna da ulaşılabilmektedir. Bununla birlikte, ByLock kronoloji raporundan; CGNAT kayıtlarına göre ByLock sunucusuna ait IP'lere bağlantı sağladığı belirlenen GSM abonelerinden 11.480 GSM abonesinin, ByLock IP'lerine olan bağlantılarının Morbeyin uygulamalarıyla gerçekleştirildiğinin tespitine ilişkin bilgilendirme yazılarının ilgililerin soruşturma ve kovuşturma dosyalarına gönderilmiş olduğu da dikkate alınmalıdır. Gelinen noktada, tek başına delil olarak kullanılması gerektiğinde, kişinin ByLock sistemine (ağına) dahil olduğunun belirlenebilmesi açısından, öncelikle ByLock sunucusunda kayıtlı bir User-ID numarasının kişiyle eşleştirilmesine dair veriler içeren ByLock tespit ve değerlendirme tutanağının getirilerek tutanaklarda yer alan veriler usulünce sanığa anlatıldıktan sonra sanık ve varsa müdafisinden diyeceklerinin sorulması gerekmektedir. Bu itibarla, failin bilerek ve isteyerek ByLock sunucusunda kayıtlı bir User-ID numarası aldığı belirlenmesi, ByLock sistemine dahil olup ancak bir örgüt üyesinin sahip olabileceği gizli haberleşme imkânına kavuştuğunun, dolayısıyla en azından FETÖ/PDY Silahlı Terör Örgütüne bağlantısını gösterir delil olduğunun kabulü gerekecektir...” Yargıtay CGK., T. 17/03/2021, E. 495, K. 116, Kaynak: <https://www.lexpera.com.tr/ictihat/yargitay/ceza-genel-kurulu-e-2019-495-k-2021-116-t-17-3-2021>, e.t:28/11/2023.

edilmişse Bylock kullanımı noktasında bir tereddüt bulunmamaktadır) yeterli olmayacaktır. Başkaca yan delillerin varlığı aranacaktır.

“Mor Beyin” listesinin açıklandığı ana kadar adil yargılanma hakkı ve masumiyet karinesine yönelik hak ihlallerinin olduğu kısımlar aşağıda izah edilmeye çalışılmıştır.

- a. MİT’in ilk yayınladığı listede özellikle üç günden az kullanıcıların gerçekten Bylock programını kullanıp-kullanmadığına dair kuşkusu yargı organlarına aktarıldığı ortada iken bu durum bütünüyle göz ardı edilmiştir. Bilindiği üzere şüpheden sanık yararlanır ilkesi evrensel ceza kaidelerinden bir tanesidir. Buna göre kuşku her zaman şüpheli veya sanık lehine yorumlanması gerekir. Ne yazık ki gerçekten Bylock kullanıcısı olmayan onlarca insan özgürlüklerini kaybederek mesleklerinden olmuşlardır. Her ne kadar “Mor Beyin” listesinin yayınlanmasıyla tahliye ve beraat kararları ile mesleğe dönüşler sağlanmış ise de geçen zaman zarfında ağır hak ihlallerinin olduğuna tereddüt bulunmamaktadır. Bundan sebep gerek masumiyet karinesi gerekse de adil yargılanma ilkesi çok ciddi zarar görmüştür.
- b. Bylock delili öylesine sorgulanamaz bir seviyeye ulaşmıştır ki “Mor Beyin” listesi yayınlanana kadar bu delilde hatalı tespitlerin mevcudiyeti hiçbir suretle kabul edilmemiştir. Kolluk görevlilerine ait iki imza bir kişiyi doğrudan örgüt üyesi yapacak bir noktaya erişmişti. Ne yazık ki yargı organlarının fikri de bu anlatılanlardan farklı değildi. Yargıçlar delillerin değerlendirilmesini yaparken ne yazık ki kendi başlarına da bir şeyler gelebileceği endişesi ile hareket ederek şüpheden sanık yararlanır ilkesini bir kenara bırakmışlardır. Darbe sonrası kaos ortamının hüküm sürdüğü o zaman zarfında hakimlik teminatı ve bağımsızlığı rafa kaldırılmıştır. Anayasal normlar ile koruma altına alınan hâkimlik teminatı ve bağımsızlığı mutlak manada uygulanması gerekirken göz ardı edilmiştir. Bu haliyle Bylock şüphelileri daha yargılamanın hemen başında suçlu olarak ilan edilmişlerdi. Böylece masumiyet karinesi çiğnenmiştir.
- c. İhlal edilen diğer bir kaide de hakkaniyete uygun yargılanma ilkesidir. Bir kişinin Bylock kullanıcı olup-olmadığının tespiti her türlü şüpheden uzak ve kesin kanaat uyandıracak teknik veriler ile ispatlanması gerektiği halde sadece memur imzalarından teşekkül belge ve BTK kayıtları yeterli sayılarak soruşturma ve kovuşturma faaliyetleri icra edilmiştir. Yine operatör kayıtları ile CGNAT kayıtları karşılaştırması yapılmamış ve Bylock delilinin mutlak doğru olduğu tezi ile hareket edilmiştir. Böylece sanıkların hakkaniyete uygun bir

şekilde yargılanmasının önüne geçilerek adil yargılanma hakları ellerinden alınmıştır.

SONUÇ

Adil yargılanma ilkesi, daha önce kanunlara uygun bir şekilde kurulan bağımsız ve tarafsız bir mahkeme huzurunda etkin ve yeterli savunma hakkı kullanılarak hakkaniyete uygun bir şekilde makul sürede yargılanmak demektir.

Masumiyet karinesi ise kişinin suçluluğu ispat edilene değin masum olarak kabul edilmesidir. Masumiyet karinesi ile bireylerin geri dönüşü çok zor ve hatta telafisi imkânsız olan durumlara düşmemesi amaçlanmıştır.

Adil yargılanma hakkının ve masumiyet karinesinin kapsamı ve gelişimleri tezin önceki bölümlerinde detaylı bir şekilde izah edilmiştir. Masumiyet karinesini ister adil yargılanma hakkının bir unsuru olarak kabul edelim ister adil yargılanma hakkı ile ilişkili ama bağımsız bir hak görelim her iki halde de masumiyet karinesi kapsamı itibariyle ceza hukuku açısından olmazsa olmaz bir öneme sahiptir.

Hukuk devleti olmanın en önemli şartlarından bir tanesi hukukun gerçekten saygın bir konuma erişmesi ve hukukun tereddütsüz uygulanmasıdır. Hukukun hâkim olması ancak anayasada belirtilen temel insan hak ve özgürlüklerine tam riayet ve yine anayasada ifade edilen devletin temel erklerinin sınırları çizilen yetki alanlarına uyması ile mümkün olmaktadır. Aksi halde ne yazık ki birçok hak ihlali ortaya çıkabilmektedir.

Kuşkusuz adil yargılanma hakkı ve masumiyet karinesi gerek anayasa metninde doğrudan gerekse de anayasanın 90. maddesinin yönlendirmesi ile AİHS 6. maddesi gereği Türkiye açısından mutlak bağlayıcıdır. Her iki hakkın bahsedilen mahiyetleri gereği yargılamalarda öncelikle dikkate alınması gerekmektedir. Ne yazık ki tezin üçüncü bölümünde ifade ettiğimiz ve dört hak ihlali (tezde değinilen davalar tezin kapsam ve sınırı itibariyle incelenmiş olup bu sayı çok daha fazladır) örneğinde olduğu gibi Türkiye Cumhuriyeti tarihinde hem adil yargılanma hakkının hem de masumiyet karinesinin çiğnendiği davalar olmuştur.

Adil yargılanma hakkı ve masumiyet karinesi kavramlarının tam anlamı ile korunması hak ihlallerinin önüne geçilmesine önemli derece de hizmet etmektedir. Hak ihlallerinin yaşanmaması açısından önerilerimizi aşağıda sunuyoruz.

Adil yargılanma hakkı ve masumiyet karinesi kavramları ortaöğretim ve lise müfredatında var olan insan hakları, vatandaşlık ve demokrasi ders muhtevalarına eklenmelidir. Özellikle kazanımların daha da pekişmesi açısından bu tarz derslerin hukuk nosyonuna sahip olan akademisyen, avukat veya hâkim-savcılarca verilmesi daha uygun olacaktır. Böylece daha ortaokul çağındaki genç dimağlara hak ve hukuk

bilinci aşılanacaktır. Çocuklukta elde edilen kazanımların hayat boyu insanı şekillendirdiği apaçık ortadadır.

Yakın zamanda Anayasa Mahkemesi ile Yargıtay arasından ciddi bir hukuki problem su yüzüne çıkmıştır. Yargıtay 3. Ceza Dairesi, Anayasa Mahkemesi üyelerinin sırf vermiş oldukları karar nedeniyle yargılanmaları gerektiği görüşüyle suç duyurusunda bulunmuştur. Bu olay şunu göstermektedir ki; Türkiye’de hâkimlik teminatı ve bağımsızlığı tehlike altındadır. Anayasal normlar ile koruma altına alınmış hâkimlik teminatı ve bağımsızlığı mutlak manada her kişi ve kurumca uygulanmalıdır. Aksine davranış biçimini benimseyenler hakkında yasal müeyyideler tatbik edilmelidir.

Yasaların uygulayıcıları konumunda bulunan hâkim ve savcılara adalet akademisi vasıtasıyla, avukatlara ise Türkiye Barolar Birliği marifetiyle adil yargılanma hakkı ve masumiyet karinesine yönelik ciddi eğitimler verilmelidir. Yine bu kapsamda hukuki denetim mutlak manada sağlanmalıdır.

Adil yargılanma hakkı ve masumiyet karinesine hizmet eden en önemli unsurlardan birisi de savunma makamıdır. Bundan mütevellit savunma makamı mutlaka güçlendirilmelidir. Hâkim ve savcılara uygulanan birtakım imtiyazlardan savunmanın esaslarına erişebilmesi için avukatların da yararlanması gerekmektedir. Böylece avukatların mahkeme hâkim ve savcılarınca hiçe sayılması ve dahi dinlenmemesinin önüne geçilerek hak ihlallerinin yaşanmaması sağlanacaktır. Savcı ve avukat eşitliği duruşma salonlarında da sağlanarak savcılar avukat ile aynı mesafe de oturmalıdır. Unutulmalıdır ki savcı iddia makam sahibi olarak lehe ve aleyhe olan delilleri toplayan kişidir. Hükmü veren makamın sahibi ise hâkimdir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

AKDOĞAN, Cem Alper; **Türk Hukuku ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Açısından Temel Bir İnsan Hakkı Olarak Adil Yargılanma Hakkı**, 1. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2022.

AKGÜNDÜZ, Ahmet; **Karşılaştırmalı Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye**, 2. Baskı, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 2017.

AKINCI, Fatih; **Türk Ceza Yargılamasında Hukuka Aykırı Delillerin Değerlendirilmesi Yasağının Adil Yargılanma Hakkı Çerçevesinde İncelenmesi**, 1. Baskı, Adalet Yayınları, Ankara 2021.

AKTAN, Coşkun Can; EKİNCİ, Ahmet; **Keyfi Devletten Anayasal Hukuk Devletine Doğru Lex Rex Kanun Kraldan Kural Karardan Üstündür**, 1. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2022.

AKTAŞ, Ali; **Fetö'nün Kumpası Bylock Zokası**, 1. Baskı, MGV Yayınları, Ocak 2018.

AKTEPE, İshak Emin; "Hadis-Sünnet-Fıkıh İlişkisi", ERUL, Bünyamin (Ed.); **İslam Geleneğinde ve Modern Dönemde Hadis ve Sünnet**, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Kuran Araştırmaları Merkezi Yayınları, İstanbul 2020.

AKYILMAZ, Gül; "Osmanlı Hukukunda Masuniyet-i Şahsiyye İlkesi", GEDİKLİ, Fethi (Ed.); **1.Türk Tarihi Kongresi Bildirileri**, 1. Baskı, 12 Levha Yayıncılık, İstanbul 2014, s. 166.

ANAYURT, Ömer; **Anayasa Hukuku (Temel Kavramlar ve Türk Anayasa Hukuku)**, 4. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2022.

_____; **Hukuka Giriş ve Hukukun Temel Kavramları**, 22. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2022.

- ARASLI, Utkan; **Anayasa Mahkemesi İptal Kararları Açısından Anayasal Temel İlke ve Kavramlar**, 1. Baskı, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara 2015.
- ATAY, Ender Ethem; **Hukuk Başlangıcı**, 8. Baskı, Gazi Kitapevi, Ankara 2020.
- AVCI, Mustafa; **Hukuk Tarihimizde Hapis**, 1. Baskı, Türkiye Adalet Akademisi Yayınları, Ankara 2014.
- AYAN, Mehmet; AYAN, Nurşen; **Kişiler Hukuku**, 3. Baskı, Mimoza Yayınları, Konya 2011.
- AYBAY, Rona; **Kamusal Uluslararası Hukuk**, 1. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2011.
- BORAN GÜNEYSU, Nilüfer; “Sosyal Düzen Kuralları ve Hukuk” AYDIN, Ufuk; SÜTKEN, Elvan (E.d); **Hukukun Temel Kavramları**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2018.
- BOZKURT, Enver; **Hukukun Temel Kavramları**, Gözden Geçirilmiş 6. Baskı, Asil Yayın Dağıtım, Ankara 2007.
- CANSEL, Erol; ÖZEL, Çağlar; **Hukuk Başlangıcı-Hukukun Temel Kavramı ve Kurumları**, 4. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2009.
- ÇİFTÇİ, Ahmet; **Hukuka Giriş ve Vatandaşlık Bilgisi Demokrasi ve İnsan Hakları**, 7. Baskı, Gazi Kitapevi, Ankara 2019.
- DİNÇ, Güney; **Adil Yargılanma Hakkı**, 1. Baskı, İzmir Barosu Yayınları, İzmir 2006.
- DÖNMEZER, Sulhi; **Genel Ceza Hukuku Dersleri**, 1. Baskı, Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2003.
- EFE, Metin; **Anayasa Mahkemesi Uygulamaları Kapsamında Bireysel Başvuruda Kabul Edilebilirlik Şartları**, 1. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2016.
- ERDOĞAN, İhsan; **Hukuka Giriş**, 3.Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2021.

- EREN, Abdurrahman; **Anayasa Hukuku Dersleri**, 5. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2023.
- ERER, Haydar Fevzi; **Darbenin Ellinci Yılında Tekin Erer'den Yassıda ve Sonrası**, 1. Baskı, 47 Numara Yayıncılık, İstanbul 2010.
- GÖKCEN, Ahmet, ALŞAHİN, Mehmet Emin; ÇAKIR, Kerim; BALCI, Murat; **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 4. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2020.
- GÖREN, Zafer, “Bireysel Başvuru Türk Anayasa Yargısında”, ALTAN, Alparslan; YILDIRIM, Engin; TERCAN, Erdal; TÜLEN, Hikmet; ÇOBAN, Ali Rıza (E.d); **Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşunun 50. Yılına Armağan**, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara 2012.
- GÖZLER, Kemal; **Hukuka Giriş**, 15. Baskı, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa 2018.
- _____; **Anayasa Hukukun Genel Esasları**, 2. Baskı, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa 2011.
- _____; **İngilizce Karşılıklarıyla Hukukun Temel Kavramları**, 17. Baskı, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa 2019.
- HAMDEMİR, Berkan; **Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru**, 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2018.
- HAYDAR, Nuran; **Susma Hakkı**, 1. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2019.
- KABAOĞLU, İbrahim Özden; **Anayasa Hukuku Dersleri (Genel Esaslar)**, 11. Baskı, Legal Yayıncılık, İstanbul 2016.
- KAHVECİ, Nuri; **Ana Hatlarıyla İslam Ceza Hukuku**, 1. Basım, Ensar Yayınları İstanbul 2019.
- KALABALIK, Halil; **İnsan Hakları Hukuku**, Güncellenmiş 5. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2017.

KAPLAN, Recep; “Kanuna Karşı Bireysel Başvuru”, SAĞLAM, Musa; GÜLENER, Serdar; KAPLAN, Recep (E.d); **Bireysel Başvuru İncelemeleri 1**, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara 2013.

KARADENİZ ÇELEBİCAN, Özcan; **Roma Hukuku (Tarihi Giriş-Kaynaklar-Genel Kavramlar-Kişiler Hukuku-Hakların Korunması)**, 15. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2012.

KARAMAN, Hayrettin; **Ana Hatlarıyla İslam Hukuku (1.Cilt)**, 15. Baskı, Ensar Neşriyat, İstanbul 2011.

KARAOSMANOĞLU, Fatih; **İnsan Hakları**, 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2012.

KARAYALÇIN, Yaşar; YONGALIK, Aynur; **Hukuk da Öğretim-Kaynaklar-Metod Proplem Çözme**, Genişletilmiş ve Güncelleştirilmiş 7. Baskı, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Ankara 2008.

KOÇAK, Muhsin; DALGIN, Nihat; ŞAHİN, Osman; **İslam Hukuku**, 7. Baskı, Ensar Neşriyat, İstanbul 2021.

MUMCU, Ahmet; KÜZECİ, Elif; **İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri**, Baştan 7. Bası, Turhan Kitapevi, Ankara 2015.

MUTLU, İsmail; DÖĞEN, Şaban; HATİP, Abdülaziz; **Câmiü's-Sağır Muhtasarı Tercüme ve Şerhi**, 1. Baskı, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul 2000.

ÖZAFŞAR, Mehmet Emin; ÜNAL, İsmail Hakkı; ÜNAL, Yavuz; ERUL, Bünyamin; Martı, Huriye; DEMİR, Mahmut; **Hadisler İslam 3**, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara 2015.

SARAÇ, Özgür; EROĞLU, Abdülkerim; Vergilendirme İlkelerinin Anatomisi: Tarihsel Kökenler ve Ülke Anayasaları Üzerine Değerlendirmeler, 1. Baskı, Efe Akademi Yayıncılık, İstanbul 2021.

SÜMER, Haluk Hadi; **Hukuka Giriş**, Güncellenmiş 5. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2022.

ŞAHİN, Cumhur; **Ceza Muhakemesi Hukuku 1**, 6. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2015.

ŞEN, Ersan; ÖZDEMİR, Bilgehan; **Tutuklama-Uygulamada Şüpheli ve Sanık Haklarının Korunması**, 3. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2011.

TANER, Fahri Gökçen; **Ceza Muhakemesi Hukukunda Adil Yargılanma Hakkı Bağlamında Çelişme ve Silahların Eşitliği**, 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2011.

TURABİ, Selami; **Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Rehberi**, 3. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2017.

URAL, Sami Sezai; **Hak ve Özgürlüklerin Korunması Bağlamında Bireysel Başvuru (Anayasa Mahkemesi)**, 1. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2013.

ÜLGEN, Celal; **Yargıtay 16. Ceza Dairesi Ergenekon Davası Bozma Kararı**, 1. Baskı, İstanbul Barosu Yayınları, Kasım 2016.

ÜNVER, Yener; "Türk Yargı Kararlarının Kanunilik İlkesi ve Sonuçları Açısından Değerlendirilmesi", ÜNVER, Yener (Ed.); **Ceza Hukukunda Kanunilik İlkesi**, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2014.

ÜNVER, Yener; HAKERİ, Hakan; **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 10. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2015.

VATANSEVER ÖZTÜRK, Müge; **Osmanlı Ceza Hukukunda Adil Yargılama İlkesi**, 1 Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2022.

YAZIR, Elmalılı Hamdi; **Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meali**, 1. Baskı, Merve Yayınları, İstanbul 2002.

YILMAZ, Ejder; **Öğrenciler İçin Hukuk Sözlüğü**, 4. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2012.

YOKUŞ SEVÜK, Handan; “Adil Yargılanma Kapsamında Ceza Yargılamasında Aleniyet İlkesi”, BAYRAKTAR, Köksal (E.d); **Prof. Dr. Çetin Özek Armağanı**, Galatasaray Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2004.

YÜKSEL, Murat; “Mukayeseli Hukuk Üzerine Bir İnceleme”, ÖKÇESİZ, Hayrettin (Ed.); Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi 6. Kitap, İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul 2003.

MAKALELER

APAYDIN, Hacı Yunus; “Nas”, TDV İslâm Ansiklopedisi.

ATAY, Ender Ethem; “Anayasa Kavramının Tanımı, Hazırlanması ve Değiştirilmesi Arasındaki İlişki”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 7, S. 1-2, Ankara2008, ss. 503-550.

ATLIHAN, Özen; “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Sisteminde Adil Yargılanma Hakkının Temel Unsuru Olarak Masumiyet Karinesi”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 8, S. 3-4, Ankara 2004, ss. 63-122

AYDIN, Mehmet Akif; “Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye”, TDV İslâm Ansiklopedisi.

AYDOĞDU, Yasin; “Türk Hukukunda Siyasi Haklar ve Siyasi Hakların Kullanılmasının Engellenmesi Suçu”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, C. 29, S. 128, Ankara 2017, ss. 39-72.

BARDAKOĞLU, Ali; “Berâet”, TDV İslâm Ansiklopedisi.

_____; “Had”, TDV İslâm Ansiklopedisi.

BAŞOĞLU, Tuncay; “Ta‘zîr”, TDV İslâm Ansiklopedisi.

BORAN, Mustafa; “Beraat-i Zimmet Asıldır Kaidesinin Temelleri, Kapsamı ve Evrenselliği”, **Rumeli İslam Araştırmaları Dergisi**, C. 5, S. 10, Çanakkale 2022, ss. 91-108.

CEYLAN, Yılmaz; “Medine Vesikası: Öteki’ne Tahammül Mü Hoşgörü Mü?”, **Ekev Akademi Dergisi**, C. 0, S. 85, Erzurum 2021, ss. 483-498.

ÇALIŞKAN, Suat; “AHİM Kararları Işığında Masumiyet Karinesi İlkesinin Değerlendirilmesi”, **Hukukihaber.com**

ÇAYAN, Gökhan; “Masumiyet Karinesi Doktrini”, **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, C. 11, S. 42, Ankara 2020, ss. 49-88.

DAĞCI, Şamil; “Kıyas”, TDV İslâm Ansiklopedisi.

DEĞİRMENCİOĞLU, Burcu; “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatları Işığında Masumiyet Karinesinin Korunması”, **Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 1, S. 2, Ankara 2019, ss. 301-356.

DERYA ORMANOĞLU, Hatice; “Anayasal Bağlamda ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Boyutuyla Suçsuzluk Karinesi”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 65, S. 4, Ankara 2016, ss. 2241-2276.

DOĞAN, Bayram; TURAN, Mehmet; “Anayasa Hukuku Bağlamında Medine Vesikası”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 11, S. 1, Isparta 2021, ss. 69-95.

DÖNMEZ, Kâfi; “İcmâ”, TDV İslâm Ansiklopedisi.

DÖNMEZ, Oğuz “İnsan Haklarının Milletlerarası Alanda Korunması”, **Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 3, S. 3, Diyarbakır 1989, s. 223-285.

EMİROĞLU, Atiye; “27 Mayıs 1960 İhtilali ve Demokrat Parti’nin Tasfiyesi”, **Selçuk Üniversitesi Kadınhanı Faik İçil Meslek Yüksekokulu Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi**, C. 1, S. 1, Konya 2011, ss. 21-48.

EMİROĞLU, Haluk; “Roma Hukuku’nun Bilgi Kaynaklarından Corpus Luris Civilis ve Türkiye’de Hukuk Resepsiyonu”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 51, S. 3, Ankara 2002, ss. 85-96.

FEYZİOĞLU, Metin; “Suçsuzluk Karinesi: Kavram Hakkında Genel Bilgiler ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 48, S. 1, Ankara 1999, ss. 135-163.

_____; “Anglo Sakson ve Anglo Amerikan Hukuk Düzenlerinde Habeas Corpus Kurumu”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 44, S. 1, Ankara 1995 ss. 665-688.

GİRİTLİ, İsmet “Fransız İhtilali ve Etkileri”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C. 5, S. 15, Ankara 1989 ss. 539-550.

GÖKCEN, Ahmet; ÜNAL, Ertuğrul; “27 Mayıs 1960 Tarihinde Yürürlükte Olan Ceza Mevzuatımız ve Evrensel Hukuk Bağlamında Yassıada Yargılamaları”, **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, C. 28, S. 1, İstanbul 2022, ss. 129-169.

GÖKKILIÇ, Muhammed Enver; “1876 Kanun-i Esasi ve Anayasa Yargısı”, **Bursa Barosu Dergisi**, C. 4, S. 121, Konya 2022, ss. 41-48.

KARAKAŞ, Fatma Tülay; “Karine Kavramı, Kanuni Karineler ve Varsayımlar”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 62, S. 3, Ankara 2013, ss. 729-760.

KOÇ, Mustafa; SARIKAYA, Muhammed; “Ergenekon Davası”, **Birlik Dergisi**, C. 36, S. 222, Ankara 2018, ss. 5-6.

ÖZKAN, Mustafa; “Medine Vesikası”, TDV İslâm Ansiklopedisi.

SAYGILI, Tahsin; “Babil Hukuku ve Hammurabi Kanunları”, **Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Dergisi**, C. 2, S. 2, Antalya 2015 ss. 1-22.

TUZCUOĞLU, Ferruh; “Demokratik Parlamenter Sistemin Beşiği İngiltere’nin Tarihinden İlginç Anekdotlar”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C. 1, S.1, Isparta 1996 ss. 279-288.

ÜLKER, İbrahim; “Hukukun Genel İlkeleri Bağlamında Kanun-i Esasi’deki Yargılamaya İlişkin Hükümlerin Değerlendirilmesi”, **Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 21, S. 2, Konya 2013, ss. 101-124.

YAMAÇ, Müzehher; “İlk Anayasa (1876 Kanun-i Esasisi)”, **Balkan Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 3, S. 5, Tekirdağ 2014, ss. 54-68.

YILDIRIM, Akif; “Anayasa Mahkemesi Uygulamasında Masumiyet Karinesi”, **Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi**, C. 5, S. 9, Ankara 2017, ss. 491-517.

TEZ

BAŞARAN, Bahar; “Adil Yargılanma Hakkı”, **Yayımlanamamış Yüksek Lisans Tezi**, Ankara Üniversitesi SBE, Ankara 2007

RAPOR

FEYZİOĞLU, Metin; HAFIZOĞULLARI, Zeki; SOYASLAN, Doğan; KATOĞLU, Tuğrul; AYDIN, Devrim; KONTACI, Ali Ersoy; AYGÜN EŞİTLİ, Ezgi; TOROSLU, Haluk; TANER, Fahri Gökçen; **Balyoz Raporu**, Türkiye Barolar Birliği, 2014. https://www.barobirlik.org.tr/dosyalar/duyurular/20140516_balyoz.pdf, e.t:22/01/2024.

İNTERNET SİTELERİ

- <https://sozluk.gov.tr/>
- <https://islamansiklopedisi.org.tr/>
- <https://tr.wikisource.org/>
- <https://tr.wikipedia.org/>
- <https://www.resmigazete.gov.tr/>
- <https://www.hsk.gov.tr/>
- <https://www.tbmm.gov.tr/>
- <https://www.anayasa.gov.tr/tr/>
- <https://www.hukukihaber.net/>
- <https://karararama.yargitay.gov.tr/>
- <http://ihuam.ankara.edu.tr/>
- <https://www.arkeolojikh Haber.com/>
- <https://sozluk.adalet.gov.tr/>

- <https://hukukbook.com/>
- <https://sgb.adalet.gov.tr/>
- <http://dusuncetarihi.kapadokya.edu.tr/>
- <https://www.hukukmedeniyeti.org/>
- <https://kuran.diyamet.gov.tr/>
- <https://inhak.adalet.gov.tr/>
- <https://www.bbc.com/>
- <https://www.aa.com.tr/>
- <https://www.ntv.com.tr/>
- <https://www.lexpera.com.tr/>
- <https://www.evrensel.net/haber/>
- <https://www.hurriyet.com.tr/>
- <https://www.silkroadstudies.org/>
- <https://www.istanbulbarosu.org.tr/>
- <https://www.raporlar.org/>
- <https://www.legislation.gov.uk/>
- <http://www.lugatim.com/>
- <https://bianet.org/>
- <https://www.haberturk.com/>
- <https://sputniknews.com.tr/>

EK A: Etik Kurul Onay Belgesi

T.C	
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ	
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	
TEZ / ARAŞTIRMA / ANKET / ÇALIŞMA İZİNİ / ETİK KURULU İZİNİ TALEP FORMU VE ONAY TUTANAK FORMU	
ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
T.C. NOSU	
ADI VE SOYADI	Muhammed Enver GÖKKILIÇ
ÖĞRENCİ NO	2021003025
TEL. NO.	
E - MAİL ADRESLERİ	
ANA BİLİM DALI	Kamu Hukuku Anabilim Dalı
HANGİ AŞAMADA OLDUĞU (DERS / TEZ)	Tez Aşaması
İSTEKDE BULUNDUĞU DÖNEME AİT DÖNEMLİK KAYDININ YAPILIP-YAPILMADIĞI	2023 / 2024 - GÜZ DÖNEMİ KAYDINI YENİLEDİM.
ARAŞTIRMA/ANKET/ÇALIŞMA TALEBİ İLE İLGİLİ BİLGİLER	
TEZİN KONUSU	Adil Yargılanma Hakkı Bağlamında Masumiyet Karinesi
TEZİN AMACI	Adil yargılanma hakkı ve masumiyet karinesinin ihlali birçok temel hak ve özgürlüğü kullanılamaz hale getirerek hukuk devleti ilkesine ciddi anlamda zarar vermektedir. Tezde amaçlanan en temel gaye tez muhtevasında değinilecek hususlar ve sunulacak öneriler ile bir katre de olsa bu tarz ağır hak ihlallerinin önüne geçilmesi için öneriler oluşturmaktır.
TEZİN TÜRKÇE ÖZETİ	Bu tezde, adil yargılanma hakkı bağlamında masumiyet karinesi konusu incelenmiştir. Tez, üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, adil yargılanma hakkı, masumiyet karinesi ve ceza yargılamasında masumiyet karinesi kavramları üzerinde durulmuştur. Tezin ikinci bölümünde, uluslararası belgelerde ve mukayeseli hukukta masumiyet karinesi anlatılmaya çalışılmıştır. Tezin son bölümünde ise adil yargılanma hakkı ve masumiyet karinesi ilişkin hukuki düzenlemeler ele alınarak Türkiye Cumhuriyeti tarihinde yaşanan ve ağır hak ihlallerinin meydana geldiği yargılamalar incelenmiştir.
ARAŞTIRMA YAPILACAK OLAN SEKTÖRLER/ KURUMLARIN ADLARI	x

İZİN ALINACAK OLAN KURUMA AİT BİLGİLER (KURUMUN ADI- ŞUBESİ/ MÜDÜRLÜĞÜ - İLİ - İLÇESİ)	X
YAPILMAK İSTENEN ÇALIŞMANIN İZİN ALINMAK İSTENEN KURUMUN HANGİ İLÇELERİNE/ HANGİ KURUMUNA/ HANGİ BÖLÜMÜNDE/ HANGİ ALANINA/ HANGİ KONULARDA/ HANGİ GRUBA/ KİMLERE/ NE UYGULANACAĞI GİBİ AYRINTILI BİLGİLER	X
UYGULANACAK OLAN ÇALIŞMAYA AİT ANKETLERİN/ ÖLÇEKLERİN BAŞLIKLARI/ HANGİ ANKETLERİN - ÖLÇELERİN UYGULANACAĞI	X
EKLER (ANKETLER, ÖLÇEKLER, FORMLAR, ... V.B. GİBİ EVRAKLARIN İSİMLERİYLE BİRLİKTE KAÇ ADET/SAYFA OLDUKLARINA AİT BİLGİLER İLE AYRINTILI YAZILACAKTIR)	1) ..... (.....) Sayfa..... Ölçeği. 2) ..... (.....) Sayfa..... Anketi. 3) ..... (.....) Sayfa..... Formları. 4) ..... (.....) Sayfa .....
ÖĞRENCİNİN ADI - SOYADI: Muhammed Enver GÖKKILIÇ	ÖĞRENCİNİN İMZASI: ..... TARİH: 19 / 12/ 2023
TEZ/ ARAŞTIRMA/ANKET/ÇALIŞMA TALEBİ İLE İLGİLİ DEĞERLENDİRME SONUCU	
1. Seçilen konu Bilim ve İş Dünyasına katkı sağlayabilecektir.	
2. Anılan konu Adil Yargılanma Hakkı ve Masumiyet Karinesi (İnsan Hakları ve Anayasa Hukukunun) faaliyet alanı içerisine girmektedir.	

1.TEZ DANIŞMANININ ONAYI	2.TEZ DANIŞMANININ ONAYI (VARSA)	ANA BİLİM DALI BAŞKANININ ONAYI	SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRÜNÜN ONAYI
Adı - Soyadı: Yasin AYDOĞDU	Adı - Soyadı:	Adı - Soyadı: Mustafa Tefvik ODMAN	Adı - Soyadı: Murat KOÇ
Unvanı: Dr. Öğr. Üyesi	Unvanı:	Unvanı: Prof. Dr.	Unvanı: Prof. Dr.
Enstitü Müdürlüğünde kalan asıl sureti imzalıdır	İmzası:	Enstitü Müdürlüğünde kalan asıl sureti imzalıdır	Enstitü Müdürlüğünde kalan asıl sureti imzalıdır
..... / ..... / 20.....	..... / ..... / 20.....	..... / ..... / 20.....	..... / ..... / 20.....

ETİK KURULU ASIL ÜYELERİNE AİT BİLGİLER

Adı - Soyadı: Şehnaz ŞAHİNKARAKAŞ	Adı - Soyadı: Yücel ERTEKİN	Adı - Soyadı: Şirvan KALSIN	Adı - Soyadı: Mustafa BAŞARAN	Adı - Soyadı: Mustafa Tefvik ODMAN	Adı - Soyadı: Hüseyin Mahir FISUNOĞLU	Adı - Soyadı: Jülide İNÖZÜ
Unvanı : Prof. Dr.	Unvanı : Prof. Dr.	Unvanı: Prof. Dr.	Unvanı : Prof. Dr.	Unvanı: Prof. Dr.	Unvanı : Prof. Dr.	Unvanı : Prof. Dr.
Enstitü Müdürlüğünde kalan asıl sureti imzalıdır	Enstitü Müdürlüğünde kalan asıl sureti imzalıdır	Enstitü Müdürlüğünde kalan asıl sureti imzalıdır	Enstitü Müdürlüğünde kalan asıl sureti imzalıdır	Enstitü Müdürlüğünde kalan asıl sureti imzalıdır	Enstitü Müdürlüğünde kalan asıl sureti imzalıdır	Enstitü Müdürlüğünde kalan asıl sureti imzalıdır
..... / ..... / 20.....	..... / ..... / 20.....	... / ..... / 20.....	..... / ..... / 20.....	... / ..... / 20.....	..... / ..... / 20.....	..... / ..... / 20.....
Etik Kurulu Jüri Başkanı - Asıl Üye	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi

OY BİRLİĞİ İLE	☒	Çalışma yapılacak olan tez için uygulayacak olduğu Anketleri/Formları/Ölçekleri Çağ Üniversitesi Etik Kurulu Asıl Jüri Üyelerince İncelenmiş olup, 17/ 11/ 2023 - 17/ 01 / 2024 tarihleri arasında uygulanmak üzere gerekli iznin verilmesi taraflarımızca uygundur.
OY ÇOKLUĞU İLE	☐	

AÇIKLAMA: BU FORM ÖĞRENCİLER TARAFINDAN HAZIRLANDIKTAN SONRA ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ SEKRETERLİĞİNE ONAYLAR ALINMAK ÜZERE TESLİM EDİLECEKTİR. AYRICA FORMDAKİ YAZI ON İKİ PUNTO OLACAK ŞEKİLDE YAZILACAKTIR.

EK B: Tez Etik Kurul İzin İstek Yazısı

T.C.
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sayı : E-23867972-050.04.04-2400000173
Konu : Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği
Kurulu Kararı Alınması Hk.

08.01.2024

REKTÖRLÜK MAKAMINA

İlgi: Rektörlük Makamının 09.03.2021 tarih ve E-81570533-050.01.01-2100001828 sayılı Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu konulu yazısı.

İlgi tarihli yazı kapsamında Üniversitemiz Sosyal Bilimler Enstitüsü Tezli Yüksek Lisans Programlarında tez aşamasında kayıtlı **Oğuzhan Mete KARABIYIK, Kaan BURSAL, Muhammed Enver GÖKKILIÇ, Naime ÖRDEK, Mehmet Ali ÇİL** isimli öğrencilere ait tez evraklarının " Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Onayı" alınmak üzere Ek'lerde sunulmuş olduğunu arz ederim.

Prof. Dr. Murat KOÇ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Ek : Öğrencilere Ait Dosyalar.

EK C: Etik Kurul Kararı

T.C.
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ
Rektörlük

Sayı : E-81570533-044-2400000502
Konu : Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği
Kurul İzni Hk.

17.01.2024

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi : a) 08.01.2024 tarih ve E-23867972- 050.04.04-2400000172 sayılı yazınız.
b) 08.01.2024 tarih ve E-23867972- 050.04.04-2400000173 sayılı yazınız.
c) 10.01.2024 tarih ve E-23867972- 050.04.04-2400000274 sayılı yazınız.

İlgi yazılarda söz konusu edilen **Sena AKPARLAK, Oğuzhan Mete KARABIYIK, Kaan BURSAL, Muhammed Enver GÖKKILIÇ, Naime ÖRDEK, Mehmet Ali ÇİL, İpek NUMANOĞLU EŞBERK, Gülenay TÖMEK, Barış ESER, Rukiye Yaren OZAN, Gökmen AYDIN, Muhammet Tuğrul ÖZEN** ve **Senay DEMİR** isimli öğrencilerimize ait tez evrakları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulunda incelenerek uygun görülmüştür.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Prof. Dr. Ünal AY
Rektör